

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ - ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ

ΔΙΑΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΚΑΙ ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΗΘΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

Θέμα Εργασίας:

Η υπερβατολογική αναγωγή του υποκειμένου και η λειτουργία της συνείδησης
στην Φαινομενολογία του *Edmund Husserl*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της

ΤΣΑΚΩΝΑ ΚΥΡΙΑΚΗΣ

Διπλωματούχου Τμήματος: Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό

της Σχολής Ανθρωπιστικών Σπουδών

του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου

έτος αποφοίτησης 2009

Επιβλέπων Καθηγητής: Κος Πανταζάκος Παναγιώτης

Επίκουρος Καθηγητής του τμήματος Φ.Π.Ψ. του Ελληνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Κος Πολίτης Γεώργιος

Λέκτορας του τμήματος Φ.Π.Ψ. του Ελληνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Συνεπιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κα Ξηρογιάννη Παναγιώτα Δρ. Φιλοσοφίας, Διδάσκουσα.

Καλαμάτα Απρίλιος 2013

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I)Εισαγωγή.....σελ.5	σελ.5
Iβ) Το έργο του Husserl.....σελ.6	σελ.6
Iγ) Κύριες βιβλιογραφικές αναφορές-δομή εργασίας.....σελ.8	σελ.8
II)Η αναφορικότητα της συνείδησης.....σελ.10	σελ.10
IIα) Η έννοια της αποβλεπτικότητας, σχέση ενεργήματος-αντικειμένου.....σελ.10	σελ.10
IIβ) Καρτεσιανό και χουσερλιανό cogito.....σελ.12	σελ.12
IIγ) Ego-cogito-cogitatum.....σελ.12	σελ.12
IIδ) Το ego-cogito εφαλτήριο της υπερβατολογικής και της ψυχολογικής περιγραφής.....σελ.13	σελ.13
III) Η φαινομενολογική μέθοδος.....σελ.14	σελ.14
IIIα) Η εποχή των σκεπτικών-η φαινομενολογική εποχή του Husserl.....σελ.14	σελ.14
IIIβ) Αναγωγή.....σελ.17	σελ.17
IIIγ) Η Αρχή των Αρχών: αποβολή της φυσικής στάσης.....σελ.19	σελ.19
IV) Νόηση-νόημα.....σελ.22	σελ.22
V) Η καρτεσιανή οδός και η οντολογική οδός.....σελ.24	σελ.24
Vα) Η σχετικότητα του κόσμου-η βεβαιότητα του υποκειμένου.....σελ.24	σελ.24
VI) Το αποβλεπτικό αντικείμενο ως αποβλεπτικός μίτος-αποβλεπτικό βίωμα.....σελ.27	σελ.27
VIα) Κενή και πεπληρωμένη απόβλεψη.....σελ.28	σελ.28
VIβ) Η έννοια του ορίζοντα στη χορήγηση του αντικειμένου.....σελ.29	σελ.29
VII) Ερμηνείες-παρερμηνείες της αποβλεπτικότητας.....σελ.31	σελ.31
VIII) Η ενάργεια ως αναγκαία συνθήκη επαρκούς πλήρωσης σελ.32	σελ.32
VIIIα) Η υπερβατολογική συγκρότηση υπό τον τίτλο:»Λόγος«-«Άλογο».....σελ.32	σελ.32
VIIIβ) Ο κόσμος ως σύστοιχη ιδέα μιας τέλει εμπειρικής ενάργειας.....σελ.35	σελ.35
IX) Η ειδητική περιγραφή της συνείδησης.....σελ.36	σελ.36
IXα) Η έννοια της αφαίρεσης.....σελ.36	σελ.36
IXβ) Η σύνθεση ως ιδιότητα της συνείδησης.....σελ.37	σελ.37
IXγ) Η καθολική σύνθεση του υπερβατολογικού χρόνου.....σελ.38	σελ.38

X) Η ειδητική μέθοδος της αναγωγής.....σελ.39	σελ.39
Xα) Η αναγωγή του υπερβατολογικού εγώ, στον χώρο της καθαρής εποπτείας.....σελ.39	σελ.39
Xβ) Η ειδητική περιοχή-η μεταλλαγή του γεγονικου εγώ σε ειδητικό.....σελ.40	σελ.40
Xγ) Κατηγοριακά αντικείμενα και η εποπτεία της ουσίας-ειδητική αναγωγή.....σελ.42	σελ.42
XI) Συγκροτησιακά προβλήματα του υπερβατολογικού εγώ.....σελ.43	σελ.43
XIα) Η αυτο-συγκρότηση του εγώ.....σελ.43	σελ.43
XIβ) Η διερεύνηση των ουσιακών νόμων της γένεσης του εγώ.....σελ.44	σελ.44
XIγ) Η ενεργητική και παθητική γένεση.....σελ.45	σελ.45
XIδ) Η διαμάχη για την έννοια της συγκρότησης.....σελ.47	σελ.47
XII) Το πρόβλημα του υπερβατολογικού ιδεαλισμού.....σελ.48	σελ.48
XIIα) Ο φαινομενολογικός ιδεαλισμός.....σελ.48	σελ.48
XIIβ) Η φαινομενολογική αυτοερμήνευση του δικού μου ego cogito, ως υπερβατολογικός ιδεαλισμός.....σελ.49	σελ.49
XIII) Η ροή του χρονικού βιώματος-η χρονοποιητική διάσταση της συνείδησης.....σελ.51	σελ.51
XIIIα) Πρωταρχική εντύπωση-ανακράτηση-πρόσκτηση.....σελ.51	σελ.51
XIIIβ) Υποκειμενικότητα και χρόνος-η προαναστοχαστική αυτο-φανέρωση.....σελ.54	σελ.54
XIV) Διυποκειμενικότητα.....σελ.55	σελ.55
XIVα) Η συγκροτησιακή θεωρία της εμπειρίας του ξένου εγώ.....σελ.56	σελ.56
XIVβ) Η αναγωγή της υπερβατολογικής εμπειρίας στη σφαίρα της κυριότητάς μου.....σελ.57	σελ.57
XIVγ) Εκκοσμικεύουσα αυτοκατάληψη.....σελ.58	σελ.58
XIVδ) Η συμπαρουσίαση του ξένου εγώ-αναλογική κατάληψη.....σελ.59	σελ.59
XIVε) Η συμπαρουσίαση ως είδος εμπειρίας με δικό της τύπο επαλήθευσης.....σελ.60	σελ.60
XIVστ) Νοηματική εξήγηση της συμπαρουσίασης της χορηγούσας την εμπειρία του ξένου εγώ-συζευκτικός συνειρμός.....σελ.61	σελ.61
XIVζ) Άλλες μορφές διυποκειμενικότητας.....σελ.62	σελ.62
XV) Ο κόσμος-της-ζωής.....σελ.64	σελ.64
XVa) Η έννοια του κόσμου-της-ζωής.....σελ.64	σελ.64
XVβ) Η κριτική του αντικειμενισμού.....σελ.65	σελ.65
XVγ) Η γένεση της θεωρητικής στάσης.....σελ.68	σελ.68
XVδ) Η κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας.....σελ.70	σελ.70

XVI) Κριτικές προσεγγίσεις, λόγοι-αντίλογοι.....σελ.73	σελ.73
XVIα) Η διυποκειμενικότητα και η ένσταση του σολιψισμού.....σελ.73	σελ.73
XVIβ) Υποκειμενικότητα-διυποκειμενικότητα αντιφάσεις.....σελ.75	σελ.75
XVIγ) Η υπερβασιακή υποκειμενικότητα ως μεταφυσικός υποκειμενισμός.....σελ.75	σελ.75
XVIδ) Αποβλεπτικότητα και νόημα-κριτικές απόψεις.....σελ.79	σελ.79
XVII) Ηθική διάσταση της φιλοσοφίας του Husserl.....σελ.83	σελ.83
XVIIα) Η επιστροφή στον αρχαίο ορθό λόγο-η διάσωση του λογικού υποκειμένου.....σελ.83	σελ.83
XVIIβ) Ο Husserl ως πρακτικός φιλόσοφος.....σελ.85	σελ.85
XVIIγ) Νέα στάση-νέα πράξη.....σελ.87	σελ.87
XVIII) Σύνοψη.....σελ.90	σελ.90
XIX) Επίλογος.....σελ.98	σελ.98
XX) Abstract.....σελ.101	σελ.101
XXI) Βιβλιογραφία.....σελ.102	σελ.102

Ι) ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ια) Ο Husserl θεμελιωτής της φαινομενολογίας

Ο **Edmund Husserl (1859-1938)** γεννήθηκε στην Τσεχοσλαβακία και σπούδασε στο Βερολίνο και στην Βιέννη. Έλαβε το διδακτορικό του στα μαθηματικά και ειδικεύθηκε στην φυσική, την αστρονομία και την φιλοσοφία, ενώ χρημάτισε καθηγητής της φιλοσοφίας στην Freiburg. Ο **Husserl** υπήρξε μαθητής του **Franz Brentano**, από τον οποίον επείσθη περί της αξίας και της σημασίας της φιλοσοφικής ζωής και εμπνεύσθηκε για την ανάπτυξη της επιστήμης της φαινομενολογίας. Ο ιδρυτής της φαινομενολογίας ουδέποτε έπαυσε να εκφράζει το σεβασμό του προς τον **Brentano**, τον δάσκαλό του, από τον οποίον πήρε την βαρύτητα των λόγων του, την ολόψυχη αφοσίωση στο έργο του, αλλά και την πατρική μεταχείριση των μαθητών του, την επιμονή και την τιμιότητα.

Ο όρος «φαινομενολογία» χρησιμοποιήθηκε και από άλλους, ωστόσο συνδέθηκε στενά με τον Husserl, ο οποίος ισχυρίσθηκε ότι οι πρόδρομοί του απλώς υπαινίχθηκαν ιδέες σαν τις δικές του. Επί πλέον αυτός έθεσε ως αφετηρία της φιλοσοφίας του την γνωσιολογία και όχι τη μεταφυσική.

Ο Husserl είναι γνωστός ως αυστηρός επικριτής της «ψυχολογικής» φιλοσοφίας του 19^{ου} αι., ως ισχυρός αντίπαλος της φυσιοκρατικής-υλιστικής φιλοσοφίας, ως διεισδυτικός στοχαστής της λογικής θεωρίας και άοκνος ερευνητής της δομής της εμπειρίας και των αντικειμένων αυτής. Οραματίσθηκε και εργάσθηκε για την καθιέρωση της ιδανικής, επιστημονικής φιλοσοφίας, ενώ υπήρξε συνεχιστής του ιδεαλισμού. Η σκέψη του άσκησε επίδραση σε διαφορετικά πεδία, όπως: το νόμο, την ψυχιατρική, τα μαθηματικά, τη θρησκεία, την κοινωνιολογία και την ψυχολογία. Συνέβαλε καθοριστικά στην ανάπτυξη του υπαρξισμού και στην ίδρυση της «Διεθνούς Φαινομενολογικής Κοινωνίας», (International Phenomenological Society).

Λόγω της εβραϊκής καταγωγής του Husserl, η φιλοσοφία του δεν διδάχθηκε κατά την ναζιστική περίοδο (1933-1945), με συνέπεια μια ολόκληρη γενιά Γερμανών φιλοσόφων να διαμορφωθεί πνευματικά με την χαϊντεγκεριανή φαινομενολογία. Την δεκαετία του 1930 στην Γαλλία υπήρξε ένα σχετικό ενδιαφέρον για την φιλοσοφία του Husserl, η οποία όμως διαβαζόταν κυρίως μέσω της χαϊντεγκεριανής φιλοσοφίας. Μετά το 1960 ένας αριθμός νέων φιλοσόφων ενδιαφέρθηκαν για το έργο του Husserl, κάποιιοι έκαναν την διδακτορική τους διατριβή με θέματα μέσα από τα χειρόγραφα του, οπότε υπήρξε κάποια πρόοδος. Έκτοτε η προοδευτική έκδοση της **Χουσερλιάνας** αυξάνει τα διαθέσιμα χειρόγραφα, και η δυνατότητα μελέτης των χειρογράφων αυτών επιτρέπει τη συμπληρωματική κατανόηση των κεντρικών

εννοιών της χουσερλιανής φαινομενολογίας. Έτσι επέρχονται συνεχείς τροποποιήσεις και νέες ερμηνευτικές αντιλήψεις στις διαδεδομένες ισχύουσες ερμηνείες του έργου του, με έμφαση στα ζητήματα της εμπράγματης γεγονικότητας, της προθετικότητας, της ετερότητας, και της ηθικής σκέψης του Husserl, ενώ έχει καταστεί προφανής η ενότητα και η συνοχή στην ανάπτυξη της σκέψης του φιλοσόφου.¹

Iβ) Το έργο του Husserl

Είναι σύνηθες να διαιρείται η χουσερλιανή σκέψη σε φάσεις: Το καθοριστικό ρήγμα συνέβη στην περίοδο ανάμεσα στην *Φιλοσοφία της Αριθμητικής (1891)* και στις *Λογικές Έρευνες (1900-1901)*, όταν ο Husserl αρχίζει να ασκεί κριτική στον ψυχολογισμό του πρώιμου έργου του. Στην περίοδο ανάμεσα στις *Λογικές Έρευνες* και στις *Ιδέες για μια καθαρή φαινομενολογία και φαινομενολογική φιλοσοφία I (1913)*, ο φιλόσοφος εγκαταλείπει την περιγραφική φαινομενολογία, χάρη της υπερβατολογικής φαινομενολογίας. Στα χρόνια 1917-1921 η γενετική φαινομενολογία συμπληρώνει την λεγόμενη στατική φαινομενολογία και τελικά την περίοδο ανάμεσα στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς* και την *Κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και της υπερβατολογικής φαινομενολογίας (1929-1936)*, ο Husserl μετακινείται από το υπερβατολογικό υποκείμενο σε μια φαινομενολογία βασισμένη στον κόσμο-της-ζωής. Οι λεγόμενες όμως καθοριστικές ρήξεις είναι μάλλον επίπλαστες δεδομένου ότι από τη συστηματική μελέτη των διαλέξεών του και των χειρογράφων του προκύπτει ξεκάθαρα η συνέχεια της σκέψης του φιλοσόφου, γιατί ο **Husserl** όπως και ο **Kant** υπήρξε διανοούμενος με βαθμιαία πνευματική ωρίμανση.

Ο Γερμανός φιλόσοφος ήταν πάνω από σαράντα χρόνων όταν συμπλήρωσε τις *Λογικές Έρευνες* (1900-1901) και πενήντα τεσσάρων όταν εμφανίσθηκαν οι *Ιδέες για μια Φαινομενολογική Φιλοσοφία* (1913), έργο στο οποίο είναι πλέον έκδηλα τα χαρακτηριστικά της υπερβατικής φιλοσοφίας. Η έκδοση των *Λογικών Ερευνών* χάρισε στον Husserl ακαδημαϊκή αναγνώριση. Οι ιδέες του επηρέασαν μαθηματικούς και φιλοσόφους και το 1916 αναδείχθηκε τακτικός καθηγητής της φιλοσοφίας στο πανεπιστήμιο της Freiburg. Εκεί του δόθηκε η ευκαιρία να αναπτύξει περαιτέρω τη σκέψη του προς την κατεύθυνση της καθολικής φιλοσοφίας με κατάληξη την υπερβατική, ουσιαστική φαινομενολογία.²

Οι πρόδρομοι του Husserl όσον αφορά την παράδοση της ιστορίας της φιλοσοφίας, φθάνουν μέχρι και τον Πλάτωνα. **Πλάτων**, **Αριστοτέλης**, μεσαιωνική φιλοσοφία (**Brentano**), **Descartes**,

---

¹ **Zahavi Dan**:(2010), σελ. 281,282,285

² **Farber Marvin**: (1970), σελ. 17,18

Leibniz, Βρεταννοί Εμπειριστές και τελικά ο **Kant**, συνέβαλαν με τη σειρά τους στην διαμόρφωση της χουσερλιανής σκέψης.³

Αρχικά ο Husserl έβλεπε την φαινομενολογία σαν περιγραφική επιστήμη της εμπειρίας και των αντικειμένων της. Πρωτίστως η φιλοσοφία του συνιστούσε μία διασκεπτική και κατά βάση υποκειμενική μέθοδο, της οποίας στόχος ήταν η απελευθέρωση από δόγματα και προκαταλήψεις. Πρόθεση του φιλοσόφου ήταν η εκπόνηση μιας καθαρής περιγραφικής φιλοσοφίας, μέσω μιας «ριζικής» μεθόδου στην οποία δεν είχαν θέση κανενός είδους πρωταρχικές υποθέσεις. Προοδευτικά όμως εστιάζει όλο και περισσότερο **στην ανάδειξη του πρωταρχικού-υπερβατολογικού εγώ**, του υπάρχοντος κατ'απόλυτον λόγον, **του καθαυτού και δι'αυτού**, που προηγείται από κάθε άλλο ον και προσδίδει οντολογική εγκυρότητα σε κάθε ον του κόσμου. (*Επίλογος στις Ιδέες I*, σ.146)⁴

Ο μεγάλος Γερμανός στοχαστής σε δοκίμιο δημοσιευμένο στο περιοδικό **Logos** το 1911, διατύπωσε τις καταστατικές αρχές για την αναθεμελίωση της φιλοσοφικής έρευνας. Η οντολογία του εκκινεί από δύο θεμελιώδη ερωτήματα: πως η πολλαπλότητα των αισθητικών δεδομένων δημιουργεί μια συγκεκριμένη αντικειμενική πραγματικότητα και κατά δεύτερον λόγο ποιοί είναι οι απριορικοί κανόνες που διέπουν αυτά τα δεδομένα. Αντίθετα με τις επαγωγικές και περιγραφικές επιστήμες της ανθρωπολογίας και της φυσικής ιστορίας, **η φαινομενολογία αναζητά το συγκεκριμένο και καθολικό a priori, θεμέλιο για κάθε ιστορικότητα.**⁵

Η χουσερλιανή εξαγγελία για **στροφή «στα ίδια τα πράγματα»**, δηλώνει την πρόθεση του φιλοσόφου για μια ελεύθερη και απροκατάληπτη θέαση των πραγματικών δεδομένων, έτσι όπως εμφανίζονται μέσα από μια υπερβατολογική, αναστοχαστική εμπειρία του ίδιου του υποκειμένου, απαλλαγμένη από παραμορφωτικές θεωρητικές προσμίξεις και εννοιολογικές παραγωγές, που νοθεύουν το ερευνητικό βλέμμα. Πρόκειται ουσιαστικά για την απαίτηση περί μιας καθαρής επιστήμης, η οποία εκφράστηκε από τον φιλόσοφο. ως κριτική αντιπαράθεση προς την ισχύουσα κοσμοθεωριακή φιλοσοφία.⁶

Η χουσερλιανή θεωρία προκάλεσε έντονες κριτικές αντιπαραθέσεις. Ο Husserl κυρίως «κατηγορήθηκε» για την «καταχρηστική» εμμονή του στην φαινομενολογική μέθοδο, η οποία σύμφωνα με τους επικριτές του, εγκυμονεί κινδύνους μυστικισμού και μονομέρειας, που τελικά ενδέχεται να οδηγήσουν σε δογματισμό και υποθετικό λογισμό και όχι σε μια αυστηρή

---

³ **Farber Marvin**, ο.π., σελ. 20,21

⁴ **Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα**: (1986), σελ.143

⁵ **Παπαδόπουλος Παναγιώτης**: (1989), σελ. 114

⁶ **Σκουτερόπουλος Ν. Μ.**, εισαγωγή στο Edmund Husserl:(2000), σελ.7-8

επιστήμη. Η θεωρία του Γερμανού στοχαστή επικρίθηκε ως θεμελιοκρατική, ιδεαλιστική και σολιμιστική, στον βαθμό που σύμφωνα με την κεντρική της αντίληψη, ο Άλλος και ο Κόσμος συγκροτούνται από ένα (καθαρό-άνευ σώματος) υπερβατολογικό υποκείμενο.⁷

Πέραν όμως της έντονης κριτικής και της αμφισβήτησης, ο Husserl αποτελεί αναμφίβολα μια μείζονα μορφή της φιλοσοφίας του 20^{ου} αιώνα. Και μολονότι λίγοι ήταν οι στενοί συνεργάτες του και ακόμα λιγότεροι οι εναπομείναντες οπαδοί του κατά την διάρκεια της καριέρας του, ένας μεγάλος αριθμός σπουδαστών και φιλοσόφων πήρε πολλά και οφείλει πολλά στον Husserl, ενώ η επίδραση της φαινομενολογίας του παραμένει και σήμερα ισχυρή.⁸

Ιγ) Κύριες βιβλιογραφικές αναφορές- δομή της εργασίας

Για την εκπόνηση της παρούσης εργασίας, από τα έργα του Husserl, επέλεξα ως κύρια βιβλιογραφία τους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς* και την *Κρίση*. Και τούτο διότι θεώρησα ότι τα πολύ σημαντικά του έργα του φιλοσόφου, οι *Ιδέες* και οι *Λογικές έρευνες*, συστήνουν το πρώτο στάδιο της χουσερλιανής σκέψης κατά το οποίο η φαινομενολογία προβάλλεται ως περιγραφική-εμπειρική επιστήμη,⁹ ενώ η ώριμη υπερβατολογική πλέον σκέψη του φιλοσόφου αποτυπώνεται στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς*, όπου εκκαλύπτεται σταδιακά μέσω της φαινομενολογικής αναγωγής, το πρωταρχικό-υπερβατολογικό-εγώ, η διερεύνηση του οποίου αποτελεί τον κεντρικό στόχο της παρούσης εργασίας. Ο λόγος για τον οποίον επέλεξα την *Κρίση*, ως δεύτερο βασικό έργο στην εκπόνηση της παρούσης, είναι διότι στο έργο αυτό αποτυπώνεται ο ιδεαλισμός και η καθολική προοπτική της φιλοσοφίας του Husserl, με νοηματικό άξονα τις πνευματικές αξίες και δυνάμεις της ζωής. Ως εκ τούτου πρόκειται για έργο, στο οποίο διαγράφεται η ηθική σκέψη του φιλοσόφου, η ανάδειξη της οποίας συνιστά επίσης έναν κεντρικό στόχο της παρούσης εργασίας.

Στη βασική βιβλιογραφία ανήκουν επίσης: το έργο της **Τερέζας Πεντζοπούλου-Βαλαλά, Εισαγωγή στον Husserl**, το οποίο θεωρώ ότι αναλύει επαρκώς τη φιλοσοφική σκέψη του Husserl και το μεταφρασμένο στα ελληνικά έργο του **Dan Zahavi, Χούσερλ, Εισαγωγή στη Φαινομενολογία του**, το οποίο επέλεξα γιατί ο συγγραφέας προσεγγίζει κριτικά, κρίσιμα επί μέρους θέματα της χουσερλιανής σκέψης.

---

⁷ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.281

⁸ **Farber Marvin:** (1970), σελ.22,23

⁹ Παρ'όλα αυτά στην παρούσα εργασία περιέχονται περιγραφές και σκέψεις του φιλοσόφου από τα έργα του: *Ιδέες* και *Λογικές Έρευνες*. Το εν λόγω υλικό άντλησα από το έργο της **Βαλαλά: Εισαγωγή στον Χούσερλ**, και το έργο του **Zahavi: Χούσερλ-Εισαγωγή στη Φαινομενολογία του**.

Όπως ήδη ανέφερα, **κυρίως ζητούμενο της παρούσας εργασίας είναι η ανάδειξη της υποκειμενικότητας, ως της ακρότατης αρχής της συγκρότησης και της νομιμοποίησης του πραγματικού κόσμου.** Για την πλήρωση του εν λόγω στόχου, ακολουθώντας τον βηματισμό του Husserl, θα μετέλθω των κεντρικών ζητημάτων της χουσερλιανής φαινομενολογίας.

Η αρχή θα γίνει με την καθεστωτική έννοια της χουσερλιανής φαινομενολογίας, την **αποβλεπτικότητα**, μέσω της οποίας θα διερευνηθεί το αντικειμενοποιημένο εσωτερικό συνειδησιακό βίωμα, ώστε να κατανοηθεί η δομή του *εγώ* και η έννοια του υπερβατολογικού υποκειμένου. Στα πλαίσια της ανάλυσης του αποβλεπτικού βιώματος, θα ληφθεί ως μίτος της απόβλεψης το **αποβλεπτικό αντικείμενο**, η διερεύνηση του οποίου θα αναδείξει εν τέλει το υποκείμενο, ως δοτική φανέρωση. Στη συνέχεια θα αναλυθεί η **φαινομενολογική συγκροτησιακή μέθοδος**, εφ'όσον παρουσιασθούν επαρκώς οι δύο κρίσιμες έννοιες της χουσερλιανής θεωρίας, η *εποχή* και η *αναγωγή*. Κρίσιμο κεφάλαιο της χουσερλιανής θεωρίας, στο οποίο θα αφιερώσω σημαντικό μέρος της εργασίας μου, αποτελεί η **ειδητική-φαινομενολογική ανάλυση**, υπό το πρίσμα της οποίας θα παρουσιασθούν και οι φαινομενολογικές έννοιες-κλειδιά: *αφαίρεση*, *ειδητική ενόραση* και *ειδητική αναγωγή*.

Στη συνέχεια αφιερώνω σημαντικό μέρος στην **διυποκειμενική φαινομενολογία**, διότι όπως κανείς διαπιστώνει στην πορεία της έρευνάς του, η χουσερλιανή εγωλογική επιστήμη μεταλλάσσεται σε διυποκειμενική, καθόσον το *εγώ* το αναγόμενο στην «καθαρή» σφαίρα της κυριότητάς του, προσλαμβάνει το *άλλο-εγώ* ως τροποποίηση του δικού-του-εαυτού. Και τελικά, όπως αποφαίνεται ο Husserl: ταυτόχρονα με τη συγκρότηση του *εγώ-είμαι* συγκροτείται το ξένο-είναι ως *alter ego*. Και συνάγεται εξ'αυτού, ότι δια της ριζικής αναστόχασης-*του-εαυτού*, μας αποκαλύπτεται η διυποκειμενικότητα, ως αναγκαία υπαρκτική συνθήκη του *ίδιου* του υποκειμένου. (Hua 6/275,472).¹⁰

Σημαντικό κεφάλαιο της φαινομενολογίας του Husserl, με το οποίο επίσης θα ασχοληθώ στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας, είναι ο **κόσμος-της-ζωής**, ο οποίος αποτελεί έκφραση της *ανοιχτής διυποκειμενικότητας*. Και εδώ, ακολουθώντας τη σκέψη του Husserl, θα παραθέσω την κριτική που ασκεί ο φιλόσοφος στον αντικειμενισμό-επιστημονισμό, τον οποίον εν πολλοίς θεωρούσε αίτιο της κρίσης της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας. Στο εν λόγω κεφάλαιο θα περιγράψουμε και το ιστορικό γεγονός της γένεσης της **θεωρητικής-φιλοσοφικής στάσης**, μιας στάσης που απάδει κάθε ιδιοτελούς και πρακτικού ενδιαφέροντος και μετατρέπει τον άνθρωπο από βιολειτουργικό ον σε θεωρό-επόπτη του κόσμου.

Στη συνέχεια της εργασίας θα παρατεθούν διάφορες κριτικές προσεγγίσεις επί των κυριότερων απόψεων της φαινομενολογικής φιλοσοφίας, ενώ σε ξεχωριστό κεφάλαιο θα διαγραφεί η ηθική

---

¹⁰Zahavi Dan:(2010), σελ..242,243

διάσταση της χουσερλιανής θεωρίας. Η εργασία θα κλείσει με τα επιλογικά κεφάλαια: την σύνοψη, τον επίλογο και την περίληψη στα αγγλικά.

II) Η αναφορικότητα της συνείδησης

IIα) Η έννοια της αποβλεπτικότητας, σχέση ενεργήματος-αντικειμένου (*cogito-cogitatum*)

Η δομική ανάλυση της εμπειρίας στην χουσερλιανή θεωρία **αναδεικνύει τη συνείδηση ως συνείδηση τινός, ως περιέχουσα δηλαδή ένα κατευθύνεσθαι προς κάποιο αντικείμενο**. Όλες οι μορφές της συνείδησης: αντίληψη, σκέψη, κρίση, φαντασία, αμφιβολία, προσδοκία, ενθύμηση, αποβλέπουν κάποιο αντικείμενο και δεν αναλύονται χωρίς την γνώση του σύστοιχου αντικειμένου.¹¹

Λέγοντας ότι συνείδηση είναι πάντα συνείδηση τινός, ο Husserl αναφέρεται στον κεντρικό φαινομενολογικό όρο, αυτόν της **προθετικότητας-αποβλεπτικότητας**. Ο όρος προθετικότητα (*intentionality*), επινοήθηκε τον Μεσαίωνα, από εκπροσώπους της σχολαστικής φιλοσοφίας, και επανήλθε στην φιλοσοφική σκηνή από τον δάσκαλο του Husserl, τον **Bretano**. Κατά τον Bretano, ο όρος *προθετικότητα* ή *αναφορικότητα* αφορά ψυχικά γεγονότα, τα οποία αναφέρονται πάντα σε κάτι «επί πλέον», σε αντίθεση με τα φυσικά φαινόμενα, τα οποία στερούνται προθετικότητας.¹² Ο Husserl παρέλαβε από τον **Bretano** τον όρο **intention**, για να προσδιορίσει την φαινομενολογική συνείδηση, *ως βλέψη/θέα κάποιου πράγματος* και να την διακρίνει από το σκεπτόμενο καρτεσιανό *cogito*. Στα ελληνικά έχουμε πολλές μεταφραστικές προτάσεις του όρου *intentionality*: αναφορικότητα, αποβλεπτικότητα, παραπεμπτικότητα, προθετικότητα.

Στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, θα κάνουμε χρήση του όρου: «αποβλεπτικότητα», δεδομένου ότι τυγχάνει ευρύτερης αποδοχής στην μεταφρασμένη ελληνική βιβλιογραφία, παρ' ότι προσωπικά θεωρώ ότι ο όρος προθετικότητα, αποδίδει ορθότερα τον χουσερλιανό όρο: «*intentionality*»

Στους **Καρτεσιανούς Στοχασμούς** ο φιλόσοφος αναφέρει ότι η **αποβλεπτικότητα** προδιαγράφει, για την φαινομενολογική ανάλυση και περιγραφή, μια ολοκληρωτικά νέας μορφής μεθοδολογία, στο σκόπευτρο της οποίας βρίσκονται συνείδηση και αντικείμενο, σκόπευση και νόημα, ρεαλιστική και ιδεατή πραγματικότητα, δυνατότητα, αναγκαιότητα, φαίνεσθαι, αλήθεια, εμπειρία, κρίση, ενάργεια, κ.λ.π. Όλα αυτά εμφανίζονται ως υπερβατολογικά προβλήματα, και καθίστανται αντικείμενο εργασίας ως προβλήματα της «καταγωγής» του υποκειμένου.¹³

¹¹ **Zahavi Dan**:(2010), σελ. 33-34

¹² **Πελεγρίνης Θεοδόσης**:(2009), σελ.535,536

¹³ **Husserl Edmund**: (2002), σελ.77

Η χουσερλιανή αποβλεπτική ανάλυση μας πορίζει μια θεμελιώδη γνώση για κάθε *cogito*, το οποίο πέρα από συνείδηση με την ευρύτερη έννοια, είναι ταυτόχρονα ένα *σκοπεύειν του σκοπευόμενου* αντικειμένου, δηλαδή είναι κάθε στιγμή κάτι επί πλέον. Αυτό το *αυτό-υπερβαίνον-σκοπεύειν*, που ενυπάρχει σε κάθε συνείδηση, αποσαφηνίζεται και αποκαλύπτεται μέσα από ενεργήματα, τα οποία πραγματώνονται με δική μου πρωτοβουλία. Και βέβαια **το γεγονός ότι τα συνειδησιακά ενεργήματα «προεκτείνονται» με δική μου πρωτοβουλία, συνεπιφέρει και την αναβάθμιση του ρόλου της βούλησης του εγώ να πράξει, καθώς και μια νέα αντίληψη της ευθύνης του, πέραν των αναμφισβήτητων περιορισμών του.**

Ο φαινομενολόγος όμως δεν περιορίζεται στο απλό άμεσο θεωρείν του αντικειμένου και την ερμηνεία των σκοπευόμενων μερών και ιδιοτήτων του, αλλά ερευνά και καθετί ευρισκόμενο εντός της συνειδήσεώς του, ως συνειδησιακό σύστοιχο της αντικειμενικής πραγματικότητας.. Το αναστοχαστικό βλέμμα του φαινομενολόγου διεισδύει στην ανώνυμη ζωή του *cogito*, και αποκαλύπτει τις συνθετικές ροές των ποικίλων συνειδησιακών τρόπων. Συνάμα, σε ένα βαθύτερο επίπεδο ερευνά τις αθέατες τροπικότητες της εγωλογικής συμπεριφοράς, δια των οποίων το *είναι* των αντικειμενικοτήτων καθίσταται κατανοητό, ως απλώς-για-το-εγώ σκοπευόμενο-είναι (εποπτικό ή μη-εποπτικό). Η φαινομενολογική μέθοδος διασαφηνίζει οτιδήποτε είναι και μη-εποπτικά συν-σκοπευόμενο, όπως την πίσω πλευρά ενός πράγματος, στο μέτρο που επιτρέπει το ίδιο το νόημα του *cogitatum*.¹⁴

Ο Husserl διαπιστώνει, ότι η συνείδηση δυνάμει της αποβλεπτικής της δομής συνειδητοποιεί τόσο τα εν αυτή ενυπάρχοντα είδη των αντικειμένων, όσο και το *πώς* αυτά νοηματοδοτούνται εντός της. Επομένως τα βιώματα που συγκροτούν το αντικειμενικό νόημα των *cogitata* εισάγονται στο σκόπευτρο της αποβλεπτικής ανάλυσης του φιλοσόφου, προκειμένου να ερευνησει όχι μόνο τα ενεργεία, αλλά και τα δυνάμει βιώματα, τα ενδιάθετα και προδιαγεγραμμένα, μέσα στην **παράγουσα-το-νόημα αποβλεπτικότητα**.

Όπως λέει όμως ο Husserl, το βασίλειο των συνειδησιακών φαινομένων μοιάζει με το βασίλειο της ηρακλείτειας ροής, και ως εκ τούτου εγείρεται ισχυρή αμφιβολία και θα ήταν αδόκιμο να προβούμε σε μια μεθοδολογία διαμόρφωσης σταθερών εννοιών, που θα διεκδικούσαν την εγκυρότητα των αντικειμενικών επιστημών, βασισμένοι μόνο στα εμπειρικά συνειδησιακά βιώματα, τα οποία εκ φύσεως δεν διαθέτουν τα αναγκαία σταθερά όρια, προκειμένου να προσδιορισθούν με σταθερές έννοιες. Τούτο όμως δεν αναιρεί την νομιμότητα της αποβλεπτικής ανάλυσης, καθόσον η αποβλεπτική σύνθεση αποκαθιστά τη συνειδησιακή ενότητα και

---

¹⁴ Με τον όρο *cogitatum*, ο Husserl εννοεί το αντικειμενοποιημένο βίωμα του *cogito*.

συγκροτεί νοητικά και νοηματικά την ενότητα του αντικειμενικού, δυνατή να εκφρασθεί μέσα από αυστηρές έννοιες.¹⁵

Πβ) Καρτεσιανό και χουσερλιανό cogito - Επέκταση του Cogito:Cogito-cogitatum,

Πριν προχωρήσουμε είναι αναγκαίο να διασαφηνίσουμε το νόημα του φαινομενολογικού *cogito*, σε αντίστιξη με το καρτεσιανό. Ο Husserl χρησιμοποιεί τον ίδιο όρο με τον **Descartes**, όχι όμως ως συνώνυμο, καθόσον με τον όρο *cogito*, δηλώνει το «είναι», την ίδια τη ζωή της συνείδησης. (Ιδέες I, σ. 106 και σ. 194). Ο Descartes δεν χρησιμοποιεί καν τον όρο συνείδηση, αλλά αντ' αυτού τη λέξη «πράγμα» ή «κάτι».

Στον Husserl δηλαδή, το *cogito* δεν περιορίζεται στο στενό πλαίσιο του «σκέπτομαι», αλλά δηλώνει την πρωταρχική ύπαρξη της συνείδησης, που είναι συγχρόνως και η ουσία της. Πρόκειται για το πρωταρχικό καθαρό εγώ (*pure ego*), το οποίο δεν μπορεί να αναχθεί σε τίποτα άλλο. Για τον Descartes η πρώτη πραγματικότητα είναι η σκέψη, και εφόσον σκέπτομαι, βεβαιώνομαι ότι υπάρχω, με έναν όμως απροσδιόριστο τρόπο.

Συνεπώς το λάθος του Descartes ήταν, ότι εξέλαβε το *cogito* ως αποδεικτική, αξιωματική βάση για μια σειρά παραγωγικών συλλογισμών του κόσμου. Περιέπεσε έτσι σε έναν υπερβατολογικό ρεαλισμό, θεμελιωμένο σε μια σειρά από αιτιολογικούς συλλογισμούς. **Ο Husserl** αντελήφθη το καρτεσιανό αδιέξοδο και **μέσα από την ενόραση του cogito, αποκάλυψε το άπειρο πεδίο της υπερβατολογικής εμπειρίας**. Η φαινομενολογική έρευνα κατέδειξε, ότι το *cogito* συστοιχίζεται με το αντικείμενο των αναφερομένων βιωμάτων. Έτσι το καρτεσιανό *ego cogito ergo sum* γίνεται *ego cogito, ergo cogitatum est*.¹⁶

Πγ) Ego-cogito-cogitatum

η πλήρωση της αντίληψης επί του πολυπρισματικού αποβλεπτικού ορίζοντα

Όπως ήδη διαπιστώσαμε, ο Husserl μετατοπίζει τη βαρύτητα της υπερβατολογικής ενάργειας του *ego cogito*, προς τις ποικίλες *cogitationes*, στη ρέουσα συνείδηση, καθόσον το εγώ δύναται δια του αναστοχασμού να παρατηρεί, να ερμηνεύει και να περιγράφει την αισθητηριακά αντιληπτή και παραστατική του ζωή, καθώς επίσης την αποφαντική, αξιολογική και βουλευτική του λειτουργία.

Το κάθε cogito σκοπεύει ενώ ήδη φέρει μέσα του το εκάστοτε cogitatum. Αλλά κάθε φορά το *cogito* σκοπεύει και ιδιοποιείται το *cogitatum* με έναν άλλο τρόπο. Επί παραδείγματι έχει την

¹⁵ Husserl Edmund: (2002), σελ.74-78

¹⁶ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ. 60-61

δυνατότητα να σκοπεύει ένα σπίτι, με τρόπο αντιληπτικό, φαντασιακό, αναμνηστικό, κατηγορικό-κριτικό ή αξιολογικό. Υπό αυτήν την έννοια πραγματοποιείται μια επέκταση του *ego cogito*, προς το εκάστοτε σκοπευόμενο- *cogitatum*.¹⁷

Ο Husserl οδηγήθηκε προοδευτικά στην αποκάλυψη της **πολυπλευρικότητας της αποβλεπτικής ζωής του *cogito***, η οποία συνίσταται σε ενεργεία βιώματα αλλά και σε δυνάμει στοιχεία, με τα δεύτερα ενδιάθετα στα πρώτα, όχι ως κενές δυνατότητες, αλλά ως αποβλεπτικά προδιαγεγραμμένες, φέρουσες τη δυναμική της πραγμάτωσής τους μέσα στο εκάστοτε ενεργεία βίωμα. Επί παραδείγματι, σε κάθε εξωτερική αντίληψη αντιστοιχούν συν-σκοπευόμενες πλευρές, που ενώ δεν έχουν ακόμα γίνει αντιληπτές, ωστόσο έχουν προ-ληφθεί υπό την τροπικότητα της αναμονής. Δηλαδή η **κάθε αντίληψη, ενέχει ορίζοντες επί πλέον των αντιληπτικών δυνατοτήτων.**

Αυτός ο **πολυπρισματικός αποβλεπτικός ορίζοντας των αντιληπτικών δυνατοτήτων** εμφανίζεται και στην ενθύμηση, με άλλον τρόπο. Σκέπτομαι λόγου χάρη: *θα μπορούσα τότε να είχα επί πλέον αντιληφθεί και άλλες πλευρές, πέρα από αυτές που είδα πράγματι, αν είχα κατευθύνει και αλλού την αντιληπτική μου σκόπευση.* Καθίσταται ως εκ τούτου προφανές, ότι κάθε παρελθοντική αντίληψη φέρει δυνάμει υπενθυμήσεις, ικανές να αφυπνισθούν. Τούτο σημαίνει, ότι ένας αποβλεπτικός ορίζοντας επανενθυμήσεων, οδηγούν το *cogito* στο εκάστοτε ενεργεία-παρόν της αρχικής αντίληψης. Ερμηνεύοντας αυτούς τους ορίζοντες καθώς και τους διαρκώς νεοαφυπνιζόμενους ορίζοντες, μπορούμε να φωτίσουμε τις ενδιάθετες σκοπεύσεις του *cogito*, που αν και πάντα ατελείς μέσα στην απροσδιοριστία τους, ενέχουν μολαταύτα μια δομή προσδιοριστικότητας. Για παράδειγμα: παρ'ότι το ζάρι χορηγείται με μια ασάφεια λόγω των αθέατων πλευρών του, δεν παύει να κατανοείται ως ζάρι.

Στον αντίποδα δηλαδή των προειλημμένων παραστάσεων, έχουμε τη μετάβαση της συνείδησης σε νέους συνειδησιακούς τρόπους, προκειμένου να συλλάβει το αποβλεπτικό αντικείμενο, ενώ συνάμα λαμβάνει χώρα η διαμόρφωση μιας ενεργεία εξελισσόμενης αντίληψης με την δυνατότητα της επίτευξης μιας *πλήρωσης*, ανοικτής σε νέους ορίζοντες.¹⁸

Πδ) Το “*ego cogito*” εφελτήριο της υπερβατολογικής αλλά και της καθαρά ψυχολογικής περιγραφής

Σύμφωνα με όσα ειπώθηκαν, το υπερβατολογικό *ego cogito* μας διανοίγει σε άπειρη ποικιλία μεμονωμένων βιωμάτων, τα οποία εφόσον συλληφθούν περιγραφικά, μας αποκαλύπτουν την ενότητα του συγκεκριμένου εγώ, πάντα σε σχέση με τη συνεκτική, ενιαία αποβλεπτική του ζωή

¹⁷ Husserl Edmund: (2002), σελ. 53/55/56

¹⁸ Husserl Edmund: (2002), σελ. 171-173

και των εντός της σύστοιχων στοιχείων (*cogitata*), μεταξύ των οποίων και ο εμφανιζόμενος κόσμος, ως τέτοιος. Και βέβαια εγώ, ο στοχαζόμενος φαινομενολόγος, αναλαμβάνω το καθολικό έργο της *αποκάλυψης του εαυτού μου*, ως υπερβατολογικού εγώ πλήρους αντικειμενοποιημένου, με όλα τα ενδιαθέτα σε αυτόν αποβλεπτικά στοιχεία.

Στην χουσερλιανή σκέψη, **πέραν της «περιγραφικής» υπερβατολογικής αποκάλυψης του εαυτού και των αποβλεπτικών του στοιχείων, επιτελείται και μια εμβάθυνση στο ψυχικό είναι, το οποίο επίσης είναι συστατικό μέρος του ισχύοντος για μένα κόσμου.**

Εμφανώς αφετηρία τόσο για την υπερβατολογική-περιγραφική εγωλογία, όσο και για μια *καθαρά εσωτερική ψυχολογία*, είναι το *ego cogito*. Όπως εμφαντικά τονίζει ο ιδρυτής της φαινομενολογίας, τούτο είναι ιδιαίτερα σημαντικό, δεδομένου ότι στη σύγχρονη εποχή η κυρίαρχη αντίληψη της αισθησιοκρατίας έχει φράξει την πρόσβαση τόσο στην ψυχολογία, όσο και στην φιλοσοφία. Και τούτο διότι σπεύδουν να ερμηνεύσουν, ως δήθεν αυτονόητο, τη συνειδησιακή ζωή ως σύμπλεγμα δεδομένων της εξωτερικής και ενίοτε της εσωτερικής αισθητικότητας, αναμένοντας από τις ποιότητες των μορφών (*Gestalt*), να συνδέσουν τα δεδομένα σε ολότητες. Μάλιστα προβάλλοντας τις ολότητες ως καθαυτό πρότερο των μερών, κλείνουν το θέμα του *ατομισμού*.

Η ριζική εκκίνηση όμως που πραγματοποιεί ο Husserl για την περιγραφική θεωρία της συνείδησης, απορρίπτει τέτοια δεδομένα και ολότητες ως προκαταλήψεις, και μέσα από μια πλήρη αφαίρεση θέτει ως σημείο εκκίνησης την καθαρή, βουβή εμπειρία, η οποία θα οδηγηθεί να εκφράσει το δικό της-ίδιον νόημα. Ως πραγματικά πρώτη έκφραση είναι το καρτεσιανό *ego cogito*. Και το πρώτο καθολικό στοιχείο της περιγραφής είναι ο διαχωρισμός ανάμεσα στο *cogito* και το *cogitatum qua cogitatum*.¹⁹

III) Η Φαινομενολογική μέθοδος

Πριν προχωρήσουμε στην περαιτέρω ανάλυση της φαινομενολογικής συγκροτησιακής μεθόδου, κρίνεται αναγκαία η διασάφηση των δύο κεντρικών όρων της χουσερλιανής θεωρίας: της *εποχής* και της *αναγωγής*. Η πραγμάτευση των δύο όρων θα γίνει με τη σειρά που αναφέρθηκαν, καθόσον ο Husserl αναφέρει την εποχή ως προϋπόθεση της αναγωγής. (Hua 6/154).

---

¹⁹ Husserl Edmund: (2002), σελ.62-64

IIIa) Το φιλοσοφικό νόημα της «εποχής» των σκεπτικών - η «φαινομενολογική εποχή» του Husserl: συγκλίσεις και αποκλίσεις

Ο σκεπτικός φιλόσοφος, προσλαμβάνει την αντικειμενική πραγματικότητα «όπως του φαίνεται», δεχόμενος απροϋπόθετα την αμεσότητα της σχέσης υποκειμένου-φαινομένου, μια αμεσότητα η οποία καθίσταται ομολογη της ενάργειας. Πάνω στο έδαφος της ενάργειας του φαινομένου, **ο σκεπτικός ακολουθεί τη φύση, δέχεται την εγκυρότητα των φαινομένων**, ακολουθεί τα παραδεδομένα ήθη και έθιμα, πραγματώνει δηλαδή τη γνωστή: «βιωτικήν τήρησιν».

Στη σύγχρονη φιλοσοφική γλώσσα, θα λέγαμε ότι ο σκεπτικός συλλαμβάνει τον εαυτόν του, σε μια άμεση σχέση με το Da-sein του κόσμου. Υπό το πρίσμα αυτό, ο σκεπτικός θέτει την αμφισβήτηση της εποχής, επί του εδάφους της φυσικής στάσης, την οποία ουδέποτε εγκαταλείπει, ριζωμένος στο άμεσο παρόν του κόσμου των συνηθειών, της καθημερινής εμπειρίας και της ανθρώπινης δραστηριότητας. Ακόμα και η αμφισβήτηση του κόσμου, ως καθαυτού όντος, δια της εποχής, δεν σημαίνει κάτι άλλο, από το ότι η εποχή των σκεπτικών παραμένει δεσμευμένη στην εμπειρική πραγματικότητα. Πέραν τούτου όμως δεν παύει η εποχή να συνιστά και μια θεωρητική στάση, δια της οποίας το στοχαστικό υποκείμενο συνειδητοποιεί τα όρια της θεωρίας και την ανάγκη της επιστροφής του στον κόσμο των φαινομένων. Και υπ' αυτήν την έννοια ο όρος ενέχει μια υψηλότερης έκφρασης στοχαστικότητα και ταυτόχρονα εκφράζει τη συνειδητοποίηση των ορίων της θεωρητικής σκέψης.²⁰

Από την άλλη πλευρά ο Husserl θέτει εκτός ισχύος τις προειλημμένες επιστημονικές κρίσεις, ενώ ανατρέπει και το καρτεσιανό απόλυτο αναμφισβήτητο για το *υπάρχειν* του κόσμου, το οποίο πλέον δεν εκλαμβάνει αβασάνιστα ως μια άμεσα αποδεικτική-πρώτη ενάργεια, αλλά μόνο ως φαινόμενο. Και τούτο διότι, όπως λέγει ο φιλόσοφος, **ο Κόσμος τελικά μπορεί να μην αποτελεί το απολύτως πρώτο έδαφος, αλλά να προϋποθέτει ένα άλλο καθαυτό πρότερο οντολογικό έδαφος.**

Δηλαδή και στα πλαίσια της χουσερλιανής σκέψης, η εμπειρική πίστη στο *Είναι* του κόσμου αναιρείται και όλη η ενσώματη φύση καθώς και ο περιβάλλον κόσμος-της ζωής συνιστά όχι αληθινή ύπαρξη, αλλά ένα απλό φαινόμενο-του-είναι, το οποίο αξιώνει ύπαρξη. Παρ' όλα αυτά, όπως επισημαίνει ο Γερμανός στοχαστής, δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε ως μηδέν το φαίνεσθαι-σε-μας, αφού δι' αυτού καθίσταται δυνατό να έχει για μένα νόημα και ισχύ το π ρ α γ μ α τ ι κ ό.²¹ Στο σημείο αυτό θα πρέπει να αναφέρουμε, ότι η συγκεκριμένη χουσερλιανή

²⁰ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.134-136

²¹ Husserl Edmund: (2002), σελ.31-35

απόφαση συνιστά και μια ρητή απάντηση στις συνεχείς επικρίσεις που δέχεται ο Husserl, περί άρνησης της πραγματικότητας.

Έτσι υπό το πρίσμα της φαινομενολογικής εποχής, ο αντικειμενικός κόσμος δεν μηδενίζεται, αλλά τίθεται εντός παρενθέσεων, ενώ συγχρόνως καλείται το υποκείμενο της προσοχής, το φιλοσοφικό εγώ, να ασκήσει εποχή σε σχέση με το εποπτικό αντικείμενο και να «μετατρέψει» την ισχύ του σε απλή φαινομενικότητα.

Ο Husserl θα ορίσει την φαινομενολογική εποχή ως στάση, στην οποία εγώ ο στοχαζόμενος, παρ'ότι διατηρώ τη θεσιληγία μου στο εμπειρικό πεδίο, βρίσκομαι απέναντι σε ένα σύμπαν φαινομένων, με την «καθαρή» ζωή μου, τα «καθαρά» της βιώματα και όλες τις «καθαρές» σκοπευόμενες αντικειμενικότητές της. Καταλήγω έτσι στη ριζική κατανόηση του εγώ και της καθαρής συνειδησιακής ζωής, εντός της οποίας και μέσω της οποίας υπάρχει όλος ο αντικειμενικός κόσμος. Το ότι «κάθε ενδόκοσμο, κάθε χωροχρονικό είναι υπάρχει για μένα», σημαίνει και ότι ισχύει για μένα. Το ότι ο κόσμος είναι όντα συνειδητοποιούμενα και ισχύοντα για μένα, και μέσω αυτού έχω την εμπειρία της αντίληψης, της ενθύμησης, της σκέψης, της κρίσης, της αξιολόγησης, της επιθυμίας, κ.ο.κ. σημαίνει ότι **μέσα στο cogito ο κόσμος αποκτά το καθολικό και ειδικό του νόημα καθώς και την οντολογική του ισχύ.** ²²

Επέχοντας οποιασδήποτε πίστης-στο-είναι, πίστης που εκλαμβάνει τον κόσμο άμεσα ως υπάρχοντα, και κατευθύνοντας την προσοχή μου στην ζωή την ίδια, ως συνείδηση για τον κόσμο, κατορθώνω να υπάρχω ως καθαρό εγώ με την καθαρή ροή των δικών μου *cogitationes*. Και κατανοώ ότι στην πραγματικότητα **το καθαρό εγώ και οι *cogitationes* του προηγούνται, ως καθαρό πρότερο του είναι του φυσικού κόσμου, ο οποίος είναι δευτερεύουσας οντολογικής ισχύος, αφού το υπερβατολογικό εγώ προϋποτίθεται σταθερά.**

Κατανοούμε λοιπόν, ότι η υπερβατική φαινομενολογία έχει ως κυρίαρχο στόχο την ανάδειξη της υποκειμενικότητας, ως την ακρότατη αρχή της συγκρότησης και της νομιμοποίησης του αντικειμενικού, ενώ ο σκεπτικός με την εφεκτική στάση απέναντι στην γνώση του καθεαυτού κόσμου, δέχεται απλοϊκά την ύπαρξη του φαινομένου κόσμου χωρίς να συνάγει παραγωγικά το δεδομένο της ύπαρξης. Το *cogito ergo sum*, δεν τίθεται για τον σκεπτικό, η καρτεσιανή αμφιβολία του είναι ξένη, ενώ επίσης απουσιάζει το «άρα», τουτέστιν ο παραγωγικός συλλογισμός. Ωστόσο υφίσταται μιας μορφής αμφιβολία, αυτή που εμπεριέχεται στην ακαταληγία του όντος, ως έμμεσο δεδομένο. Είναι όμως επίσης σαφές, ότι προϋπόθεση και του αρχαίου σκεπτικισμού είναι το υπαρξιακό απριόρι, το πρωταρχικό έδαφος επί του οποίου λειτουργεί η εφεκτική στάση. Υπό αυτό το πρίσμα δεν μπορεί να μας διαφύγει μια εντυπωσιακή αναλογία ανάμεσα στη φαινομενολογική και την αρχαία σκέψη. Και στις δύο

---

²² Husserl Edmund: (2002), σελ.36-37

περιπτώσεις προϋποτίθεται πάντα ένα προδεδωμένο για κάθε θεωρητικοποίηση. Στον Husserl το προ-δεδωμένο αυτό είναι ο κόσμος-της-ζωής, ο κόσμος της εμπειρίας, και στους σκεπτικούς είναι ο τόπος της «βιωτικής τήρησης», ή όπως λέει ο Πλούταρχος: «πραττόμενα και νομιζόμενα και συνήθη». (*Προς Κωλώτην*, II 13) Εμφανής επομένως η αναλογία ανάμεσα στο «καθολικό απριόρι» της φαινομενολογίας και το «υπαρξιακό απριόρι» των σκεπτικών.

Ο ίδιος ο Husserl όμως απορρίπτει την ύπαρξη κάποιου κοινού σημείου ανάμεσα στην εποχή των σκεπτικών και την φαινομενολογική εποχή. Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο, **ο σκεπτικός εφαρμόζει την εποχή διότι αμφιβάλλει για τη γνώση «εκτός υποκειμένου», ενώ ο φαινομενολόγος εφαρμόζει την εποχή για να αντικειμενικοποιήσει το εσωτερικό βίωμα της συνείδησης και να εκκαλύψει την υποκειμενικότητα.**²³

Υπό μία έννοια θα συμφωνούσα ότι για τον σκεπτικό φιλόσοφο η εφεκτική στάση είναι τρόπον τινά παθητική και στατική, στον βαθμό που θέτει ανυπέρβλητο όριο στην αναζήτηση του φιλοσόφου και τον υποχρεώνει στην «αφιλόσοφον τήρησιν». Αντίθετα **η φαινομενολογική εποχή χαρακτηρίζεται από μια ενεργητικότητα και κινητικότητα, αφού δι' αυτής ενεργοποιείται η υπέρβαση της «φυσικής στάσης» και το πέρασμα στην υπερβατολογική στάση, διανοίγοντάς μας σε μια απειρότητα μορφών οι οποίες έχουν την δυνατότητα να συγκροτηθούν μέσω των συνειδησιακών λειτουργιών.** Ως εκ τούτου, οι δύο φιλοσοφικές θεωρήσεις διαφοροποιούνται ριζικά, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ο Husserl δεν είχε μελετήσει την φιλοσοφική σκέψη των σκεπτικών ή ότι ο φαινομενολογικός όρος *εποχή* δεν συνδέεται με την εφεκτική στάση των σκεπτικών, οι οποίοι υπήρξαν άλλωστε οι πρώτοι εισηγητές του συγκεκριμένου όρου.

IIIβ) Αναγωγή

Η έννοια της φαινομενολογικής αναγωγής, η δυσκολότερη ίσως έννοια στην φαινομενολογία του Husserl, παραμένει μέχρι σήμερα αινιγματική. Ωστόσο είναι αυτή που προσδίδει στην φαινομενολογία τον ιδιάζοντα χαρακτήρα της νέας φιλοσοφίας. Όπως ο ίδιος επισημαίνει, αν δεν αποδώσει κανείς την δέουσα σημασία στην έννοια της αναγωγής, κινδυνεύει να εκλάβει την φαινομενολογία σαν απριωρική ψυχολογία. (*Επίλογος στις Ιδέες I*, σ. 155)

Για να κατανοήσουμε τη σημασία της φαινομενολογικής αναγωγής, είναι αναγκαίο να ξεκινήσουμε από το θεμελιώδες ερώτημα του Husserl: ***πως υψώνεται ο άνθρωπος στη φιλοσοφική γνώση;*** Δηλαδή αυτό που ο φιλόσοφος ερωτά, είναι: πως περνάμε από τα απλά δεδομένα των αισθήσεων στη σύλληψη της ουσίας των πραγμάτων. **Ο Husserl αναζητά μια νοητή πραγματικότητα, στην οποία μας εισάγει η σκέψη μας, εφόσον διαρρήξει τα όρια της**

²³ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.137-139

απλής-παθητικής πρόσληψης των φαινομένων και φθάσει στην περιοχή της καθαρότητας, στον χώρο της πρωταρχικής σφαίρας της νοηματοδότησης των πραγμάτων.

Δηλαδή η φαινομενολογική αναγωγή είναι ο δρόμος της επιστροφής στην καθαρή σφαίρα του καθαρού εγώ, της υπερβατολογικής συνείδησης, της καθαρμένης από εμπειρικά και ψυχολογικά δεδομένα. Δι'αυτής θεμελιώνεται η φαινομενολογία ως η επιστήμη των απαρχών, η οποία εξερευνά τις αρχές του όντος και της αλήθειας, ως η «καθολική επιστήμη» και η κατ'εξοχήν φιλοσοφία.

Επομένως η αναγωγή δεν δημιουργεί νέα πράγματα, δεν απλοποιεί τα δεδομένα δεν αναζητά την πρώτη αιτία μιας σειράς αιτιατών, αλλά ανάγει στη θέα του φαινομένου για τη συνείδηση. Η αναγωγή τέμνει τη σκέψη και γεφυρώνει τη «φυσική σκέψη» με την «υπερβατολογική σκέψη». Στην αναγωγή η σκέψη αφήνει πίσω της τον «φυσικό κόσμο» και εφαρμόζοντας μια μέθοδο κάθαρσης, ανακαλύπτει την υπερβατολογική συνείδηση και την υπερβατολογική εμπειρία. (*Πρώτη Φιλοσοφία I*, σ. 267)

Ο Husserl στους μακρύχρονους στοχασμούς του προσπάθησε να διερευνήσει τα κίνητρα, που μας κάνουν να ξεπεράσουμε τη φυσική θετικότητα της ζωής και της επιστήμης και να επιτελέσουμε μέσα στη στοχαστική συνείδηση την υπερβατολογική μεταστροφή.²⁴

Είναι καλύτερα να διαπιστώσουμε την βαθύτερη προθετικότητα της αναγωγής μέσα από κείμενο του ίδιου του φιλοσόφου:

«..Κάθε άνθρωπος που φθάνει στην ωριμότητα [...] πρέπει να ανακαλύψει τη δική του (υπερβατολογική υποκειμενικότητα), μια φορά τουλάχιστον στη ζωή του [...] μόνο **χάρη σε μια μέθοδο που τον απελευθερώνει από τους δεσμούς που επιβάλλουν τα κίνητρα της φυσικής ζωής.** Η απλή και καθαρή σκέψη, όσο αυστηρή, προσεχτική και αναλυτική κι' αν είναι, όσο και αν προσανατολίζεται άμεσα στο καθαρό ψυχικό ον που είμαι, θα παραμείνει φυσική, ψυχολογική σκέψη και θα εξακολουθεί να είναι αυτό που υπήρξε ήδη, -με μια μορφή όσο ατελή και αν τη θεωρήσουμε-, εμπειρία του κόσμου, αν δεν καταφύγει σε μια τέτοια μέθοδο [...] να υψωθεί πάνω από τη φυσική αυτή στάση.

(*Πρώτη Φιλοσοφία II*, σ. 78-80)²⁵

Δηλαδή κατανοώντας τον εαυτόν μου αποκλειστικά μέσα από τη φυσική εμπειρία, καθίσταμαι αντικείμενο των θετικών επιστημών, με όρους βιολογικούς, ανθρωπολογικούς ή ψυχολογικούς. Στην φαινομενολογική αναγωγή αίρεται η ισχύς του αντικειμενικού κόσμου και το στοχαζόμενο εγώ αποκλείει από το πεδίο των κρίσεων, τόσο τα αντικειμενικώς συλλαμβανόμενα δεδομένα, όσο και αυτά που προκύπτουν μέσα από την καθαρή εσωτερική εμπειρία.²⁶ **«Μόνο όταν για μένα τίποτε -με την αυστηρή σημασία- δεν υπάρχει πια «εκεί», ούτε η υπάρχουσα πραγματικότητα, μόνο τότε μπορώ να συλλάβω τον εαυτόν μου ως υπερβατολογικό εγώ,**

²⁴ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.140-142

²⁵ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.144

²⁶ Husserl Edmund: (2002), σελ.43-44

σαν εκείνη τη μη πραγματικότητα (*Irrealität*), που προϋποθέτει κάθε φυσική πραγματικότητα». (*Πρώτη Φιλοσοφία II*, σελ. 79)²⁷

Το υπερβατολογικό εγώ εξερχόμενο από την ίδια συνειδησιακή ροή των βιωμάτων, δεν αποτελεί πλέον κομμάτι του κόσμου, όπως επίσης και ο κόσμος καθώς και κάθε ενδόκοσμο αντικείμενο δεν «παρευρίσκεται πραγματικά». Μολαταύτα αυτή η υπέρβαση νοηματοδοτεί τον κόσμο, ενώ συνάμα του προσδίδει την οντολογική του ισχύ.²⁸

Από όσα αναφέρθηκαν κατανοούμε ότι η εγκατάλειψη της «φυσικής στάσης», η μεταβολή της νοηματοδότησης των πραγμάτων, τα οποία πλέον τίθενται ως φαινόμενα-πραγματικά δεδομένα της συνείδησης, συνιστά τρόπον τινά μια νομοτελειακή μεταστροφή του ανθρώπου.

Όπως λέει ο Husserl: «... από ιστορική άποψη έπρεπε κατ'αρχήν να ανακαλυφθεί η υπερβατολογική υποκειμενικότητα. Η πρώτη μορφή που πήρε αυτή η ανακάλυψη, μορφή ανώριμη ακόμη τότε, μη αποτελεσματική, και που οδήγησε σε συγχύσεις ήταν η μορφή του καρτεσιανού *ego cogito*. Πήρε άλλωστε αμέσως αξία μέσα από την αξίωση να είναι μια αποδεικτική αναμφισβήτητη αλήθεια. Η υπερβατολογική υποκειμενικότητα όμως, αποκαλύφθηκε πραγματικά, στην καθαρότητά της, μέσα από τη μέθοδο της φαινομενολογικής αναγωγής γνωστή σε κάθε φαινομενολόγο.... Αξίζει να ονομασθεί καρτεσιανή μέθοδος της υπερβατολογικής αναγωγής με την έννοια ότι δεν είναι τίποτε περισσότερο από την επεξεργασία και την αποσαφήνιση του νοήματος- που παρέμεινε κρυμμένο και στον ίδιο τον Descartes- που κρύβουν οι πρώτοι καρτεσιανού Στοχασμοί, ...». (*Πρώτη Φιλοσοφία II*, σ. 78-80)²⁹

Επομένως η υπέρβαση της φυσικής σκέψης, η αμφισβήτηση των παραδεδομένων προϋποθέσεων της επιστήμης και των μεθόδων της, και η αναζήτηση του πρωταρχικού στοιχείου που τις θεμελιώνει, υπήρξε υπό μία έννοια και μια ιστορικά αναγκαία μετακίνηση της ανθρώπινης σκέψης, η οποία είναι καθοριστικής σημασίας για την θεμελίωση της αυθεντικής φιλοσοφίας.

Από όσα αναφέρθηκαν καθίσταται προφανές, ότι η θέαση της υπερβατολογικής υποκειμενικότητας δεν είναι μια απλή διεργασία. Τουναντίον προϋποθέτει την αμεσότητα μιας αυταπόδεικτης εμπειρίας, που κατακτάται μόνο μέσω μιας διεισδυτικής και επίμονης στοχαστικότητας.

IIIγ) Η Αρχή των Αρχών: αποβολή της φυσικής στάσης η μετακίνηση από την εμπειρική εμπίωση στο αποβλεπτικό γνωρίζειν

Στην παράγραφο 24 των *Ιδεών I*, ο Husserl διατυπώνει την φαινομενολογική αρχή των αρχών, ως εξής: **οφείλουμε να επιτρέψουμε στην πρωταρχικά δίδουσα εποπτεία να γίνει η πηγή όλης της γνώσης**, μια πηγή που σε καμία αυθεντία (ούτε στη σύγχρονη επιστήμη), θα πρέπει να

²⁷ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.144

²⁸ Husserl Edmund: (2002), σελ.44-46

²⁹ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.144-145

επιτραπεί να αμφισβητήσει. (Hua 3/45).³⁰ Για να καταστεί τούτο εφικτό, είναι πρωτίστως αναγκαίο να αναστείλουμε την αποδοχή της φυσικής στάσης, θέτοντας εντός παρενθέσεως την εγκυρότητά της, ώστε να αποφύγουμε την αφελώς προϋποθέτουσα κοινή λογική. Η διαδικασία αυτή της αποβολής της φυσικής-ρεαλιστικής στάσης, όπως διαπιστώσαμε ήδη, ονομάζεται από τον φιλόσοφο, *εποχή* [*epoche*]. Ο Husserl θα διευκρινίσει, ότι δια της *εποχής* δεν αποκλείουμε την πραγματικότητα, αλλά μεταβάλλουμε στάση ως προς αυτήν στοχεύοντας στην αποκάλυψη του αληθινού της νοήματος. (Hua 8/457, 3/120, 8/465).³¹

Η μετακίνηση από την «φυσική στάση» στη «**νέα αναγωγική στάση**», προϋποθέτει την μεταλλαγή του πρωταρχικού, άμεσου εμπειρικού βιώματος του υποκειμένου, σε ένα **βαθύτερο επίπεδο εμπίωσης των πραγμάτων**, σε ένα **αποβλεπτικό γνωρίζειν**. Προκειμένου όμως να κατανοήσουμε την διαδικασία της αλλαγής στάσης, κρίνεται αναγκαία η διασάφηση της διάκρισης του άμεσα επιτελουμένου και συλλαμβανόμενου ενεργήματος της αντίληψης, σε όλες του τις εκφάνσεις: σύλληψη, ενθύμηση, κατηγορήση, αξιολόγηση, σκοποθεσία κ.τ.λ. από το ανώτερης βαθμίδας αναστοχαστικό ενέργημα, το οποίο διαστέλλει το άμεσο ενέργημα. Και μετά την διάκριση του αντιληπτικού ενεργήματος, οφείλουμε να διακρίνουμε και τα **διαφορετικά επίπεδα της αναστόχησης**.

Στην καθημερινή φυσική και ψυχολογική εμπειρία, λειτουργούμε με την **φυσική αναστόχηση**, εδραζόμενοι στο από πριν δεδομένο, ως υπάρχον έδαφος του κόσμου (βλέπω ένα σπίτι, θυμάμαι μια μελωδία), ενώ στην **υπερβατολογική-φαινομενολογική αναστόχηση**, δια της καθολικής *εποχής* εγκαταλείπουμε κάθε βεβαιότητα για την ύπαρξη ή την μη ύπαρξη του κόσμου και παίρνουμε αποστάσεις από κάθε πρωταρχική-άμεση αντίληψη, την επιτελούμενη από το βιωματικό, ενδοκοσμικό εγώ. **Η φαινομενολογική αναστόχηση μεταλλάσσει το πρωταρχικό-απλοϊκό βίωμα, το οποίο απολύει τον χαρακτήρα του άμεσου (αφού καθίσταται αντικείμενο), και το τρέπει σε νέο αποβλεπτικό βίωμα, εισάγοντας σε αυτό τα ενεργήματα της παρατήρησης και της ερμηνείας.** Τα δύο βιώματα (φυσικό και αποβλεπτικό), επανασχετιζόμενα, συγκροτούν μια συνειδητή **ενέργεια**. Με τον τρόπο αυτό, το υποκείμενο μετακινείται από την εμπειρική, περιγραφική εμπίωση των πραγμάτων, στο βαθύτερο επίπεδο του **αποβλεπτικού γνωρίζειν**. Στο σημείο αυτό χρειάζεται να διευκρινισθεί, ότι η φαινομενολογική αναστόχηση δεν μεταβάλλει την αρχική αντίληψη, επί παραδείγματι ενός σπιτιού, αλλά με τα αναστοχαστικά ενεργήματα την εμπλουτίζει, μορφοποιώντας στοιχεία που ήδη υπήρχαν.³²

---

³⁰ Zahavi Dan:(2010), σελ.97

³¹ Zahavi Dan:(2010), σελ.97-98

³² Husserl Edmund: (2002), σελ.56-57-58

Υπό το φως της «νέας στάσης» λαμβάνει χώρα μια απόλυτα καθολική κριτική σε όλα τα γεγονότα της ζωής, με όλες τις θέσεις του *είναι* και τις σύστοιχες τροπικότητές του: βεβαιότητες, πιθανολογήσεις, αξιολογήσεις κ.λ.π. Δηλαδή στη νέα στάση, τη συνδυαζόμενη με την πλήρη εποχή από κάθε προειλημμένη πεποίθηση για ο,τιδήποτε υπάρχει, δημιουργείται ένα **σύμπαν απόλυτης απροκαταληψίας**. Αυτό επιτυγχάνει η καθολική υπερβατολογική εμπειρία, η οποία υπερβαίνει την καθολική εμπειρική προκατάληψη του φυσικού κόσμου, και επιδιώκει μια καθολική απροκατάληπτη περιγραφή, ώστε να συστήσει το υπόβαθρο μιας ριζικής-καθολικής-κριτικής. Συγχρόνως δε, παραμένει προσδεδεμένη στα καθαρά δεδομένα της υπερβατολογικής αναστόχασης, τα οποία προσφέρονται εποπτικά στην άμεση καθαρή ενάργεια, και βέβαια απέχει από κάθε υπερερμηνεία.

Υπό το γενικό τίτλο *cogito-cogitatum*, ο Husserl διανοίγει ένα πεδίο γενικών περιγραφών με δύο κατευθύνσεις:

(1) η μία, η καλούμενη *νοηματική*, στρέφεται προς το αποβλεπτικό αντικείμενο και το περιγράφει ως τέτοιο, μαζί με τους προσδιορισμούς που του κατηγορούνται μέσα από τους αντίστοιχους συνειδησιακούς τρόπους και τις αντίστοιχες τροπικότητες (τις οντολογικές: βέβαιο-είναι, δυνατόν-είναι, εικαζόμενο-είναι και τις υποκειμενικές-χρονικές τροπικότητες: παροντικό/παρελθοντικό/μελλοντικό-είναι).

(2) Η άλλη είναι η *νοητική* και διενεργείται από το ίδιο το *cogito* δια των συνειδησιακών του τρόπων (αντίληψη, επανενθύμηση, συγκράτηση), διαφοροποιούμενη αναγκαστικά ως προς την καθαρότητα και την διακριτότητα.

Γίνεται κατανοητό ότι στα πλαίσια της φαινομενολογίας, ο κόσμος δεν έχει απολεσθεί, αλλά διατηρείται ως *cogitatum*. Και τούτο όχι μόνο αναφορικά με τις μεμονωμένες ρεαλιστικότητες που προκύπτουν ως σκοπευόμενες μέσα από τα ξεχωριστά ενεργήματα της συνείδησης, αλλά και αναφορικά με το ενιαίο σύμπαν, το οποίο εμφανίζεται άμεσα και ενιαίο ακόμα και όταν σκοπεύουμε το ατομικό και το μεμονωμένο. Τούτο σημαίνει ότι **το σύμπαν δίδεται ταυτόχρονα με τη συνείδηση, την ενιαία συνείδηση που μετατρέπεται σε συλλαμβάνουσα συνείδηση, εντός της οποίας συνειδητοποιείται το όλον του κόσμου με την ιδιάζουσα μορφή της χωρο-χρονικής απειρότητας**.

Στο πλαίσιο λοιπόν μιας συνεπούς φαινομενολογικής αναγωγής, το φαινομενολογικό εγώ γίνεται *θεωρός*, τόσο των εξατομικευμένων περιπτώσεων, όσο και της καθολικότητας, ενώ συγχρόνως καθίσταται και *αμέτοχος-θεωρός* του εαυτού του. Εντός λοιπόν αυτής της νέας στάσης αντιλαμβάνομαι ότι ο κόσμος στην καθολικότητά του, όπως και κάθε επί μέρους φυσικό

ον, υπάρχει μόνο για μένα, ισχύει για μένα και από μένα νοηματοδοτείται, ως *cogitatum* των μεταβαλλόμενων, αλλά αλληλοσυνδεόμενων *cogitationes*.³³

IV) Νόηση-Νόημα

Το «νόημα» εντάσσεται στην βασική προβληματική της φαινομενολογίας, καθόσον αποτελεί κεντρική έννοια στη χουσερλιανή θεωρία της συνείδησης. Έχουν προκύψει διαφορετικές ερμηνείες, σε σχέση με το τι εννοεί ο Husserl, όταν αναφέρεται στο συλληπτό νόημα (*perpetual noema*), το οποίο δεν είναι κάτι πραγματικό (*real*), αλλά ιδεαλιστικό και μη συναπτόμενο κατ' ανάγκη με ένα πραγματικό αντικείμενο.³⁴

Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο, ο οποίος αφιέρωσε ολόκληρο το τρίτο μέρος των *Ιδεών I* στην παρουσίαση και στην ανάλυση αυτών των δύο εννοιών, αν αναλύσουμε το αναφερόμενο βίωμα που αποτελεί το περιεχόμενο της συνείδησης, βρίσκουμε κάθε στιγμή δύο βασικά στοιχεία: την **ύλη** και τη **μορφή**. Λέγοντας «ύλη» εννοούμε τα αισθητά δεδομένα, που αποτελούν το υπόστρωμα κάθε βιώματος, είτε πρόκειται για την αίσθηση της ακοής είτε της όρασης κ.ο.κ., ενώ ο όρος «μορφή» μας εισάγει στην αναφορικότητα, στο βίωμα, στα πλαίσια του οποίου η συνείδηση είναι αναφερόμενη συνείδηση, ως η συνείδηση κάποιου πράγματος. Ο Husserl δίνει στον όρο «μορφή» μια νέα ονομασία: την αποκαλεί «νόηση». Η «νόηση» είναι το στοιχείο εκείνο που καθιστά το βίωμα αναφερόμενο και αποτελεί την υποκειμενική όψη του βιώματος. Ύλη και «νόηση» είναι τα ιδεατά πραγματικά στοιχεία κάθε βιώματος και βρίσκονται πραγματικά μέσα σε κάθε βίωμα. Υπάρχει όμως και ένα τρίτο στοιχείο, που δεν είναι πραγματικό συστατικό του βιώματος, το οποίο ο Husserl χαρακτηρίζει καθαρά ιδεατό στοιχείο (*irreell*). Το στοιχείο αυτό προέρχεται από την «αντικειμενοποίηση» μέσα στη σφαίρα της συνείδησης, του αναφερομένου βιώματος. Είναι αυτό που συνοδεύει κάθε αναφερόμενο βίωμα, σαν σύστοιχο του αντικείμενο (*intentionales Korreelat*). Αυτό το **σύστοιχο αντικείμενο του αναφερόμενου βιώματος είναι το «νόημα»**. Έτσι το «νόημα» αποτελεί την αντικειμενική όψη του βιώματος. (*Ιδέες I*, σ. 313) Σύμφωνα με την ανάλυση της **Βαλαλά**, οι δύο όροι «νόηση» και «νόημα» εκφράζουν μια διπλή σχέση: η «νόηση» εκφράζει τη σχέση ανάμεσα στο εξωτερικό αντικείμενο, υπό μια ευρύτερη έννοια, και τη συνείδηση (η συνείδηση που βλέπει, ακούει, θυμάται, κρίνει ένα αντικείμενο). Το «νόημα» αναφέρεται στη σχέση ανάμεσα στο αναφερόμενο

³³ Husserl Edmund: (2002), σελ.60-61

³⁴ Dreyfus Hubert: (1984), σελ 97

βίωμα και τη συνείδηση. Και μάλιστα στους τρόπους με τους οποίους το αναφερόμενο βίωμα τοποθετείται απέναντι στη συνείδηση.³⁵

Στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς*, ο Husserl αποκαλύπτει ότι η σχέση νόησης και νοήματος είναι εκείνη που υπάρχει ανάμεσα στο *cogito* και στο *cogitatum*. Το νόημα δηλαδή αποτελεί την αντικειμενική όψη του βιώματος.

Σε σχέση με το νόημα θεωρώ ορθή και διαφωτιστική την άποψη του **Heinsen**, σύμφωνα με τον οποίον, το νόημα είναι εμμενές στη συνείδηση, υπό την έννοια, ότι νόημα και συνείδηση είναι αδιαχώριστα. **Το νόημα είναι αυτό που «αναγκάζει» τη συνείδηση, σε μια αποβλεπτική δράση (*intentional effect*)**. Και βέβαια πρόκειται για υπερβατική κατηγορία, για ένα στοιχείο ιδεαλιστικό, το οποίο ως εκ τούτου, δεν υπόκειται σε διάψευση με αντικειμενικά κριτήρια.³⁶

Ο **Dreyfus** επίσης αναφέρεται στον τρόπο της παρουσίασης του πράγματος (*appareance*), δια του οποίου προεκτείνεται η αντίληψη και στην περιοχή του νοήματος. Άλλωστε ο ίδιος ο Husserl μίλησε για το νοηματοδοτικό τρόπο με τον οποίο το πράγμα παρουσιάζεται. Και όπως επισημαίνει ο Dreyfus, στη χουσερλιανή σκέψη **η σύλληψη του νοήματος αποτελεί τρόπον τινά προέκταση της αισθητηριακής αντίληψης των πραγμάτων**. Δηλαδή με μια συγκεκριμένη νοητική διεργασία, αυτή της φαινομενολογικής εποχής, επιτυγχάνεται μετά την αισθητηριακή εμπειρία, **η ο υ σ ι ώ δ η ς συλληπτότητα του πράγματος (*essential perception*)**.³⁷

Ο **Gurwitsch**, του οποίου η ερμηνεία σχετικά με το νόημα έχει την ευρύτερη επιρροή, αποσυνδέει πλήρως το νόημα από την εποχή και την παρενθετοποίηση του υλικού πράγματος. Δεν υφίσταται στη σκέψη του Gurwitsch, ο χωρισμός νοήματος και αισθήσεως και δεν υφίσταται η διάκριση ύλης/μορφής. Δεν υπάρχει νόημα προεκτεινόμενο πέρα από την υλικότητα του αντικειμένου, το οποίο χορηγείται σε μια επίσης «υλική», «φυσιολογική» αντίληψη. Ο Gurwitsch δηλαδή απορρίπτει τελείως την υπερβατολογική λειτουργία της συνείδησης.³⁸ Θεωρώ ακραία δογματικές τόσο την ερμηνεία του Gurwitsch, όσο και τις άλλες συναφείς, οι οποίες βέβαια προσιδιάζουν στο πνεύμα του υλισμού-θετικισμού και επί της ουσίας βρίσκονται στον αντίποδα της χουσερλιανής φιλοσοφίας. Είναι επίσης προφανές, ότι οι τοποθετήσεις αυτού του ύφους δεν απορρέουν από προσπάθεια εμβάθυνσης ή κριτικής προσέγγισης στις έννοιες και τις μεθόδους της φαινομενολογίας, αλλά αρθρώνουν μια εμμονική, δογματική άρνηση.

Κλείνοντας αυτήν την ενότητα θα έλεγα, ότι **η σχέση «νόησης»-«νοήματος», είναι σε αντιστοιχία με τη σχέση της όρασης με το «βλεπόμενο», της ακοής με το «ακουόμενο», κ.ο.κ.** Και εφόσον κατανοούμε ότι η «νόηση» είναι μια υψηλότερης ποιότητας αντιληπτική

³⁵ Τερέζα Πεντζοπούλου-Βαλαλά: (1986), σελ.48-49-50

³⁶ Heinsen Douglas : (1984), σελ. 154

³⁷ Dreyfus Hubert: (1984), σελ.115

³⁸ Ο.π., σελ 98-120-121

λειτουργία, τότε και το «συλληπτό» αντικείμενό της δεν μπορεί παρά να είναι ιδεατό και να ενέχεται στην ανώτερη σφαίρα του νοήματος.

V) Η καρτεσιανή οδός και η οντολογική οδός το υποκείμενο μέσα από τη φυσική, ψυχική, υπερβατολογική αναστόχηση

Vα) Η σχετικότητα του κόσμου- η βεβαιότητα του υποκειμένου

Στο χουσερλιανό έργο εισάγονται πολλές διαφορετικές οδοί για την φαινομενολογική αναγωγή: η *καρτεσιανή*, η *ψυχολογική* και η *οντολογική* οδός. Στη συνέχεια θα μετέλθουμε και των τριών αυτών τρόπων, αφού πρώτα διερευνήσουμε την προτεραιότητα του υποκειμένου, σε σχέση με τον αντικειμενικό κόσμο.

Για πρώτη φορά στις *Ιδέες I*, ο Husserl τονίζει την ύπαρξη μιας διαφοράς ανάμεσα στον τρόπο με τον οποίο «δίδονται» στη συνείδηση τα χωροχρονικά αντικείμενα και στον τρόπο με τον οποίο η συνείδηση «δίδεται» στον εαυτόν της. Διαφορετικά δηλαδή προσλαμβάνουμε τον αντικειμενικό κόσμο και διαφορετικά αυτοσυνειδητοποιούμεθα. Γνωρίζουμε **ότι τα αντικείμενα δεν προσφέρονται ποτέ στην ολότητά τους, αλλά εμφανίζονται πάντα προοπτικά, πράγμα που δεν ισχύει στην αυτό-εμφάνιση της συνείδησης**. Τα αντικείμενα δηλαδή εμφανίζονται μερικώς και ανεπαρκώς σε αντίθεση με την ίδια την εμπειρία, η οποία εμφανίζεται άμεσα στην ολότητά της. Αυτή η ριζική διαφορά είναι υπό το πρίσμα της φαινομενολογίας προσδιοριστική και της διαφοράς ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και τα ενδοκοσμικά αντικείμενα.

Ο Husserl υποστηρίζει ότι η φυσιοκρατική διερεύνηση της συνείδησης είναι ελλειμματική, διότι εκλαμβάνει τη συνείδηση σαν ένα ακόμα αντικείμενο του κόσμου. Ο ίδιος βέβαια μιλώντας περί της *προτεραιότητας της υποκειμενικότητας*, δεν αναφέρεται στην εμπράγματη εμπειρική φύση της υποκειμενικότητας, αλλά στην ουσιαστική δομή της, την απαλλαγμένη από κάθε ενδονοητικό στοιχείο. Αντλώντας έμπνευση από την μέθοδο της αμφιβολίας του **Descartes**, ο Husserl θεωρεί ότι **ενώ είναι δυνατόν να φαντασθούμε ένα υποκείμενο δίχως κόσμο, είναι αδύνατο να φαντασθούμε τον κόσμο χωρίς υποκείμενο**. Και όπως υποστηρίζει ο ιδρυτής της φαινομενολογίας, μια απροκατάληπτη έρευνα της αποβλεπτικής σχέσης ανάμεσα στη συνείδηση και τον κόσμο οδηγεί στο συμπέρασμα, ότι **μια «φανταστική» εκμηδένιση του αντικειμενικού κόσμου, θα άφηνε την συνείδηση ανέπαφη**. Μάλιστα ενώ ο κόσμος μπορεί να εμφανισθεί μόνο για ένα υποκείμενο, η υποκειμενικότητα δεν χρειάζεται τον κόσμο για

να υπάρξει. Συνεπώς, καταλήγει ο Husserl, **ο κόσμος είναι σχετικός**, καθόσον η αναγκαία προϋπόθεση της εμφάνισής του είναι το υποκείμενο, δηλαδή κάτι έξω από αυτόν. Αντιθέτως στο υποκείμενο, η *εμμένεια*, είναι κάτι απόλυτο και αυτόνομο, δεδομένου ότι η εμφάνισή του εξαρτάται μόνο από το ίδιο.

Το καρτεσιανής έμπνευσης νοητικό πείραμα, δια του οποίου διαμορφώθηκε η φυσιοκρατική αντίληψη της κατανόησης της συνείδησης ως ένα απλό αντικείμενο του κόσμου, υπερκεράσθηκε στον Husserl, ο οποίος απεκάλυψε μια νέα διάσταση της συνείδησης, τουτέστιν μια ανεξάρτητη περιοχή του όντος και της εμπειρίας. (Hua 3/105). Ο Husserl εστιάζοντας στην μοναδικότητα της δοτικότητας και στην αυτονομία της υποκειμενικότητας, οδήγησε στην ανακάλυψη της υπερβατολογικής υποκειμενικότητας, πράγμα που είχε διαφύγει της φυσιοκρατικής-εμπειριστικής έρευνας.

Ποιά είναι όμως η σχέση ανάμεσα στο υπερβατολογικό και το εμπειρικό υποκείμενο; Αποτελεί γρίφο το πώς η συνείδηση η συγκροτούσα όλη την υπερβατικότητα και τον ψυχοφυσικό κόσμο, εμφανίζεται ταυτόχρονα και στον πραγματικό κόσμο. Πως δηλαδή μετέχει σε δύο πραγματικότητες. (Hua 3/116). Ο Husserl όμως σε αντίθεση με τον γερμανικό ιδεαλισμό του **Kant**, δεν κατανοεί το υπερβατολογικό υποκείμενο ως αφηρημένο, ιδεατό, υπερ-προσωπικό υποκείμενο, αλλά εκλαμβάνει την υπερβατολογική υποκειμενικότητα, ως συγκεκριμένη ατομική υποκειμενικότητα. Μολαταύτα, αν η σχέση υπερβατολογικού και εμπειρικού εγώ δεν είναι σχέση ανάμεσα στο καθολικό και ένα συγκεκριμένο υποκείμενο, τότε πως μπορούμε να την κατανοήσουμε; ³⁹

Ας δούμε τι λέει ο ίδιος ο Husserl σε άρθρο του για την εγκυκλοπαίδεια *Britannica*:

«**Το υπερβατολογικό μου εγώ, είναι, λοιπόν, εμφανώς “διάφορο” του φυσικού εγώ, όμως χωρίς ν’αποτελεί κατά κανένα τρόπο ένα δεύτερο εγώ, μια οντότητα αποχωρισμένη – με το φυσικό νόημα του όρου-από το φυσικό εγώ, όπως επίσης και, αντίστροφα, δεν συνδέεται ούτε διαπλέκεται – με το φυσικό νόημα- κατά κανένα τρόπο με αυτό. Αποτελεί ακριβώς το (εντελώς συγκεκριμένα εννοημένο) πεδίο της υπερβατολογικής εμπειρίας του εαυτού, η οποία ανά πάσα στιγμή μετατρέπεται σε ψυχολογική εμπειρία του εαυτού μέσω απλής αλλαγής στάσης. Σε αυτή τη μετάβαση **διαφαίνεται αναγκαστικά μια ταυτότητα του εγώ.** Στον υπερβατολογικό αναστοχασμό πάνω στο εγώ γίνεται ορατή η ψυχολογική αντικειμενοποίηση ως αυτό-αντικειμενοποίηση του υπερβατολογικού εγώ. Έτσι το υπερβατολογικό εγώ διαπιστώνει τον εαυτόν του σύμφωνα με την πρόσληψη που έχει επιβάλλει στον εαυτόν του σε κάθε στιγμή της φυσικής στάσης» (Hua 9/294) [μτφ. Πάνος Θεοδώρου]. ⁴⁰**

Μιλώντας δηλαδή για υπερβατολογικό και εμπειρικό υποκείμενο ο Husserl δεν εννοεί δύο υποκείμενα, αλλά δύο διαφορετικές αυτό-προσλήψεις, μία πρωτεύουσα και μία δευτερεύουσα. Το υπερβατολογικό υποκείμενο είναι το υποκείμενο στην πρωταρχική συγκροτησιακή του λειτουργία, ενώ το εμπειρικό είναι το ίδιο υποκείμενο, το οποίο

³⁹ Zahavi Dan:(2010), σελ.100-101-102-103

⁴⁰ Zahavi Dan:(2010), σελ.104

αντικειμενικοποιείται και ερμηνεύεται ως ένα αντικείμενο του κόσμου. Στο πλαίσιο αυτό ο Husserl θεματοποιεί την υποκειμενικότητα με δύο διαφορετικούς τρόπους. Ο πρώτος συνίσταται στην **φυσική ή ψυχολογική αναστόχηση**, και ο δεύτερος είναι η **καθαρή ή υπερβατολογική αναστόχηση**. (Hua 7/262, I/72)

Στην ψυχολογική αναστόχηση η ψυχοφυσική οντότητα στοχεύει σε μια εγκόσμια αυτοσυνειδησία, και μας παρουσιάζει ένα συγκροτημένο, αντικειμενοποιημένο υποκείμενο, το οποίο όμως σε κάθε περίπτωση δεν μας παρέχει επαρκή γνώση της υποκειμενικότητας. Το τελευταίο επιτυγχάνεται με την εισαγωγή από τον Husserl της καθαρής υπερβατολογικής αναστόχησης, η οποία θεματοποιεί την υποκειμενικότητα, καθαρμένη από ενδεχομενικές και υπερβατικές ερμηνείες. (Hua 17/290, 8/71, 7/269, 6/255, 264, 3/117, 7/267) Και όπως σαφέστατα δηλώνεται από τον φιλόσοφο, για την πραγμάτωση αυτού του είδους της αναστόχησης, απαιτείται η εντελώς αναγκαία διαδικασία της *εποχής*, δια της οποίας «καθαρίζεται η οδός». Διαφορετικά και η εντατικότερη και προσεκτικότερη αναστόχηση, δεν θα οδηγήσει, παρά σε μια αντικειμενοποιημένη, εγκόσμια εμπειρία. (Hua 8/79, 3/107) Μόνο με αυτή τη συγκεκριμένη μεθοδολογική αναστόχηση, θα διαφύγουμε από τη φυσική στάση, θα αναστείλουμε τις υπερβατικές προκαταλήψεις και μέσω μιας ριζοσπαστικής στροφής, προς αυτό το οποίο εν αυστηρή εννοία χορηγείται από την προοπτική του πρώτου προσώπου, θα ξεκινήσουμε την υπερβατολογική ανάλυση. (Hua 3/136, 8/427)⁴¹

Ένα από τα πλεονεκτήματα της καρτεσιανής αναγωγικής οδού είναι η ενάργηιά της, πράγμα που μας διευκολύνει να παρακολουθήσουμε την περιγραφή του Husserl, περί των διαφορετικών τρόπων δοτικότητας, που ήδη αναφέρθηκαν. Ο σκοπός όμως της φαινομενολογίας δεν περιορίζεται στην διερεύνηση της «καθαρής-εμπειρικής» υποκειμενικότητας, της αποκομμένης τόσο από τον κόσμο, όσο και από την διυποκειμενικότητα. Στο σημείο αυτό, ο Husserl επιδιώκοντας να αποτρέψει τέτοιου είδους παρανοήσεις, εισήγαγε την λεγόμενη **οντολογική οδό προς την αναγωγή**, (Hua 6/158, 6/175). Η οντολογική οδός δεν εκκινεί από την αυτόδοτικότητα, αλλά από την ανάλυση της δοτικότητας μιας συγκεκριμένης οντολογικής περιοχής, ανάλυση που λειτουργεί ως οδηγητικός μίτος για τη συνακόλουθη υπερβατολογική ανάλυση.⁴²

Ο φιλόσοφος μας προτρέπει να επικεντρωθούμε στην εμφάνιση του αντικειμένου, πράγμα που θα μας οδηγήσει στην παρουσίαση, την αντίληψη, την κρίση και την αξιολόγηση, δηλαδή στα ενεργήματα δια των οποίων τα εμφανιζόμενα αντικείμενα κατανοούνται από τα υποκείμενα. **Με την φαινομενολογική στάση αποκτούμε επίγνωση της δοτικότητας του αντικειμένου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι εστιάζουμε αποκλειστικά στον τρόπο χορήγησης του αντικειμένου. Διερευνώντας δηλαδή τα εμφανιζόμενα αντικείμενα, αποκαλύπτουμε συνάμα και τους**

⁴¹ Zahavi Dan:(2010), σελ.104-105-106

⁴² Ο.π., σελ.106-107-109

εαυτούς μας, ως δοτικές φανέρωσης, δηλαδή ως αυτούς προς τους οποίους εμφανίζονται τα αντικείμενα. Κατανοούμε έτσι ότι δια της εποχής δεν από-στρεφόμεστε τα ενδοκόσμια αντικείμενα, αλλά τα εξετάζουμε από την άποψη της εμφάνισης ή της φανέρωσής τους στη συνείδησή μας, όπως επίσης και ως συγκροτούμενα σύστοιχα αυτής της συνείδησης.⁴³ (Hua 6/175)

VI) Το αποβλεπτικό αντικείμενο ως «αποβλεπτικός μίτος»- ανάλυση του αποβλεπτικού βιώματος

Όπως ήδη έχει τεθεί, το βασικό σχήμα είναι *ego-cogito-cogitatum*. Από την πλευρά του *cogitatum*, το αποβλεπτικό αντικείμενο έχει τον ρόλο του υπερβατολογικού μίτου της διάνοιξης της πολλαπλότητας των *cogitationes*. Επιλέγοντας τυχαία ένα αντικείμενο ως *cogitatum* και λαμβάνοντάς το ως μίτο του στοχασμού μας, τότε η συνείδηση με τους δυνάμει πολλαπλούς συνειδησιακούς τρόπους, εκδιπλώνει μια σειρά διακεκριμένων νοητικο-νοηματικών *ιδιαιτέρων τύπων*, όπως: δυνατή αντίληψη, συγκράτηση, επανενθύμηση, προαναμονή, συμβολική σήμανση, αναλογική εποπτικοποίηση.⁴⁴

Αυτό που ο Husserl λέει εδώ είναι, ότι **κάθε αποβλεπτικό βίωμα συνιστά συγκεκριμένου είδους εμπειρία**. Το βίωμα μπορεί να είναι ελπίδας, επιθυμίας, ενθύμησης, βεβαιότητας, αμφιβολίας, φόβου, κ.ο.κ. Η ξεχωριστή πτυχή της εμπειρίας, ονομάζεται από τον φιλόσοφο **αποβλεπτική ποιότητα**, ενώ το συστατικό που προσδιορίζει τίνος αντικειμένου είναι η εμπειρία, (προσώπου, ζώου, μαθηματικής εξίσωσης κ.λ.π.), ονομάζεται **αποβλεπτική ύλη της εμπειρίας**.⁴⁵ Για τον Husserl, **η ύλη έχει προτεραιότητα διότι αυτή δίνει στο ενέργημα το έναυσμα του κατευθύνεσθαι προς το αντικείμενο**. Η ύλη δεν είναι μόνο καθοριστική του είδους του αντικειμένου που αποβλέπεται, αλλά και διότι καθορίζει, ως τι προσλαμβάνεται το εκάστοτε αντικείμενο. Όσον αφορά την αποβλεπτική ποιότητα, ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι χαρακτηρίζει την απόβλεψη, αλλά δεν την εγκαθιδρύει.⁴⁶

---

⁴³ Από τα ανωτέρω είναι απλουστευτικό να θεωρήσουμε την καρτεσιανή οδό ως πρόιμη προσέγγιση στο χουσερλιανό έργο, ενώ την ύστερη οντολογική ως ωριμότερη. Πρόκειται για δύο προσεγγίσεις διαφορετικές, διασταυρούμενες όμως σε όλα τα γραπτά του Husserl. Βλ. **Zahavi D.**:(2010), σελ.108

⁴⁴ **Husserl Edmund**: (2002), σελ.79-80

⁴⁵ **Zahavi Dan**:(2010), σελ.50-51

⁴⁶ **Ο.π.**, σελ. 52-53-54

VIα) Κενή και πεπληρωμένη απόβλεψη - αποβλεπτική και γλωσσική λειτουργία

Επειδή η δοτικότητα του αντικειμένου, δηλαδή οι τρόποι της εμφάνισής του αντικειμένου είναι ζήτημα που χρήζει διερεύνησης, παραθέτουμε το ακόλουθο παράδειγμα: ενώ το σημειωματάριό μου είναι απόν, κρίνω ότι είναι μπλε. Παρόντος του ίδιου αντικειμένου, και ενώ το κοιτάζω, κρίνω επίσης ότι είναι μπλε. Πρόκειται για δύο ενεργήματα, τα οποία διαφέρουν επί της ουσίας. Στην πρώτη περίπτωση έχω απλώς μια κενή, ή όπως λέει ο φιλόσοφος μια **σημασιακή απόβλεψη (Signitive Intention)**. Στην δεύτερη περίπτωση, όπου το σωματικά παρόν σημειωματάριό δίδεται εποπτικά, *in propria persona*, έχω μια **εποπτική απόβλεψη**, ή για να είμαστε ακριβέστεροι το αντιληπτικά δοσμένο σημειωματάριό μου, ικανοποιεί ή πληροί την αποβλεπτικότητά μου.⁴⁷

Στις *Λογικές Έρευνες* ο Husserl διαβαθμίζει τους τρόπους δοτικότητας, σε **σημασιακό, φαντασιακό** και **αντιληπτικό**. Οι τρόποι αυτοί ιεραρχούνται σύμφωνα με την ικανότητά τους να μας χορηγούν το αντικείμενο όσο το δυνατόν αμεσότερα, αυθεντικότερα και βέλτιστα. **Η ιεράρχηση αυτή σηματοδοτεί και διαφορετικά γνωσιακά επίπεδα.**⁴⁸

Η εμφάνιση του αντικειμένου στο σημασιακό ενέργημα, αντιστοιχεί στο πιο χαμηλό γνωσιακά επίπεδο. Αναφερόμαστε στο «γλωσσικό» ενέργημα, το οποίο ενέχει μια αναφορά, μολονότι αυθαίρετη, καθόσον το αντικείμενο δεν δίδεται με ανάγλυφο τρόπο. Κατά δεύτερο λόγο, τα φαντασιακά ενεργήματα έχουν ένα εποπτικό περιεχόμενο, καθόσον αποβλέπουν το αντικείμενο μέσω μιας αναπαράστασης, σχετικώς όμοιας με το αντικείμενο. Μολαταύτα και στην περίπτωση αυτή διατηρείται ο έμμεσος χαρακτήρας της απόβλεψης. Κατά συνέπεια, ορθότερη και πληρέστερη αντίληψη έχουμε, μόνο όταν το ίδιο το αντικείμενο παρουσιάζεται σωματικά.

Η χουσερλιανή θέση για την αναυθεντικότητα των γλωσσικών αποβλέψεων, τις οποίες ο φιλόσοφος αποκαλεί *στηριζόμενες αποβλέψεις*, αντιτίθεται στη θέση της σχολής της γλωσσικής φιλοσοφίας, που θέλει το νόημα φύσει γλωσσικό. Η κριτική του Husserl για το γλωσσικό νόημα (κριτική που ο φιλόσοφος μοιράζεται με τον **Merleau-Ponty**), είναι ότι το γλωσσικό νόημα προκύπτει από μια διανοητική αφαίρεση, εξ' αιτίας της οποίας δεν είναι σαφές πως το αντικείμενο της αντίληψης μπορεί να λειτουργήσει ως οδηγητικός μίτος για την γλωσσική του αποτύπωση. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι αποσπώντας το νόημα από την αισθητηριακότητα, διασπάμε και τη συνοχή ανάμεσα στην αντιληπτική δοτικότητα ενός αντικειμένου και την κατηγορηματική διάρθρωσή του.⁴⁹

⁴⁷ Zahavi Dan:(2010), σελ.61,62

⁴⁸ Zahavi Dan:(2010), σελ.62,63

⁴⁹ Zahavi Dan:(2010), σελ.64-65-66

Στο σημείο αυτό κρίνεται χρήσιμη η παράθεση της άποψης του **Searle**, ο οποίος σε διάσταση με τη χουσερλιανή θέση, παραλληλίζει την αποβλεπτική λειτουργία με την γλωσσική λειτουργία υποστηρίζοντας, ότι όπως στην αποβλεπτική στάση αποβλέπουμε αντικείμενα, αντίστοιχα η γλώσσα εκφράζει αντικείμενα και καταστάσεις. Από την άλλη πλευρά όμως ο Searle, λέγοντας ότι η γλωσσική πράξη προέρχεται από την αποβλεπτικότητα και όχι το αντίθετο, προσεγγίζει τη σκέψη του Husserl.⁵⁰

Ο Husserl εμβαθύνοντας περισσότερο στο θέμα, θα εκφράσει την άποψη, ότι **αν αρνηθούμε την ύπαρξη προ-γλωσσικών γνωσιακών ικανοτήτων και ισχυρισθούμε ότι κάθε κατάληψη τινός ως κάτι προϋποθέτει τη χρήση γλώσσας, τότε αδυνατούμε να κατανοήσουμε τον τρόπο με τον οποίον το γλωσσικό υποκείμενο μαθαίνει μια γλώσσα**. Συνεπώς σύμφωνα με τον φιλόσοφο, **το γλωσσικό νόημα είναι ριζωμένο σε μια προ-γλωσσική και προ-κατηγορική επαφή με τον κόσμο**.

Κρίνεται επίσης σημαντικό να αναφέρουμε, ότι ο Husserl μη συμεριζόμενος την απλοϊκή αντίληψη περί του *είναι* και στην ίδια γραμμή σκέψης με αυτή του **Kant**, δεν ταυτίζει το *είναι* του αντικειμένου με μια ιδιότητα (π.χ. το χρώμα ή το βάρος του, κ.ο.κ.). Συνάμα, ο ιδρυτής της φαινομενολογίας υιοθετεί μια ριζοσπαστική θέση και σε αντίθεση με τον Kant, δεν εκλαμβάνει το πράγμα καθαυτό ως αίτιο της εμπειρίας μας, αλλά το θεωρεί ως αυτό το οποίο πληροί τη σημασιακή μας απόβλεψη.⁵¹

VIβ) Η έννοια του ορίζοντα στην χορήγηση του αντικειμένου- η συγκρότηση της παρουσίας & η συν-χορήγηση των αθέατων όψεων.

Όπως ο Husserl τονίζει, η **ύπαρξη του αντικειμένου (το είναι του) συστοιχείται με την εποπτική του δοτικότητα προς το υποκείμενο**. Ένα υπαρκτό αντικείμενο διαφέρει από ένα πλασματικό, στο ότι το πρώτο εμφανίζεται εποπτικά, *in propria persona*. Είναι προφανές ότι ο φιλόσοφος όντως προκρίνει την άμεση, την «σώματι αυτοχορηγούμενη» εποπτεία, από την ενθύμηση, ως συνείδηση μεσολαβούμενη από προηγούμενη αντίληψη. Και τούτο διότι θεωρεί ότι στην άμεση αντίληψη μιας μηλιάς επί παραδείγματι, έχουμε πρωταρχικότερη εποπτεία από αυτή της ενθύμησης. Υπ' αυτήν την έννοια η **ενθύμηση είναι παράγωγος τρόπος δοτικότητας**, μια αναφορά στην αρχική ενόραση. Ο Husserl θεωρήθηκε υποστηρικτής μιας μεταφυσικής της παρουσίας, υπό την έννοια ότι όσο περισσότερο παρόν είναι το αντικείμενο στο υποκείμενο, τόσο πιο πραγματικό είναι.

⁵⁰ Searle John: (1984), σελ. 260-261

⁵¹ Zahavi Dan:(2010), σελ.65-66-68

Ταυτόχρονα όμως ο φιλόσοφος τονίζει πάντα και την υπερβατικότητα του αντικειμένου της αντίληψης. Για παράδειγμα, ενώ βλέπουμε μια μηλιά υπό μια συγκεκριμένη οπτική γωνία (δεδομένου ότι αυτή δεν χορηγείται ποτέ στην ολότητά της), εν τούτοις εμείς αποβλέπουμε και βιώνουμε το αντικείμενο (κανονικά) στην ολότητά του και όχι μόνο στην εποπτικά χορηγούμενη πλευρά του. Ο λόγος για τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τη μηλιά καθεαυτή, ενώ μια μόνο πλευρά της χορηγείται εποπτικά, οφείλεται σε αυτό που ο Husserl αποκαλεί **οριζοντιακή αποβλεπτικότητα**.

Δηλαδή όπως ισχυρίζεται ο φιλόσοφος η εποπτική συνείδηση της παρούσας πλευράς του αντικειμένου συνοδεύεται πάντα από μια αποβλεπτική συνείδηση των απουσών πλευρών του, πράγμα που σημαίνει ότι **υπερβαίνουμε την πλευρά που χορηγείται εποπτικά και συναποβλέπουμε μη-θεματικά τις απύσες πλευρές**, του δένδρου εν προκειμένω. (Hua 16/55, 8/45) (Hua 11/19) ⁵²

Πρόκειται για ένα παιχνίδι μεταξύ παρουσίας (η εποπτικά χορηγούμενη πλευρά) και απουσίας (των μη εποπτικά χορηγούμενων πλευρών), κατά το οποίο η εποπτικά χορηγημένη πλευρά παρουσιάζει το αντικείμενο χάρη στην **οριζοντιακή της αναφορά στις απύσες πλευρές του αντικειμένου**. Δηλαδή η παρούσα πλευρά συγκροτείται ως παρούσα εδραιωμένη σε έναν **ορίζοντα απουσίας**.

Είναι ιδιαίτερα σημαντική η έννοια του ορίζοντα στην χουσερλιανή θεωρία της αποβλεπτικότητας. Δεν είναι μόνο οι αθέατες όψεις που συν-χορηγούνται στον ορίζοντα του αντικειμένου, του οποίου έχουμε θεματική εμπειρία. Ολόκληρο το αντικείμενο τίθεται σε έναν ευρύτερο ορίζοντα. Για παράδειγμα: με απασχολεί ένα λεμόνι που βρίσκεται επάνω στο τραπέζι της κουζίνας περιβαλλόμενο και από διάφορα σκεύη, ενώ συνάμα στο βάθος η βρύση στάζει και από το παράθυρο ακούγονται φωνές των παιδιών που παίζουν. Και ενώ απασχολούμαι με το λεμόνι έχω και λίγο ως πολύ συν-είδηση του ευρύτερου περιβάλλοντός του, διαγραμμένου σε έναν ασαφή, απροσδιόριστο ορίζοντα, ανεξάντλητο και ανολοκλήρωτο στον βαθμό που καταλήγει **στον θεματοποιημένο ορίζοντα του κόσμου**.(Hua 3/57) ⁵³

Σύμφωνα λοιπόν με την ερμηνεία του Husserl, κάθε αντίληψη συνεπάγεται μια «υπερερμηνεία».

---

⁵² Zahavi Dan:(2010), σελ.191-192-193

⁵³ Zahavi Dan:(2010), σελ.194-195

VII) Ερμηνείες-παρερμηνείες της αποβλεπτικότητας

Η σημαντικότητα της χουσερλιανής ανάλυσης της αποβλεπτικότητας καθιστά αναγκαίο να ελεγχθούν οι επικρατέστερες απόψεις:

I) Μια διαδεδομένη άποψη είναι ότι μια συνειδησιακή κατάσταση κατευθύνεται προς ένα αντικείμενο εφόσον επηρεασθεί αιτιακά από το εν λόγω αντικείμενο. Καταδεικνύεται εύκολα το εσφαλμένο της *αντικειμενιστικής ερμηνείας της αποβλεπτικότητας* αν αναλογισθούμε, ότι μπορούμε να σκεφθούμε και αντικείμενα απόντα, ανύπαρκτα, μελλοντικά, ή ιδεατά. Είναι δηλαδή προφανές, ότι **κατευθυνόμαστε προς τα αντικείμενα, χωρίς να επηρεαζόμαστε αιτιακά από αυτά**. Συνεπώς **η απόβλεψή μας υφίσταται ανεξαρτήτως της ύπαρξης των αντικειμένων**.

II) Μετά την απόρριψη της αντικειμενιστικής ερμηνείας, μπορεί να μπει κάποιος στον πειρασμό της *υποκειμενιστικής ερμηνείας της αποβλεπτικότητας*, και να υποστηρίξει, ότι η αποβλεπτικότητα είναι μια σχέση ανάμεσα στη συνείδηση και το αντικείμενό της. Η ανεξαρτησία όμως του αντικειμένου από το εκάστοτε ενέργημα, αποδεικνύεται από το γεγονός, ότι διαφορετικά νοητικά ενεργήματα προερχόμενα και από διαφορετικά αντιληπτικά υποκείμενα μπορούν να αντιληφθούν (αποβλέψουν), ένα και το αυτό αντικείμενο, π.χ. ένα δένδρο. **Είναι κατανοητό ότι η ταυτότητα του αντικειμένου δεν συναρτάται με την ταυτότητα του ενεργήματος**. Αν ίσχυε το αντίθετο δεν θα ήταν δυνατό να έχω την εμπειρία του ίδιου ακριβώς αντικειμένου, πάνω από μια φορά, γιατί κάθε φορά που θα επιχειρούσα να αντιληφθώ εκ νέου το αντικείμενο, θα είχα μια νέα αντίληψη.⁵⁴

Ο Husserl ανέδειξε εμφαντικά την **διαφορά ανάμεσα στον τρόπο δοτικότητας των ενεργημάτων και στον τρόπο δοτικότητας των αντικειμένων**. Αντιλαμβανόμενοι ένα αντικείμενο, είμαστε σε θέση να διακρίνουμε την διαφορά ανάμεσα στο αντικείμενο και στην εμφάνισή του, δεδομένου ότι ένα αντικείμενο δεν εμφανίζεται ποτέ στην ολότητά του, αλλά πάντα από μια συγκεκριμένη οπτική γωνία. Αυτό σημαίνει ότι **το αντικείμενο πάντα υπερβαίνει τη μια και μοναδική δοτικότητα**, ή κατά κάποιον τρόπο κρύβεται πίσω από τις εμφανίσεις του, σαν ένα καντιανό άγνωστο καθαυτό αντικείμενο. Πρόκειται επομένως για μια ταυτότητα, η οποία εμπεριέχει και συνέχει όλες τις διαφορετικές εμφανίσεις.

Δεν ισχύει όμως κάτι ανάλογο με την δοτικότητα της συνείδησης. **Η αισθητηριακή μου αντίληψη δεν μου δίδεται υπό μία οπτική γωνία, δεν έχει μια κρυμμένη πλευρά**. Βέβαια το ενέργημα έχει χρονική έκταση και για τον λόγο αυτόν δεν δίδεται στον στοχασμό με την χρονική του ολότητα. Η «ατέλεια» όμως αυτή διαφέρει από την ελλειμματική προοπτική δοτικότητα των αντικειμένων. Εάν ίσχυε ότι και το αντικείμενο είναι ενδονοητικό, θα έπρεπε να συμμετέχει

---

⁵⁴ Ο.π., σελ.34-35-36

στην μη-προοπτική δοτικότητα του ενεργήματος. Και βέβαια δεν αναφερόμαστε μόνο στα πραγματικά αντικείμενα, αλλά και στα μη-πραγματικά, *υπερβατικά* αντικείμενα. Επί παραδείγματι: σκέφτομαι έναν σάτυρο, ο οποίος παίζει αυλό. Έχουμε ένα αποβλεπτικό ενέργημα ορισμένης δομής, που αποβλέπει σε έναν σάτυρο. Περιέχεται ο σάτυρος στο ενέργημα; Όσο και να ψάξω δεν θα ανακαλύψω κανένα σάτυρο μέσα σε αυτό. Ούτε οι ιδιότητες του σατύρου εμπεριέχονται στο ενέργημα, το οποίο δίδεται μη-προοπτικά σε αντίθεση με την προοπτική εμφάνιση του σατύρου.⁵⁵

Δεχόμενοι ότι τα μη-πραγματικά αντικείμενα, ενδονοητικά και εξω-νοητικά δεν υφίστανται, θα μπορούσε αυτό να σημαίνει ότι και τα ενεργήματα της παραίσθησης, της φαντασίωσης ή της παρανόησης δεν είναι αποβλεπτικά; Ο Husserl υποστηρίζει ότι τα ενεργήματα αυτά είναι σε κάθε περίπτωση αποβλεπτικά. Δεν χρειάζεται επομένως να αποδώσουμε στο μη-πραγματικό αντικείμενο ένα είδος νοητικής ύπαρξης, ή «αποβλεπτικής ενύπαρξης» σύμφωνα με τον **Brentano**, για να διασώσουμε την αποβλεπτικότητα των ενεργημάτων.⁵⁶ Στον Husserl σε αντίθεση με άλλες αισθητηριακές αντιλήψεις το αποβλεπτικό αντικείμενο δεν υπάρχει ούτε ενδονοητικά, ούτε εξωνοητικά. Επί παραδείγματι: σκέφτομαι ένα ροζ ελέφαντα. Το αντικείμενο της σκέψης μου δεν υπάρχει ούτε εντός ούτε εκτός συνείδησης. Υπ'αυτήν την έννοια **η αποβλεπτικότητα δεν προϋποθέτει την ύπαρξη δύο «μελών», οπότε δεν συνιστά σχέση. Και επομένως, ιδιάζουσα πτυχή της αποβλεπτικότητας είναι η ανεξαρτησία της από την ύπαρξη του αποβλεπόμενου αντικειμένου.**⁵⁷

VIII) Η ενάργεια ως αναγκαία συνθήκη επαρκούς πλήρωσης και επαλήθευσης της απόβλεψης.

VIIIα) Η υπερβατολογική συγκρότηση υπό τον γενικό τίτλο: «Λόγος» και «Άλογον»

Μέχρι τώρα δείξαμε ότι η φαινομενολογική συγκρότηση περιέκλειε το μοτίβο *cogito-cogitatum*, αλλά δεν ενδιαφερθήκαμε να διασαφηνίσουμε αν η συγκρότηση αφορούσε αντικείμενα υπάρχοντα ή μη-υπάρχοντα, δυνατά ή αδύνατα. Τώρα θα διενεργήσουμε μια τέτοια έρευνα, με βάση την καθολική φαινομενολογική παραδοχή ότι **ο «Λόγος» και το «Άλογον», είναι σύστοιχα του είναι και του μη-είναι.**

⁵⁵ Zahavi Dan:(2010), σελ.37,38,39

⁵⁶ Ο.π., σελ.40

⁵⁷ Ο.π., σελ.47

Από την περιοχή της καθαρής σκόπευσης (*cogito*), στην οποία έχουμε αναχθεί δια της εποχής, κατανοούμε ότι το σκοπευόμενο σχετίζεται και με το αντικειμενικό του νόημα, με όλα τα κατηγορήματα του *είναι* και του *μη-είναι*, ενώ με το εκάστοτε σκοπεύειν συνδέονται τα κατηγορήματα της αλήθειας και του ψεύδους. Τα συγκεκριμένα κατηγορήματα συνιστούν αποβλεπτικότητες υψηλότερης βαθμίδας, και νοηματοδοτούνται αντικειμενικά στην αποκλειστική τους διάζευξη, μόνο μέσα από «λογικά» ουσιώδη ενεργήματα του εγώ.⁵⁸ Και στο σημείο αυτό ο Husserl θα υπογραμμίσει, **ότι ο Λόγος δεν είναι μια τυχαία γεγονική ικανότητα, ούτε αναφέρεται σε δυνατά τυχαία δεδομένα, αλλά μάλλον πρόκειται για μια καθολική ουσιακή-δομική-μορφή της υπερβατολογικής υποκειμενικότητας.** Δηλαδή μόνο δια του Λόγου μας προσφέρονται δυνατότητες εναργούς επαλήθευσης, και είναι η στιγμή να ασχοληθούμε με μια φαινομενολογική έννοια-κλειδί, την *ενάργεια*.

Η *ενάργεια* δηλώνει μια κατάσταση, κατά την οποία το εγώ σκοπεύει κάτι όντας δίπλα του, θωρώντας το, εισδύοντας με το βλέμμα μέσα σε αυτό το ίδιο. Νόμιζα ότι το σημειωματάριό μου είναι μπλε, και όταν το βλέπω, αναγνωρίζω με *ενάργεια* ότι η εικασία μου είναι αληθής. Δηλαδή η *ενάργεια* ταυτίζεται με την εμπειρία, με την δυνατότητα της καθαρής στόχευσης της συνείδησης, και υπό αυτήν την έννοια, δηλώνει ένα *ουσιακό και θεμελιώδες χαρακτηριστικό της αποβλεπτικής ζωής εν γένει*.⁵⁹

Ο χαρακτήρας της *ενάργειας* είναι και χαρακτήρας της ίδιας της συνείδησης, στην οποία ενέχεται μηχανισμός επαλήθευσης. Κατά την πορεία βέβαια της επαλήθευσης του σκοπευόμενου αντικειμένου, ενδέχεται να έχουμε μεταστροφή στο αρνητικό της επαλήθευσης, με πιθανότητα εμφάνισης ενός άλλου αντικειμένου και μάλιστα υπό την τροπικότητα *αυτό το ίδιο*, και να έχουμε ακύρωση της αρχικής οντοθεσίας και εμφάνιση του χαρακτήρα της μηδενικότητας.

Εδώ χρειάζεται να διευκρινισθεί, ότι στη χουσερλιανή σκέψη **το μη-είναι αποτελεί μόνο μια τροπικότητα του είναι, του οποίου η οντολογική βεβαιότητα είναι προνομιούχος στην λογική μας.** Υπό την έννοια αυτή, και η *ενάργεια* ως έννοια, είναι σύστοιχη με τις έννοιες *είναι και μη-είναι*. Επίσης τροποποιείται σε συστοιχία με τις τροποποιήσεις του απλού *είναι*, όπως το δυνατόν-είναι, το πιθανό-είναι και το αμφίβολο-είναι, ενώ συνάμα είναι σύστοιχη με παραλλαγές, που ανήκουν στην σφαίρα του συναισθήματος και της βούλησης, όπως άξιον-είναι και καλόν-είναι.⁶⁰

Αυτό που ο Husserl υποστηρίζει είναι, ότι το κριτήριο της αλήθειας δεν είναι ένα ιδιωτικό, αλάνθαστο αίσθημα. Η *ενάργεια* ορίζεται αυστηρά ως το ιδεώδες μιας τέλει σύνθεσης της

⁵⁸ Husserl Edmund: (2002), σελ.85-86

⁵⁹ Ο.π., σελ.86-87

⁶⁰ Ο.π., σελ. 88

πλήρωσης, κατά την οποία μια σημασιακή απόβλεψη (ισχυρισμός), πληρούται επαρκώς από μια αντίστοιχη αντίληψη, που μας παρέχει η αυτό-δοσία του αντικειμένου. Δηλαδή ο Husserl ούτε απολυτοποιεί ούτε απορρίπτει τις ιδιωτικές γνώμες του υποκειμένου, καθόσον όπως πιστεύει, **η ενάργεια κυρώνεται διυποκειμενικά.**⁶¹ Μάλιστα ο φιλόσοφος δέχεται και την πιθανότητα σφάλματος στη βιωματική ενάργεια, βέβαια όχι με τρόπο που θα τον οδηγούσε στον σκεπτικισμό, αλλά μένοντας ανοιχτός και θεωρώντας ότι μια ενάργεια μπορεί να ακυρωθεί από μια νέα ισχυρότερη.⁶² Όπως μάλιστα αποφαινεται στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς*, κάθε ενάργεια ιδρύει για μένα ένα μόνιμο απόκτημα, στο οποίο έχω την δυνατότητα να επανέρχομαι κατά βούληση, μέσα από αλυσίδα νέων εναργειών, εποπτικών επανενθυμήσεων, επανορθώνοντας την πρωταρχική ενάργεια. Η μονιμότητα του είναι ουδόλως δημιουργείται από το βιωματικό δεδομένο μιας μεμονωμένης ενάργειας, αλλά από δυνάμει στοιχεία θεμελιωμένα στο υπερβατολογικό εγώ, στοιχεία που παραπέμπουν στις άπειρες δυνατότητες των σκοπεύσεων, που αφορούν ένα και το αυτό αντικείμενο, με αντίστοιχες δυνατότητες επαλήθευσης αυτών των σκοπεύσεων. Συνεπώς αυτές **οι δυνάμει και επ'άπειρον επαναλήψιμες ενάργειες, είναι καταστατικές της μονιμότητας του είναι.** Σε αυτή την δυνατότητα, του να καθιστάς κάτι εναργές και να επαναλαμβάνεις μια ήδη κερτημένη ενάργεια, εδράζεται η σταθερότητα και μονιμότητα του είναι, καθώς και ο πραγματικός και ιδεατός κόσμος, ενώ ταυτόχρονα εγκαθιδρύεται μια άπειρη ανοιχτότητα.⁶³

Στο έργο *Τυπική και υπερβατολογική λογική*, ο Husserl ελέγχει ακόμα και την εποπτεία, ως γνωσιοθεωρητικά αμελητέα και συμπεριλαμβάνει **στις προϋποθέσεις της πλήρωσης της σημασιακής μας απόβλεψης, όχι μόνο το αντιλαμβάνεσθαι αλλά και το κρίνειν.**

Ο φιλόσοφος εισάγει επίσης διαβαθμίσεις ενάργειας, όπως: την *αποδεικτική (αναμφίβολη)*, την *επαρκή (εξαντλητική)* και την *ανεπαρκή (μερική)* ενάργεια. Για παράδειγμα η επίγνωσή μας για τις μαθηματικές σχέσεις (το 3 είναι μεγαλύτερο του 2), θεωρείται εξαντλητική και αναμφίβολη, σε αντίθεση με τα φυσικά αντικείμενα, τα οποία επειδή χορηγούνται φυσικά και με τρόπο προοπτικό, δεν μας παρέχουν αντίστοιχη βεβαιότητα.

Συνοψίζοντας θα λέγαμε ότι η γνωσιακή βεβαιότητα συναρτάται από τον βαθμό της εποπτικής-εναργούς πλήρωσης, αλλά σε κάθε περίπτωση η έννοια της πληρότητας είναι μια ευρεία έννοια, διαβαθμιζόμενη στο μέτρο που ποικίλει η εμβέλειά της και η καθαρότητά της.⁶⁴

---

⁶¹ Zahavi Dan:(2010), σελ.69-70-71

⁶² Ο.π. σελ.72-73

⁶³ Husserl Edmund: (2002), σελ.91-92

⁶⁴ Zahavi Dan:(2010), σελ.72-74-75-76

VIIIβ) Ο κόσμος ως σύστοιχη ιδέα μιας τέλει εμπειρικής ενάργειας.

Καθίσταται προφανές ότι το νόημα «κόσμος» φέρεται ως αδιάσπαστο μέρος της συνειδησιακής ζωής, ενώ ο ορίζοντας της εμπειρίας καθιστά σαφή την πραγματικότητα του κόσμου και την υπέρβαση που του ιδιάζει. Ομοίως καταδεικνύεται ότι ο κόσμος συνιστά αδιάσπαστο μέρος της υπερβατολογικής υποκειμενικότητας, εντός της οποίας συγκροτείται κάθε νόημα και κάθε οντολογική πραγματικότητα. Και βέβαια με την **ενάργεια**, ως εξωτερική εμπειρία, σύστοιχη όμως με μια εσωτερική συνθετική λειτουργία, με τρόπο άμεσο και εποπτικό, αυτοχορηγείται ο πραγματικός αντικειμενικός κόσμος, είτε ως μεμονωμένα αντικείμενα, είτε ως όλον.

Κατά την ενάργεια, έχουμε την χορήγηση μιας πλευράς του αντικειμένου, ενώ ενυπάρχουν τα περιεχόμενα ενός μη-εποπτικού σκοπεύειν, που παραπέμπουν σε αντίστοιχες δυνάμεις ενάργειες. Δηλαδή **η ενάργεια είναι ατελής, ή διαρκώς τελειοποιούμενη μέσα από την ενεργοποιούμενη συνθετική μετάβαση από ενάργεια σε ενάργεια**, εις τρόπον ώστε να μην οριστικοποιείται καμία συλληπτή σύνθεση, στον βαθμό που πάντα φέρει μέσα της μη-πεπληρωμένες προειλημμένες και συνοδευτικές σκοπεύσεις. Παραμένει έτσι η πλήρωση στην οντολογική πίστη-ύπαρξη του αντικειμένου, πάντα μια ανοικτή υπόθεση, όπως ανοικτή παραμένει η πιθανότητα το αντικείμενο να μην υπάρχει, ή να είναι διαφορετικό από το εμφανιζόμενο.⁶⁵

Στο σημείο αυτό προσκρούμε στη **παράδοξη θεμελιώδη ιδιαιτερότητα της συνειδησιακής ζωής, η οποία ως φαίνεται επιβαρύνεται με μια επ'άπειρον αναγωγή**. Παρά το γεγονός ότι το δεδομένο αυτό είναι πρόξενος ιδιαίτερων δυσκολιών, από την άλλη πλευρά συνιστά και ένα εναργές δεδομένο, που καταδεικνύει το θαυμαστό *δι-εαυτόν-είναι* του εγώ.⁶⁶

Σύμφωνα με όσα αναφέρθηκαν, **ακόμα και στην περίπτωση της ενάργειας, το είναι του κόσμου παραμένει αναγκαστικά υπερβατικό για τη συνείδηση**. Αυτό όμως που απαρέκλιτα ισχύει είναι, ότι η συνειδησιακή ζωή αποτελεί τον τόπο συγκρότησης για οτιδήποτε υπερβατικό και ότι η εμπειρία ενός ενδόκοσμου αντικειμένου μας παραπέμπει σε εσωτερικές απειρότητες μιας περαιτέρω δυνατής εμπειρίας, όπου το υπάρχον αντικείμενο νοηματοδοτείται ως ενότητα, στον ρου της συνειδησιακής συνάφειας. Το γεγονός ότι η ενότητα δίδεται μέσα από μια τέλεια εμπειρική ενάργεια, σημαίνει ότι τόσο τα ενδόκοσμα αντικείμενα, όσο και ο κόσμος αυτός ο ίδιος, αποτελεί μια άπειρη ιδέα, σχετιζόμενη με απειρία εμπειριών, δυναμένων να ενοποιηθούν με εσωτερική συμφωνία.

⁶⁵ Husserl Edmund: (2002), σελ.93

⁶⁶ Ο.π., σελ. 70

Στο σημείο αυτό ο Husserl αποφαινεται ότι παρ'ότι αδυνατούμε να παραγάγουμε την απόλυτη ενάργεια, εν τούτοις μόνο δια της ενάργειας καθίσταται εφικτή η διαύγηση της ουσιακής δομής των διαστάσεων της απειρότητας, διαστάσεις οι οποίες συντίθενται αέναα, οικοδομώντας ένα ιδεατό άπειρο.⁶⁷

ΙΧ) Η ειδητική περιγραφή της συνείδησης - συγκροτησιακή εγωλογική προβληματική

Οι συγκροτησιακές συνιστώσες του αντικειμενικού κόσμου με τις οποίες ασχοληθήκαμε έως τώρα είναι φυσικά η *αποβλεπτικότητα*, ως υπερβατολογικό βίωμα ενδιάθετο στην εμπειρία, καθώς και η *αποβλεπτική οργάνωση των εναργείων*.

Μπροστά μας βέβαια ορθώνεται η τεράστια προβληματική της συγκρότησης του αντικειμενικού κόσμου, και κρίνεται αναγκαία μια συγκροτησιακή θεωρία της προϋποτιθέμενης εκτατής φύσης (*physischen Natur*), καθώς και μιας αντίστοιχης θεωρίας της συγκρότησης του ανθρώπου, της ανθρώπινης κοινωνίας, του πολιτισμού κ.λ.π. Σύμφωνα με τον Husserl, ως κατώτερο θεμέλιο εκλαμβάνουμε την **εμμενή χρονικότητα**, τη ρέουσα ζωή, την εν εαυτή και δι'εαυτή συγκροτούμενη, η συγκροτησιακή διασάφηση της οποίας εμπίπτει στην εποπτεία της πρωταρχικής συνείδησης του κόσμου, η οποία συγκροτεί τα χρονικά δεδομένα.⁶⁸

Πριν όμως προχωρήσουμε στην ανάλυση της συγκροτησιακής προβληματικής του υπερβατολογικού εγώ, κρίνεται αναγκαίο να αναλυθούν οι έννοιες της **αφαίρεσης** και της **σύνθεσης**, καθώς και η μέθοδος της **ειδητικής αναγωγής**, διότι πρόκειται για έννοιες-εργαλεία στη διερεύνηση των συγκροτησιακών εγωλογικών προβλημάτων και για τη σύσταση της ιδεατής ενότητας του *είδους*.

ΙΧα) Η έννοια της αφαίρεσης.

Η έννοια της **αφαίρεσης** δια της οποίας συλλαμβάνουμε την ουσία των όντων, είναι βασική στην χουσσσερλιανή σκέψη και άρρηκτα συνδεδεμένη με την *ειδητική αντίληψη*.

Σύμφωνα με τον ίδιο τον φιλόσοφο:

« ο όρος είναι συνώνυμος με τον όρο «γενικεύουσα αφαίρεση» και η λέξη «ιδέα» δηλώνει το «γενικό όνομα». Μέσα από την αφαίρεση έρχεται στο φως η γενική ουσία, το είδος στην αμεταβλητότητά του»

Λογικές Έρευνες, ΙΙ, σ. 157

⁶⁷ Ο.π., σελ.95

⁶⁸ Husserl Edmund: (2002), σελ.96

Η αφαιρετική ικανότητά μας λέει ο φιλόσοφος στη *Δεύτερη Λογική Έρευνα*, τεκμαίρεται από την δεδομένη νοητική μας δυνατότητα να συλλαμβάνουμε γενικές σημασίες και να αποδίδουμε σε μια ομάδα πραγμάτων ένα γενικό όνομα, εμπεριέχον μια «γενική ιδέα». Δηλαδή «αφαιρούμε» από τα φαινόμενα πράγματα γνωρίσματα και επιμέρους ιδέες, αντικαθιστώντας τες με λέξεις, που αποδίδουν τις γενικές σημασίες αυτών των γνωρισμάτων. Πρόκειται για έναν μηχανισμό συναρμογής πολλών και ασυμβίβαστων μεταξύ τους ιδεών, για σύλληψη πνευματική αυτού που δεν υπάρχει, για μια αναγκαία διεργασία διεύρυνσης και μετάδοσης της γνώσης. Ωστόσο οι ιδέες αυτές δεν μας προσφέρονται τόσο εύκολα. Απαιτείται προσπάθεια και ικανότητα για να σχηματισθεί επί παραδείγματι, η γενική ιδέα του τριγώνου, που δεν είναι ούτε οξυγώνιο, ούτε ορθογώνιο, ούτε ισόπλευρο, τίποτε απ' αυτά αλλά συνάμα όλα αυτά μαζί.⁶⁹

Η αφαίρεση είναι μια πράξη «πλήρωσης» της προθετικότητας και πραγμάτωσης της συνείδησης του γενικού. Τούτο συντελείται, διότι η γενικεύουσα αφαίρεση, ως μια πράξη κατηγορική, τουτέστιν συνθετική, από τα πολλαπλά μεμονωμένα παραδείγματα συνθέτει την ενότητα, πραγματώνοντας την ταυτότητα του «γενικού». Έτσι στην ενότητα του πολλαπλού δίδεται η ουσία, η οποία προκύπτει όχι από μια απλή αφαίρεση, που δίνει αφηρημένο περιεχόμενο, αλλά από **μια συνθετική πράξη, που δίνει το «είδος» (Spezies), που παρουσιάζεται ως ιδεατή ενότητα.**

Και θα κλείσουμε την ενότητα αυτή με την επισήμανση, ότι η ιδεοποιούσα χουσερλιανή αφαίρεση είναι μια συνθετική πράξη, που δίνει το γενικό και ως εκ τούτου διαφέρει ριζικά από την απλή αφαίρεση όπως την εννοούν οι Άγγλοι εμπειριστές.⁷⁰

ΙΧβ) Η σύνθεση ως πρωταρχική ιδιότητα της συνείδησης.

Αφού αντιληφθήκαμε τη συνθετική διάσταση της αφαίρεσης, θα μετέλθουμε στη συνέχεια της συνθετικής ιδιότητας της συνείδησης.

Για να κατανοηθεί η συνθετική ικανότητα της συνείδησης, ο Husserl χρησιμοποιεί το παράδειγμα του ζαριού. Το ζάρι προσφέρεται μέσα από παραλλάσσουσα ποικιλία εμφανισιακών τρόπων, αντίστοιχων με την αλληλουχία και την αλληλοδιαδοχή των βιωμάτων, οι οποίοι συνανήκουν και προσδιορίζουν το ένα και το αυτό αντικείμενο. Μάλιστα στην αναστοχαστική στάση συλλαμβάνουμε αυτούς τους ποικίλους εμφανισιακούς τρόπους, ως μια ακολουθία στη βάση της περιγράψιμης δομής μιας απόλυτα συγκεκριμένης νοητικο-νοηματικής παράστασης. Έτσι το αντικείμενο είναι περιγράψιμο, τόσο μέσω της αισθητηριακής αντίληψης, όσο και με

⁶⁹ Husserl Edmund: (1986), σελ.78-79

⁷⁰ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ. 101-102

εποπτικές τροπικότητες, όπως επί παραδείγματι της επανενθύμησης, όπου το ενθυμούμενο πράγμα εμφανίζεται με τις παραλλάσσουσες πλευρές, προοπτικές, κ.λ.π.

Με το παράδειγμα αυτό κατανοούμε, ότι πίσω από τις τροπικότητες της εποπτείας και της αντίληψης, υπάρχει ένα καθολικό στοιχείο, ισχύον για κάθε είδος συνείδησης, ως συνείδηση τινός. Εντός αυτού του «τινός», ίσταται το *εκάστοτε αποβλεπτικό αντικείμενο ως τέτοιο*, συνειδητοποιούμενο μέσα από παραλλασσόμενους συνειδησιακούς νοητικο-νοηματικούς τρόπους. Η φαινομενολογική αυτή περιγραφή της συνείδησης, μας διανοίγει σε μια απειρία δεδομένων (*cogitationes*), οι οποίες συντιθέμενες, μας παρέχουν νοητικο-νοηματική ενότητα.⁷¹

ΙΧγ) Η καθολική σύνθεση του υπερβατολογικού χρόνου

Στη συνέχεια τον Husserl θα απασχολήσει η διάκριση της αντικειμενικής χρονικότητας της εμφάνισης ενός βιώματος, από την *εσωτερική χρονικότητα* της εμφάνισης της αντίληψης του ενδόκοσμου αντικειμένου.

Από όσα προηγήθηκαν διαπιστώσαμε ότι στην φαινομενολογική μέθοδο η ύπαρξη του κόσμου τίθεται εντός *παρενθέσεων*. Ο φιλόσοφος λοιπόν επανερχόμενος στο παράδειγμα του ζαριού θα διευκρινίσει, ότι η ύπαρξη του ζαριού δια της *εποχής* τίθεται μεν εντός *παρενθέσεων*, ωστόσο η ύπαρξη του συγκεκριμένου ζαριού παραμένει εμμενής στη ρέουσα συνείδηση, και τόσο το ζάρι όσο και τα κατηγορήματά του είναι απόλυτα περιγράψιμα. Πρόκειται θα λέγαμε για ένα εν-συνείδητο ιδιόμορφο εν-είναι, όχι όμως ως πραγματικό συστατικό μέρος της συνείδησης, αλλά ως ιδεατό εν-είναι. Καθίσταται λοιπόν προφανές, ότι το συνειδησιακό αντικείμενο δεν εισάγεται στη ρέουσα συνείδηση έξωθεν, αλλά ενυπάρχει σ' αυτήν ως νόημα ή όπως λέει ο φιλόσοφος, ως *αποβλεπτικό επίτευγμα* της συνειδησιακής σύνθεσης. Και το ζάρι συνειδητοποιείται είτε ταυτόχρονα είτε διαδοχικά, μέσα από διαφορετικούς συνειδησιακούς τρόπους (αντίληψη, επανενθύμηση, αναμονή, αξιολόγηση κ.τ.λ.). Γίνεται ως εκ τούτου κατανοητό, ότι η συνείδηση με τη συνθετική της ικανότητα, συναρμολόγει τα μεμονωμένα βιώματα και **παράγει τη συνείδηση της ταυτότητας**, τόσο στην περίπτωση του παραδείγματός μας, όσο και σε κάθε άλλη περίπτωση.⁷²

Αυτό που ενδιαφέρει τον Husserl να αναδείξει, είναι ότι **η συνειδησιακή ζωή είναι a priori συντιθέμενη-ενοποιημένη, και ως τέτοια συνιστά ένα καθολικό *cogito*, που φέρει εν συνθέσει εντός του, όλα τα μεμονωμένα συνειδησιακά βιώματα που μπορούν να προκύψουν**. Και όπως ο φιλόσοφος τονίζει, δεν πρόκειται για ένα οικοδόμημα, που εμπίπτει στην χρονική ακολουθία μιας γένεσης, καθόσον κάθε συλληπτό μεμονωμένο βίωμα, είναι

⁷¹ Husserl Edmund: (2002), σελ.65-66-67

⁷² Husserl Edmund: (2002), σελ.68-69

συμβάν μιας προϋποτιθέμενης, ενιαίας ολικής συνείδησης. Πρόκειται για το καθολικό *cogitatum*, ταυτιζόμενο με την καθολική ζωή, ανοικτή στην άπειρη ενότητα και ολότητά της, λόγω της οποίας είναι δυνατόν να καταστεί αντικείμενο μιας καθολικής γνώσης.

Θεμελιώδες στοιχείο αυτής της καθολικής σύνθεσης δια της οποίας πραγματοποιούνται όλες οι επιμέρους συνειδησιακές συνθέσεις, είναι η τα πάντα εμπεριέχουσα εσωτερική συνείδηση του χρόνου, με σύστοιχό της την εμμενή χρονικότητα, δια της οποίας κάθε βίωμα του αναστοχαζόμενου εγώ, εντάσσεται σε μια χρονική τάξη, εντός του σταθερού και άπειρου ορίζοντα του εμμενούς χρόνου.⁷³

X) Η ειδητική μέθοδος της αναγωγής

Χα) Η αναγωγή του υπερβατολογικού εγώ στον χώρο της καθαρής εποπτείας

Ο Husserl κατανόησε ότι τα πολλαπλά προβλήματα δεν γίνεται να διατυπωθούν στα πλαίσια μιας απλής εμπειρικής περιγραφής και ως εκ τούτου κρίθηκε αναγκαία η μετάβαση στο επίπεδο των αρχών δια της *ειδητικής μεθόδου*.⁷⁴

Η ειδητική ενόραση που αναπτύσσει ο φιλόσοφος στις *Ιδέες I*, είναι η ίδια ενόραση, την οποία στις *Λογικές Έρευνες* ονομάζει «κατηγορική ενόραση» και την αντιδιαστέλλει προς την αισθητή αντίληψη. Δηλαδή, όπως ένα αισθητό πράγμα γίνεται αντικείμενο της αισθητής αντίληψης, έτσι και οι κατηγορικές μορφές συλλαμβάνονται από το βλέμμα της ενόρασης. Χρειάζεται να διευκρινισθεί, ότι ο φιλόσοφος δεν αναφέρεται στη σύλληψη συμβολικών παραστάσεων, αλλά ουσιαστικών κατηγοριών όπως: το είναι και το μη-είναι, η ενότητα, η πολλαπλότητα, η ολότητα, η ποσότητα, η λογική συνέπεια κ.λ.π.

Προκειμένου να συλλάβουμε το βαθύτερο νόημα της *ειδητικής ενόρασης* χρειάζεται να κατανοηθεί η υπάρχουσα ουσιαστική αναλογία μεταξύ της ειδητικής και της απλής-εμπειρικής ενόρασης, διότι όπως ο Husserl τονίζει, η ειδητική ενόραση δεν χορηγείται αφ'εαυτής, αλλά μόνο μέσα από κάτι που την υποβαστάζει.

Στις *Ιδέες I* ο φιλόσοφος θα υποστηρίξει, ότι η ενόραση των ουσιών είναι και αυτή μια ενόραση όπως επίσης το ειδητικό αντικείμενο είναι ένα αντικείμενο, θεωρώντας ότι οι έννοιες ενόραση και αντικείμενο συσχετίζονται από την ίδια τη φύση τους. Και όπως στην εμπειρική αντίληψη το πράγμα μας δίδεται με τρόπο άμεσο και πρωταρχικό, με τον ίδιο τρόπο **η ουσία προσελκύει το βλέμμα της ενόρασης, πριν η λογική συλλάβει εμπειρικά το αντικείμενο που δίδεται σωματικά.**

---

⁷³ Ο.π., σελ.69-70

⁷⁴ Ο.π., σελ.103

Ο Husserl με τον όρο «ουσία», εισάγει ένα νέο τύπο αντικειμένου, και με την ειδητική αντίληψη καθιερώνει μια επίσης νέου τύπου αντίληψη. Ωστόσο ο φιλόσοφος επιμένει στην διασάφηση, ότι η ειδητική ενόραση θεμελιώνεται αναγκαία, επάνω στην απλή πράξη της εμπειρικής ενόρασης. Ας δούμε τι λέει ο ίδιος επ' αυτού:

«Προϋποθέτει δηλαδή ότι το ατομικό πράγμα εμφανίζεται και ότι το βλέπουμε.[...] δεν υπάρχει ειδητική ενόραση, αν το βλέμμα δεν έχει τη δυνατότητα να στραφεί προς ένα ατομικό πράγμα που του αντιστοιχεί και αν δεν μπορούμε να έχουμε συνειδητά ένα παράδειγμα στην ειδητική ενόραση. Με τον ίδιο τρόπο δεν μπορεί να υπάρξει ενόραση ενός ατομικού πράγματος, αν δεν μπορούμε ελεύθερα να έχουμε την δυνατότητα μιας ειδητικής ενόρασης (Ideation), τη δυνατότητα δηλαδή να στρέψουμε το βλέμμα προς την αντιστοιχούσα ουσία, της οποίας το ατομικό πράγμα δίνει το παράδειγμα.»

(*Ιδέες I*, σ. 15-16)⁷⁵

Για την πληρέστερη κατανόηση της διαδικασίας της επιτέλεσης της *ειδητικής ενόρασης-αναγωγής*, θα μετέλθουμε ενός εμπειρικού παραδείγματος: θα ερευνήσουμε εμπειρικά και ειδητικά ένα βότσαλο. Ξεκινώντας με την εμπειρική έρευνα, εντοπίζουμε στο βότσαλο χαρακτηριστικά, που θα μπορούσαν να ήταν και διαφορετικά (σχήμα, υφή, χρώμα, κ.λ.π.). Με ένα διεισδυτικότερο (ενορατικό) τρόπο εντοπίζουμε αυτό, που χαρακτηρίζει το βότσαλο ως φυσικό αντικείμενο και προσδιορίζει την αμεταβλησία του. Στην τελευταία περίπτωση έχουμε μια ενόραση του φυσικού αντικειμένου, αποκτούμενη μέσω της λεγόμενης *ειδητικής αναγωγής*, η οποία δεν πρέπει να συγχέεται με την *φαινομενολογική-υπερβατολογική αναγωγή*. Πρόκειται για ενέργημα παραλλαγμένο, κατανοητό ως ένα είδος εννοιολογικής ανάλυσης, που μας επιτρέπει να διακρίνουμε ανάμεσα σε *συμβεβηκνίες* ιδιότητες ενός αντικειμένου, ιδιότητες δηλαδή που θα μπορούσαν να είναι και διαφορετικές, και στις *ουσιώδεις* ιδιότητες, δηλαδή τις αμετάβλητες δομές του που προσδιορίζουν το *είδος* του αντικειμένου.

Μόνο μέσω αυτού του τρόπου, της ειδητικής αναγωγής, μπορώ να αποκτήσω μια εποπτεία της ουσίας ενός αντικειμένου, δηλαδή να αποκαλύψω τις αμετάβλητες δομές του. Βέβαια μια τέτοιου είδους αλάνθαστη εποπτεία δεν αποκτάται με ένα παθητικό βλέμμα, αλλά δια μιας επίμονης, αναλυτικής εννοιολογικής ανάλυσης, ενίοτε αναίρεσιμης.⁷⁶

Όπως θα μας πει ο Husserl στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς*, στην ειδητική αναγωγή το **γεγονικό εγώ παραμένει τιθέμενο, ενώ η γενική κατηγορία αντίληψη πλανάται στον αέρα της απόλυτα καθαρής συλληπτότητας.** Τότε το είδος *αντίληψη*, απαλλαγμένο από κάθε γεγονικότητα καθίσταται ιδεατή σφαίρα, σημείο συνάντησης όλων των ιδεατών δυνατών αντιλήψεων. Πρόκειται για **μέθοδο, η οποία αποδομεί την αντίληψη στους δυνάμει**

⁷⁵ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.97-99

⁷⁶ Zahavi Dan:(2010), σελ.84

ορίζοντές της και την αναλύει *ουσιωδώς*⁷⁷, φθάνοντας στην *ουσιακή καθολικότητα* κάθε πραγματικής αντίληψης.⁷⁸

Χβ) Η ειδητική περιοχή – η μεταλλαγή του γεγονοτικού εγώ σε ειδητικό.

Η μεταλλαγή του γεγονοτικού σε ειδητικό εγώ, συνιστά μια εναργή σύλληψη, απορρέουσα από την σύστοιχη *εποπτική και αποδεικτική συνείδηση της καθολικότητας εντός της περιοχής της καθαρής εποπτείας*.

Η διαπίστωση ότι η έννοια της ουσίας υπερβαίνει την έννοια της γενικότητας, θα οδηγήσει τον Husserl στην έννοια της «*περιοχής των ουσιών*», μιας φαινομενολογικής ειδητικής περιοχής, την οποία θα περιγράφαμε ως έναν νοητό, γεωμετρικό τόπο, που περικλείει τις ανώτατες ειδητικές γενικότητες.⁷⁹ Και όπως στη συνέχεια ο φιλόσοφος θα διευκρινίσει, ο οποιοσδήποτε τύπος ανυψούμενος από το περιβάλλον του εμπειρικού-γεγονοτικού υπερβατολογικού *εγώ* στην καθαρή *ουσιακή σφαίρα* (ειδητική περιοχή), δεν απολύει τους αποβλεπτικούς εξωτερικούς του ορίζοντες, οι οποίοι τον συνάπτουν με το εγώ, αλλά καθίσταται πλέον καθαρός *ειδητικός* τύπος, που συλλαμβάνεται όχι από το γεγονοτικό εγώ, αλλά από το *είδος-εγώ*. Μάλιστα σύμφωνα με τον Husserl η νέα φαινομενολογία μπορεί να πράξει και το αντίστροφο και να επαναμεταφράσει τα δεδομένα της αυθεντικής ειδητικής μορφής σε δεδομένα μιας εμπειρικής τυπολογίας.⁸⁰

Προσβλέποντας λοιπόν σε μια ειδητική φαινομενολογία, ως εποπτική-απριορική επιστήμη, είναι αναγκαίο να κατανοήσουμε, ότι όλες οι *ουσιακές* έρευνες της στοχεύουν στην αποκάλυψη του καθολικού είδους: *υπερβατολογικό εγώ εν γένει*, στο οποίο εμπερικλείονται οι καθαρές παραλλαγές δυνατοτήτων του δικού μου γεγονοτικού εγώ, και βέβαια το *ίδιο το εγώ* μου ως δυνατότητα.⁸¹

Έτσι το στοχαζόμενο με καρτεσιανό τρόπο εγώ, αντιλαμβάνεται εναργώς την αναγκαιότητα της ανάπτυξης μιας *καθολικής ειδητικής φαινομενολογίας*, ως μόνης ικανής να θεμελιώσει την φιλοσοφία, ως καθολική, αυστηρή επιστήμη. Και τούτο, διότι μόνο μετά την υπερβατολογική αναγωγή στο δικό μου καθαρό εγώ, μπορώ να μετέλθω του γεγονοτικού εγώ, με γνήσιο επιστημονικό τρόπο. Δηλαδή μόνο ανατρέχοντας στις *ουσιακές* καθολικότητες και αναγκαιότητες, το γεγονός εξορθολογίζεται και επιστημονικοποιείται.⁸²

⁷⁷ Εδώ επιβάλλεται να διευκρινισθεί ότι με διατυπώσεις όπως: *ουσιακή αναγκαιότητα* και *ουσιωδώς*, η φαινομενολογία προσδιορίζει a priori έννοιες.

⁷⁸ Husserl Edmund : (2002), σελ.104-105

⁷⁹ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.104

⁸⁰ Husserl Edmund: (2002), σελ.106

⁸¹ Ο Husserl μιλώντας για το εγώ εν γένει, μιλά για το *δικό μου εγώ*, το προσδιοριζόμενο μέσω των αυτό-παραλλαγών του δικού μου εγώ. Δεν πλάθει φαντασιακά τους *άλλους*, ούτε αναφέρεται στην δυνατότητα της σφαίρας των *άλλων εγώ*.

⁸² Husserl Edmund: (2002), σελ.107

Η ουσία που συλλαμβάνουμε δια της ειδητικής ενόρασεως, είναι ιδεατά πραγματικό (*reell*), αλλά όχι εμπειρικά πραγματικό αντικείμενο (*real*), όπως επί παραδείγματι: η δικαιοσύνη, οι αριθμοί, η αρχή της μη αντίφασης, κ.λ.π. Η ουσία «πληρώνεται» ως καθαρή σημασία στην ειδητική ενόραση και υπ' αυτήν την έννοια είναι σύστοιχο αντικείμενο κάθε ατομικού γεγονότος. Ο Husserl στην *6^η Λογική Έρευνα*, παρουσιάζει την ουσία, ως αντικείμενο της «κατηγορικής ενόρασης», που συλλαμβάνει το «γενικό», ταυτίζοντας έτσι το γενικό και την ουσία.

Ο Γερμανός φιλόσοφος με την κατηγορική ενόραση δημιουργεί νέα σφαίρα «αντικειμενικότητας». Ο ίδιος γράφει στις *Λογικές Έρευνες*: «Η ουσία έχει την υπόσταση μιας αντικειμενικότητας νέου τύπου. Σε τελευταία, λοιπόν, ανάλυση η ουσία, «η ιδέα» (*Idee*), γίνεται αντικείμενο της συνείδησης, ένα αντικείμενο που δίνεται στη γενική του υπόσταση μέσα από την αφαίρεση.[...] Μέσα από την πράξη της αφαίρεσης ... το γενικό μας δίδεται στην ουσία του. [...] Γι' αυτό είναι εντελώς νόμιμο να μιλούμε εδώ για ενόραση και πιο συγκεκριμένα για «αντίληψη του γενικού». (*Λογικές Έρευνες*, σ. 690-691) ⁸³

Χγ) Κατηγοριακά αντικείμενα και η εποπτεία της ουσίας-ειδητική αναγωγή

Από όσα ήδη αναφέρθηκαν κατανοήσαμε ότι στον Husserl η έννοια της εμπειρίας είναι ευρύτερη από αυτήν που μας κληροδότησε ο εμπειρισμός. Δεν βιώνουμε μόνο επιμέρους, συγκεκριμένα αντικείμενα, αλλά και αφηρημένα και καθολικά. Όπως το θέτει ο ίδιος ο φιλόσοφος σε άρθρο του στην εγκυκλοπαίδεια *Britannica*, εντάσσεται στους σκοπούς της Φαινομενολογίας, η αντικατάσταση της περιορισμένης εμπειριστικής έννοιας από μια ευρεία έννοια, είτε πρόκειται για την εποπτεία των ουσιακών δομών, είτε για την αποδεικτική ενάργεια, κ.ο.κ. ⁸⁴

Στην φαινομενολογική ανάλυση κατ' αναλογία της εμπειρικής και της ειδητικής αντίληψης, ή με άλλα λόγια, κατ' αναλογία των απλών και κατηγορικών αποβλέψεων (με τις δεύτερες να στηρίζονται πάνω στις πρώτες), ο Husserl διακρίνει και τα αντικείμενα σε **πραγματικά-αντιληπτά αντικείμενα** και σε **ιδεατά-κατηγοριακά αντικείμενα**. Για παράδειγμα: σκεφτόμαστε τον Πύργο του Άιφελ ή μια αχλαδιά, αλλά σκεφτόμαστε και την δικαιοσύνη, έναν αριθμό, την αρχή της μη-αντίφασης, ή μια κατάσταση πραγμάτων όπως: «το πράσινο βιβλίο βρίσκεται πάνω στο γραφείο, κάτω από τα έγγραφα».

Στη χουσερλιανή σκέψη, ο βηματισμός από τις απλές στις πολύπλοκες αποβλέψεις είναι ένα βήμα από την αντίληψη στην διάνοηση, τουτέστιν η μετάβαση στην κατηγοριακή σκέψη προϋποθέτει την υπέρβαση της σφαίρας των αισθήσεων. ⁸⁵

Από όσα αναφέρθησαν διαπιστώσαμε, ότι **ο Husserl διακρίνει την εποπτεία σε αισθητηριακή και κατηγοριακή**. Τούτο σημαίνει, ότι έχουμε μεν εποπτεία στην αυτοπρόσωπη

⁸³ Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα: (1986), σελ.100

⁸⁴ Zahavi Dan :(2010), σελ.81

⁸⁵ Ο.π., σελ77-78

χορήγηση του αντικειμένου, αλλά μπορούμε να έχουμε εποπτεία και στις περιπτώσεις ενός θεωρητικού επιχειρήματος, ή μιας εννοιολογικής ανάλυσης, εφόσον μας παρέχουν ένα ουσιώδες χαρακτηριστικό ή μια αφηρημένη απόδειξη στην πρωταρχική δοτικότητα.

Σε ένα επόμενο βήμα, το κατηγοριακό ενέργημα διακρίνεται από τον φιλόσοφο σε δύο διαφορετικά είδη: το *συνθετικό* και το *ιδεατικό*. Προκειμένου να διευκρινισθεί ο τρόπος πλήρωσης των συνθετικών κατηγοριακών αποβλέψεων, παίρνουμε ως παράδειγμα μια κατάσταση πραγμάτων: «το βιβλίο είναι πάνω στο τραπέζι, κάτω από τα έγγραφα». Στη συγκεκριμένη περίπτωση, αποβλέπουμε σε ένα υψηλής τάξης συνθετικό αντικείμενο, εμπεριέχον τα στηρίζοντα στοιχεία: «βιβλίο», «τραπέζι», βάσει των οποίων μπορούμε να αποβλέπουμε, αλλά έχουμε και μια σειρά από κατηγοριακές σημασίες, όπως: «είναι», «πάνω από», «κάτω από», που δεν συστοιχίζονται αντιληπτικά-εμπειρικά.. Τούτο συνιστά ένα **συνθετικό κατηγοριακό ενέργημα**. Στην περίπτωση του *ιδεατού-ειδητικού ενεργήματος*, εκκινούμε από ένα ιδιαίτερο αντικείμενο, αλλά δεν παραμένουμε σε αυτό. Υπερβαίνοντας το αντικείμενο στοχεύουμε στη σύλληψη του καθολικού μέσω της αφαίρεσης. Είναι επίσης δυνατόν να αποβλέπουμε ιδεατά αντικείμενα όπως: τη δικαιοσύνη, τον αριθμό 3, το νόμο της βαρύτητας, χωρίς την διαμεσολάβηση του αντιληπτικού-εμπειρικού βιώματος. Εδώ γεννάται όμως το ερώτημα: πως μπορούμε να αποβλέπουμε μια κατάσταση φυσικών πραγμάτων όχι σημασιακά, αλλά εποπτικά; ⁸⁶ Στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, το εν λόγω ερώτημα θα απαντηθεί στο επόμενο κεφάλαιο.

XI) Συγκροτησιακά προβλήματα του υπερβατολογικού εγώ

XIα) Η αυτο-συγκρότηση του εγώ - η ενεργητική γένεση

Ο Husserl στον τρίτο καρτεσιανό στοχασμό, επιχειρεί μια συγκροτησιακή έρευνα σχετική με την δόμηση της συνείδησης, πάντα σύμφωνα με τους όρους, που επιβάλλει η ουσία της αποβλεπτικότητας και οι ορίζοντές της. Σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο, το εγώ όντας σε συνεχή ενάργεια, διαρκώς *αυτο-συγκροτείται στον εαυτόν του ως υπάρχον*. Είναι σημαντικό να τονίσουμε, ότι το κεντρομόλο εγώ δεν είναι απλώς ένας κενός πόλος ταυτότητας, αλλά δυνάμει μιας κανονικότητας της **υπερβατολογικής γένεσης**, με κάθε αυτενέργεια, προσλαμβάνει ένα νέο αντικειμενικό νόημα, δηλαδή προσαρτά ένα *νέο μόνιμο ίδιον*.⁸⁷

Είναι προφανές ότι το **εγώ κτίζεται, καθώς κτίζει**. Για παράδειγμα: αποφασίζω με ένα κριτικό ενέργημα, το οποίο ως παροδικό παρέρχεται μεν, αλλά εγώ έκτοτε παραμένω της ανάλογης αυτής πεποίθησης, ανεξάρτητα της παρέλευσης του ενεργήματος. Για όσο χρόνο δεν

⁸⁶ **Zahavi Dan**:(2010), σελ.79-80

⁸⁷ **Husserl Edmund**: (2002), σελ.98-99

την αποποιούμαι, αυτή παραμένει μόνιμη πεποίθησή μου και μπορώ να επιστρέφω και να την βρίσκω, ως δική μου, «ανήκουσα καθ'έξιν», πεποίθηση. Θα βρίσκω δηλαδή τον εαυτό μου οριζόμενο μέσω αυτής της μόνιμης έξεως, όπως και μέσω κάθε άλλης αξιακής ή βουλευτικής απόφασής μου. Το ίδιο δηλαδή το βιωματικό ενέργημα της απόφασης εκρέει, αλλά η απόφαση παραμένει και μπορεί μάλιστα να μετουσιωθεί και σε μια αντίστοιχη πράξη. Συνεπώς η πεποίθηση συνεχίζει να ισχύει ως έχει, υπό την τροπικότητα της πλήρωσης: *συνεχίζω να εμμένω στην πράξη μου*. Εγώ ο ίδιος τότε μόνο αλλάζω, όταν οικεία βουλήσει αποποιούμαι ή ακυρώνω αποφάσεις ή πράξεις.

Η διεργασία αυτή δεν συνεπάγεται ένα συνεχές «γέμισμα» του εγώ, αλλά ότι **το εγώ αυτο-συγκροτείται μέσα από την δική του ενεργητική γένεση**, ενώ με το μόνιμο υπόστρωμα των εγωλογικών-ιδίων στοιχείων, αυτό-συγκροτείται περαιτέρω, ως *σταθερό και μόνιμο* προσωπικό εγώ.⁸⁸ Είναι ολοένα και περισσότερο ευδιάκριτο, ότι **ο Husserl εισάγει στην θεωρία του τη βούληση του υποκειμένου, ως καθοριστικό στοιχείο για τη συγκρότηση του εγώ, αλλά και ως αναγωγό συντελεστή.**

ΧΙβ) Η διερεύνηση των ουσιακών νόμων της γένεσης του εγώ- εγωλογικός χρόνος

Ο Husserl επισημαίνει, ότι προκειμένου να εμβαθύνουμε στα ουσιακά συστατικά του εγώ, πρέπει να διερευνήσουμε και να συστηματοποιήσουμε σε επίπεδο ιδεατό, τα ειδικά καθολικά προβλήματα της συγκρότησης του υπερβατολογικού εγώ. Η διερεύνηση αυτών των προβλημάτων παρουσιάζει δυσκολία, η οποία έχει το έρεισμά της σε μια *a priori* καθολική δομή, των ουσιακών νόμων της συνύπαρξης και της διαδοχής των βιωματικών τύπων μέσα στον **εγωλογικό χρόνο**. Γιατί ό,τι εμφανίζεται στο δικό μου εγώ (αποβλεπτικά βιώματα, συγκροτησιακές ενότητες, εγωλογικές έξεις), έχει την χρονικότητά του, εξαρτώμενη όμως από την καθολική χρονικότητα ενός ευρύτερου συστήματος-μορφών, εντός του οποίου συγκροτείται κάθε ιδιαίτερο συλληπτό εγώ.⁸⁹

Οι ουσιακοί νόμοι του ταυτοχρόνως ή διαδοχικώς συνυπάρχουν και δύνασθαι-συνυπάρχουν είναι υπό μία ευρύτερη έννοια, νόμοι που διέπονται από την αιτιότητα, τουτέστιν από ένα «εάν...τότε». Ο Husserl όμως θέλοντας να αποφύγει τον βεβαρημένο με προκαταλήψεις όρο «αιτιότητα», προτιμά να αναφέρεται σε **σχέση κινήτρων (*motivation*).⁹⁰**

⁸⁸ Husserl Edmund: (2002), σελ.99-100-101

⁸⁹ Husserl Edmund: (2002), σελ.109-110-111

⁹⁰ Ο Husserl στηρίζει τη συγκρότηση του εγώ και της πραγματικότητας σε μια θεωρία σχέσεως-κινήτρων. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται μια σύνδεση της χουσερλιανής θεωρίας με την *θεωρία της συμπαθείας* την οποία υποστήριζαν οι στωικοί φιλόσοφοι Ποσειδώνιος και Παναίτιος.

Το πραγματικό οντολογικό περιεχόμενο του υπερβατολογικού εγώ, συνίσταται σε ένα σύμπαν βιωμάτων, δυνατών στην αλληλεξάρτησή τους, μόνο υπό την *καθολική μορφή της ενότητας της ροής*, εντός της οποίας ρέουν εν τάξει, όλα τα ατομικά βιώματα. Αυτή λοιπόν η καθολική μορφή, είναι μια **μορφή σχέσης-κινήτρων**, που συνάπτει όλα τα βιώματα μεταξύ τους, ενώ ειδικότερα προσδιορίζει και το κάθε επιμέρους ατομικό βίωμα. Δηλαδή ο Husserl ανάγει την καθολική γένεση σε μια **κανονιστική καθολική μορφή**, λειτουργούσα στο πλαίσιο μιας ενότητας παρελθόντος, παρόντος, μέλλοντος, η οποία είναι υπεύθυνη για τη νοητικο-νοηματική δομή των τρόπων χορήγησης, των επιμέρους βιωμάτων του εγώ. Στο πλαίσιο μιας **γένεσης, υποκείμενης σε νόμους**, λαμβάνει χώρα και η συγκρότηση των αντικειμενικοτήτων (φύση, κόσμος-πολιτισμός, κοινωνικές μορφές κ.λ.π.), που υπάρχουν για το εγώ.

Ταυτόχρονα με τη συγκρότηση των εν λόγω αντικειμενικοτήτων, δηλώνεται και η ύπαρξη δυνατών συνειδησιακών τρόπων, σκοπεύσεων κ.τ.λ., που αντιστοιχούν σε αυτά τα «αντικείμενα». Πρόκειται για **μια συνεχή και υποκείμενη σε ουσιακούς νόμους γένεση**, στις τάξεις της οποίας εμφανίζονται υπερβατολογικά τα προβλήματα του χώρου, του χρόνου, του πράγματος, του αριθμού.

Και βέβαια αυτό που δυσκολεύει την ειδητική φαινομενολογία είναι η α-δυνατότητα πρόσβασης σε μια έσχατη γένεση.⁹¹ Έτσι αναγκαστικά ένας πρωτόπειρος φαινομενολόγος, λαμβάνει ως σημείο εκκίνησης τον εαυτόν του, τον οποίο θεωρεί ως ένα υπερβατολογικό εγώ εν γένει, συνδεδεμένο υπό τον τρόπο της συνείδησης, με την φύση, τον πολιτισμό (επιστήμες, τέχνες, κ.λ.π.), καθώς και με προσωπικότητες ανώτερης βαθμίδας (κράτος, εκκλησία, κ.λ.π.). Μάλιστα ο Husserl υποστηρίζει, ότι η ειδητική κατανόηση της παιδικής μου ηλικίας και των συγκροτησιακών της δυνατοτήτων, δημιουργεί έναν τύπο δυνάμενο να εμφανισθεί, ως ο *τύπος επιστημονικο-θεωρητικώς-πράττειν*.⁹²

Ο φιλόσοφος μολαταύτα θα παραδεχθεί, ότι η φαινομενολογία δύσκολα κατανοεί προβλήματα ανώτερης βαθμίδας, όπως είναι η γενετική δομή της καθολικής γένεσης. Και τούτο διότι, δεν μπορεί να ξεφύγει από την δέσμευση του ήδη υπάρχοντος κόσμου για το εγώ εν γένει. Είναι προφανής η δυσκολία του εγώ να αναχθεί στις δυνατότητες μιας *ειδητικής, καθολικής στον υπέρτατο βαθμό φαινομενολογίας*, αφού γι'αυτό θα χρειαζόταν να απεμπολήσει ακόμα και τη σταθερή, ιδεατή αλλά και δεσμευτική προϋπόθεση, τον ουσιαστικό γι'αυτό το εγώ, συγκροτούμενο κόσμο.!!⁹³

Βλ. **Sharples R.** :(2002), σελ.96

⁹¹**Husserl Edmund:** (2002), σελ.111-112-113

⁹²**Ο.π.,** σελ109-110-111

⁹³**Ο.π.,** σελ.113-114

Αυτό που λέει ο Husserl είναι ότι **προκειμένου το υποκείμενο να ανοιχθεί στο ενιαίο νοητικό πεδίο της απόλυτης ελευθερίας, εκεί όπου όλα ρέουν εν τάξει, θα πρέπει να τολμήσει να αφήσει πίσω του κάθε δεσμευτική, σταθερή και «ασφαλή» προϋπόθεση.**

ΧΙγ) Η ενεργητική και παθητική γένεση

Ο Husserl επιμερίζει τη συγκροτησιακή σύνθεση σε δύο θεμελιώδεις μορφές: στις αρχές της *ενεργητικής* και *παθητικής γένεσης*. Στην **ενεργητική γένεση**, το εγώ συγκροτείται παραγωγικά μέσω των εγωλογικών του ενεργημάτων, όπως είναι επί παραδείγματι, τα επιτεύγματα του πρακτικού λόγου. Τα ενεργήματα του εγώ ομαδοποιούνται σε συνθέσεις ιδιαίτερης ενεργητικότητας, συγκροτούν επί του θεμελίου των ήδη χορηγημένων αντικειμένων και με αυθεντικό τρόπο *νέα αντικείμενα*, εμφανιζόμενα έπειτα στη συνείδηση ως παραγωγές. (π.χ. βάσει του συλλέγειν συγκροτούνται σύνολα, βάσει του αριθμείν ο αριθμός βάσει του κατηγορείν το κατηγορήμα, βάσει του συμπεραίνειν το συμπέρασμα κ.ο.κ.) Ομοίως, από την δραστηριότητα της πρωταρχικής συνείδησης της καθολικότητας, μπορεί να συγκροτηθεί και το «καθολικό», ως αντικείμενο.⁹⁴

Η **παθητική γένεση** αφορά δραστηριότητες χαμηλότερων βαθμίδων, όπως το εμπειρικό-κατανοείν, το ερμηνεύειν, το συγκεντρώνειν, το συσχετίζειν, οι οποίες δομούνται επάνω σε προ-χορηγούμενα δεδομένα. Αντικείμενο της παθητικής εμπειρίας είναι ό,τι εμφανίζεται απέναντί μας στα πλαίσια της συνειδησιακής ζωής, απλά ως υπάρχον, στην πρωταρχική του κατάσταση, *«αυτό το ίδιο»*, ανεξαρτήτως πνευματικών χαρακτηριστικών. Η παθητική-εμπειρική πρόσληψη προηγείται της ενεργητικής σύλληψης των αντικειμένων και είναι αυτή που προμηθεύει τα αναγκαία *υλικά* για τις συνθετικές παραγωγές των ενεργητικών, *πνευματικών* δραστηριοτήτων. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, και η *ιστορία* συγκροτείται από παθητικές γενέσεις, εξελισσόμενη μέσα από μεταμορφές άλλων προ-μορφών. Η παθητική αυτή σύνθεση δημιουργεί μια παρακαταθήκη δεδομένων για το εγώ, και σε συνδυασμό με τα επιτεύγματα της ενεργητικής σύνθεσης, συνδιαμορφώνεται ένα περιβάλλον *αντικειμένων* (*χωρικών, πολιτισμικών, εργαλείων, κ.ο.κ.*).⁹⁵

Ο Husserl θα ασχοληθεί και με μια επίσης μορφή παθητικής γένεσης, αυτή του **συνειρμού**. Η παλιά έννοια του συνειρμού και των συνειρμικών νόμων από την εποχή του **Hume** σχετίστηκε με την αλληλουχία της καθαρής ψυχικής ζωής. Υπό το φως της φαινομενολογίας όμως η έννοια προσέλαβε νέες μορφές (π.χ. την αισθητηριακή σχηματοποίηση μέσω της συνύπαρξης και της διαδοχής), και επαναπροσδιορίστηκε πλήρως. Ο Husserl αφήνει πίσω του τον συνειρμό ως

⁹⁴ Husserl Edmund: (2002), σελ.114-115

⁹⁵ Husserl Edmund: (2002), σελ.116-118-119

εμπειρικό νόμο συναρμογής ψυχικών δεδομένων, και τον διευρύνει εννοιολογικά, εγκιβωτίζοντας σε αυτόν αποβλεπτικούς ουσιακούς νόμους της συγκρότησης του καθαρού εγώ από την περιοχή του έμφυτου *a priori*, άνευ του οποίου το εγώ-ως τέτοιο είναι αδιανόητο.⁹⁶

ΧΙδ) Η διαμάχη για την έννοια της συγκρότησης

Πολλοί από τους επικριτές κατηγόρησαν τον Husserl για αστήρικτο ιδεαλισμό, στο μέτρο που η συγκρότηση στην φαινομενολογία του είναι μια δημιουργική διαδικασία, ενέχουσα ασάφειες. Οι ευνοϊκότερα διακείμενοι προς τον Husserl φιλόσοφοι, αντικρούουν την κριτική ισχυριζόμενοι: **α)** ότι η διαδικασία της συγκρότησης υποδηλώνει απλώς την γνωσιοθεωρητική σχέση ανάμεσα στο εμπειρικό υποκείμενο και το εμπειρικό αντικείμενο, πράγμα που την προσδιορίζει ως ρεαλιστική έννοια, και **β)** ότι δεν έχει οντική διάσταση, αλλά προσδίδει νοηματική χροιά στο υπερβατολογικό υποκείμενο.

Οι ερμηνείες όμως που αναφέρθηκαν κρίνονται ως προβληματικές, στον βαθμό που ο ίδιος ο Husserl δεν αποσαφήνισε εάν η συγκρότηση δημιουργεί ή αποκαθιστά την πραγματικότητα.⁹⁷ Όπως λέει ο **Zahavi**, δεν μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι η συγκροτησιακή υποκειμενικότητα συγκρίνεται με μια «Μεγάλη Έκρηξη» τουτέστιν με μια αιτιώδη διαδικασία που καθορίζει όλα τα άλλα.

Συμφωνώντας με τον Husserl, θεωρώ ότι πρέπει να εκλάβουμε τη συγκρότηση, ως την διαδικασία που επιτρέπει σε αυτό που συγκροτείται να εμφανίζεται, να εκδιπλώνεται, να αρθρώνεται και να δείχνεται ακριβώς όπως είναι. Δηλαδή **ως διαδικασία δημιουργική και παραγωγική.**

Ο **Heidegger** θα υποστηρίξει ότι η συγκρότηση δεν έχει την έννοια της δημιουργίας και της κατασκευής, αλλά αυτό που σημαίνει είναι: *να επιτρέπουμε στην οντότητα να ιδωθεί στην υποκειμενικότητά της.* Βρίσκω σωστή την χαιντεγκεριανή άποψη ως προς το δεύτερο σκέλος της, αλλά θεωρώ ότι αφαιρώντας από τη συγκρότηση την δημιουργική της επενέργεια, ως έννοια δεν είναι πλέον εντελής.

Ο Husserl σε ένα χειρόγραφο του 1931 τονίζει **ότι η συγκρότηση έχει δύο αρχικές αιτίες το Εγώ και το μη-Εγώ.** Πρόκειται για δύο αδιαχώριστα και αναλλοίωτα δομικά στοιχεία που προσάγονται και εμφανίζονται στην διαδικασία της συγκρότησης. **Επομένως η υποκειμενικότητα είναι και δυναμική συνθήκη εμφάνισης.** Οπότε η συγκρότηση προϋποθέτει μια παθητική προ-δοτικότητα χωρίς καμία ενεργή συμμετοχή ή συμβολή του Εγώ (Hua 13/427).

⁹⁶ Την ίδια περίοδο, ο σχετικά σύγχρονος του Husserl, **Carl Jung** (1875-1961), αντιστεκόμενος στη συνειρμική ξηρασία της φροϋδικής ανάλυσης, ανατρέχει σε προϋπάρχοντα στοιχεία των προσωπικών εμπειριών και εμπλουτίζει το συνειρμό με οικουμενικές-αρχετυπικές αναφορές, εισάγοντας την έννοια του συλλογικού ασυνειδήτου.

⁹⁷ **Zahavi Dan**:(2010), σελ.151-152

⁹⁸ Εδώ είναι εμφανής μια προτύπωση της χαϊντεγκεριανής απόφασης, περί της «ρίψεως» του *da-sein* στον Κόσμο. Ο **Merleau Ponty** συγκλίνει με την άποψη αυτή του Husserl θεωρώντας το υποκείμενο και τον κόσμο αδιαχώριστα, και τη συγκρότηση ως μια διαδικασία εκδίπλωσης της υποκειμενικότητας εντός της δομής του κόσμου.

Από όσα αναφέρθησαν, καθίσταται προφανές ότι στον Husserl η έννοια της υποκειμενικότητας επεκτείνεται σταδιακά, σε σημείο που υπερβαίνεται ή υπονομεύεται η παραδοσιακή αντίθεση ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο. Αναφορικά με την υποκειμενικότητα, θα λέγαμε ότι ο Husserl χρησιμοποιεί τον όρο με δύο διαφορετικές έννοιες: η μία είναι η στενή αφηρημένη, συνήθης τρόπον τινά έννοια και η άλλη είναι μια διευρυμένη, που περιλαμβάνει τη συνείδηση και τον κόσμο. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, αν μιλήσουμε για ένα χωρίς κόσμο πόλο του εγώ-είμαι, διαπράττουμε αφαίρεση, αφού η πλήρης υποκειμενικότητα είναι ζωή για την εμπειρία του κόσμου. (Hua 15/287) Η τελευταία διαπίστωση, οδήγησε τον φιλόσοφο προοδευτικά στη χρήση των εννοιών: *κόσμος της ζωής και ζωή συνείδησης του κόσμου*. Πρόκειται για θεμελιώδεις ιδέες της φαινομενολογικής αναγωγής που συμμερίζονται και οι ύστεροι φαινομενολόγοι: **Heidegger, Sartre και Merleau Ponty.**⁹⁹

Μάλιστα ο ιδιαίτερα διεισδυτικός **Heidegger** εμβαθύνοντας στην οντολογική σχέση των *da-sein* προς τον κόσμο και την κοσμικότητα, ανέδειξε και αυτός τη **συμπλοκή των όντων** ως αιτία της ύπαρξης. Το ον «αποκαλύπτεται» και «παραπέμπεται» ως το ον που είναι, *συμπλεκόμενο* με κάτι. Η *σύμπλεξη* είναι ο οντολογικός χαρακτήρας του Είναι των *da-sein*. Ως εκ τούτου η κοσμικότητα είναι ιδιάζον συστατικό του όντος, καθόσον πρόκειται για δομικό συστατικό της *σύμπλεξης*, το οποίο επιτρέπει στο ον να υπάρξει μες στους κόλπους μιας γεγονικής *βιομέριμνας*. Αυτή η «απριωρική» και με οντολογικό νόημα άδεια σύμπλεξης είναι η συνθήκη της δυνατότητας της συνάντησης των πρόχειρων όντων.¹⁰⁰

XII) Το πρόβλημα του υπερβατολογικού ιδεαλισμού

XIIα) Ο φαινομενολογικός ιδεαλισμός

Η φαινομενολογία λόγω του συστηματικού και συγκεκριμένου τρόπου πραγμάτωσής της καθίσταται *eo ipso υπερβατολογικός ιδεαλισμός*, ενώ την ίδια στιγμή, διαφέρει ουσιωδώς ως προς το νόημα, τόσο από τον ψυχολογικό ιδεαλισμό, που νοηματοδοτεί έναν α-νόητο αισθητηριακό κόσμο, όσο και από τον καντιανό ιδεαλισμό, ο οποίος προσβλέπει σε έναν κόσμο

⁹⁸ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.153

⁹⁹**Zahavi Dan:**(2010), σελ.155-156-159-160

¹⁰⁰ **Heidegger Martin :** (1978), σελ.146-150

πραγμάτων καθ'αυτών. **Η φαινομενολογική αυτοερμίνευση διεξαγόμενη με εσωτερική συνοχή λαμβάνει την μορφή μιας συστηματικής εγωλογικής επιστήμης.**

Σύμφωνα με τον ίδιο τον Husserl, ο φαινομενολογικός ιδεαλισμός δεν είναι ένα μόρφωμα παιγνιώδους επιχειρηματολογίας, ούτε ένα επινίκιο βραβείο στον διαλεκτικό αγώνα ενάντια στον ρεαλισμό. Πρόκειται για μια **ερμηνεία νοήματος** αναφορικά με κάθε συλληπτό υπαρκτικό τύπο, διεξαγόμενη σχολαστικά και με προϋπόθεση την υπέρβαση της φύσης, του πολιτισμού και του κόσμου εν γένει.

Η φαινομενολογία συνεπώς είναι ταυτόσημη του υπερβατικού ιδεαλισμού, και μόνο η αδυναμία εμβάθυνσης στο νόημα της αποβλεπτικής μεθόδου και της υπερβατολογικής αναγωγής, θα οδηγούσε στον διαχωρισμό αυτών των δύο κατηγοριών. Ο φιλόσοφος υποστηρίζει ότι αυτή η παραδοχή συνιστά μια κεκτημένη ενάργεια με υπαρκτή την πιθανότητα παρανόησης, εφόσον κινούμεθα ακόμα στο επίπεδο του υπερβατολογικού ψυχολογισμού και ιστάμεθα επί του εδάφους της φυσικής στάσης. Μολαταύτα, με το να συγκρίνουμε την αποβλεπτική ψυχολογία με την υπερβατολογική φαινομενολογία, αποδεικνύουμε και την *ουσιακή* δυνατότητα του εγώ για αλλαγή «στάσης». ¹⁰¹

Πέρα όμως από αυτό που συγκροτείται μέσα μας (το στοχαστικό εγώ και ο κόσμος, ως σύμπαν του *είναι* εν γένει), δεν πρέπει να παραλείψουμε να αναφερθούμε στους άλλους και στις συγκροτήσεις τους. **Διότι μέσω των ξένων συγκροτήσεων, των συγκροτημένων στον δικό μου-ίδιο-εαυτό, συγκροτείται για μένα, ο κοινός για όλους εμάς κόσμος. Και με αυτόν τον τρόπο, από όλους εμάς τους συν-αλληλο-στοχαζόμενους, θα συγκροτηθεί μια φιλοσοφία που θα εκπληρώνει τον στόχο μιας ενικής φιλοσοφίας (*philosophia perennis*)**¹⁰²

ΧΠβ) Η φαινομενολογική αυτό-ερμίνευση του δικού μου «ego cogito» ως υπερβατολογικός ιδεαλισμός

Ο Husserl ανάγει την αιτία του προβλήματος της θεμελίωσης της υπερβατολογικής γνωσιοθεωρίας στη φυσική στάση, εντός της οποίας όλο αυτό είναι διαπραγματεύσιμο. Δηλαδή ενώ κατανοώ τον εαυτόν μου ως άνθρωπο του κόσμου, με την εμπειρική και επιστημονική γνώση του κόσμου, συνάμα προκύπτουν και οι διαχωρισμοί της γνήσιας και της εξαπατούσας εμπειρίας, ανάμεσα σε *είναι* και *φαίνεσθαι*. Ωσαύτως σε ένα άλλο επίπεδο διαχωρίζονται το *εναργές* από το *μη-εναργές- νοείν*, η θέαση του *a priori αναγκαίου* και του *a priori αντιφατικού*, ή η διάκριση του εμπειρικά σωστού από το εμπειρικά ψευδές. Όλα αυτά αποτελούν χαρακτηρισ

---

¹⁰¹ **Ο.π.**, σελ. 127

¹⁰² **Ο.π.**, σελ.128-129

αναδυόμενους στην δική μου συνειδησιακή σφαίρα, εξ'αφορμής του εκάστοτε αποβλεπτικού αντικειμένου.

Και εδώ προκύπτει το μεγάλο θέμα. Ενώ μέσα από την αλληλουχία σχέσεων-κινήτρων που με προσδιορίζουν, φθάνω σε βεβαιότητες και υποχρεωτικές ενάρξεις, εν τούτοις δεν κατανοώ πως η *εμμένεια* της συνειδησιακής μου ζωής, μπορεί να αποκτήσει αντικειμενική υπόσταση και πως η ενάρξια (*clara et distincta perceptio*) από συνειδησιακός χαρακτήρας μπορεί να καταστεί αξίωμα. Συνεπώς εγείρεται ξανά το καρτεσιανό πρόβλημα, που υποτίθεται ότι λύθηκε δια της θεϊκής *veracitas*.¹⁰³

Το ερώτημα λοιπόν που παραμένει στη μετασκαρτεσιανή εποχή είναι: **νομιμοποιούμαι εγώ, ο φυσικός άνθρωπος, να θέσω με εγκυρότητα υπερβατολογικά ερωτήματα;** Μπορώ να εξέλθω από το συνειδησιακό μου νησί και να προσδώσω αντικειμενικό νόημα στο εναργές βίωμά μου; Τούτη η ερωτηματοθεσία, εγείρει την αναγκαιότητα της συνειδητής επιτέλεσης της φαινομενολογικής αναγωγής, (μέσα δηλαδή από συστηματικό αυτό-στοχασμό), ώστε να κατακτηθεί εκείνο το εγώ, που θα θέσει υπερβατολογικά ερωτήματα για την δυνατότητα της υπερβατικής γνώσης.¹⁰⁴

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονίσουμε, ότι **στον Husserl η υπέρβαση δεν αποτελεί ένα φιλοσοφικό εφεύρημα, αλλά ένα εμμενές οντολογικό χαρακτηριστικό, συγκροτούμενο στο εσωτερικό του εγώ.** Και ότι τόσο το εμμενές όσο και το υπερβατικό νόημα μαζί με το *είναι*, εμπίπτουν στη σφαίρα της υπερβατολογικής υποκειμενικότητας, η οποία είναι φορέας τόσο του νοήματος, όσο και του *είναι*.

Για τον ιδρυτή της φαινομενολογίας είναι α-νόητο να θεωρείς το σύμπαν του πραγματικού ως ιστάμενο εκτός της δυνατής συνείδησης, και απλώς ως συνδεόμενο μαζί της δια ενός άκαμπτου νόμου. Ως εκ τούτου κατανοούμε ότι για τον Husserl, **το *είναι* και η συνείδηση συνανήκουν ουσιαδώς.** Η τελευταία μάλιστα συνιστά τον τόπο του καθαρού νοήματος, ενώ το εκτός αυτής δεν είναι άλλο τι, από την ου-τοπία της ανοησίας. Βέβαια στον βαθμό όμως που αυτή η θεώρηση είναι εναργής, και η α-νοησία συνιστά τροπικότητα του νοήματος.

Όσα αναφέρθηκαν δεν ισχύουν μόνο για το γεγονόςικό εγώ μου, αλλά ισχύει εξ'ίσου για τα υπόλοιπα άπειρα εγώ και τα συγκροτησιακά τους επιτεύγματα. Έχουμε δηλαδή έναν καθολικό αντικειμενικό κόσμο, που προκύπτει συγκροτησιακά χάρη στην υπερβατολογική διποκειμενικότητα, η οποία με τη σειρά της προκύπτει χάρη στη συγκρότηση των άλλων εγώ μέσα μου.¹⁰⁵

¹⁰³ Husserl Edmund: (2002), σελ.121-122

¹⁰⁴ Ο.π., σελ.123

¹⁰⁵ Husserl Edmund: (2002), σελ.124

XIII) Η ροή του χρονικού βιώματος- η χρονοποιητική διάσταση της συνείδησης

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, θα αναλυθεί ο χρόνος της συνείδησης, ως βασική συνιστώσα της συγκροτησιακής διαδικασίας. Η ανάλυση της εσωτερικής συνείδησης του χρόνου αποτελεί μια από τις δυσκολότερες αλλά και σημαντικότερες περιοχές της φαινομενολογίας, ωστόσο αναγκαία στον βαθμό που η γνώση της χρονικής διάστασης των αποβλεπτικών ενεργημάτων συμπληρώνει την κατανόηση της αποβλεπτικότητας.¹⁰⁶

XIIIα) Πρωταρχική εντύπωση-ανακράτηση-πρόσκτηση

Ο Husserl εκλαμβάνει ως σταθερά δεδομένα τον υφιστάμενο αντικειμενικό χρόνο και την διάρκεια. Όταν όμως αναλύει την έγχρονη συνείδηση και τον χρονικό χαρακτήρα των αντικειμένων της εμπειρίας ασχολείται με τον υπαρξιακό χρόνο, ο οποίος αποτελεί τον εσωτερικό χρόνο της ροής της συνείδησης και προϋποτίθεται στον κόσμο των φαινομένων.

Ο αντικειμενικός χωρό-χρονος (ο καλούμενος υπερβατικός κατά τον Husserl) «παρατίθεται», προκειμένου να καταστεί εφικτή η γνώση της καθαρής εσωτερικής περιοχής.¹⁰⁷

Το ενδιαφέρον του φαινομενολόγου εστιάζεται στην γνώση και περιγραφή των «πρωταρχικών» σχημάτων της εγχρόνου συνειδήσεως, ενώ δεν εισέρχεται στην ψυχολογική προβληματική της εμπειρικής αρχής του χρόνου. Βέβαια ενδιαφέρεται για τις χρονικές εμπειρίες, αλλά πάντα από τη σκοπιά του νοήματος, ενώ ειδικότερα ασχολείται με τον καθορισμό των απριωρικών αληθειών, που ρυθμίζουν τους συντελεστές της «αντικειμενικότητας».

Ο Husserl λοιπόν στοχεύει στην απεικόνιση της a priori φύσης και της ουσιαστικής δομής του χρόνου, της ομολογίας με τη συνειδησιακή δομή. Και στην ουσιαστική δομή του χρόνου εμπίπτουν βέβαια οι νόμοι του χρόνου, όπως: η χρονική τάξη αποτελείται από άπειρες σειρές / δύο διαφορετικοί χρόνοι δεν μπορούν να συνυπάρξουν / η ασυμμετρία της σχετιστικής φύσης του χρόνου / η μεταβατικότητα του χρόνου / σε κάθε χρόνο έχουμε προγενέστερο και μεταγενέστερο στάδιο.

Κατά τη σύσταση της θεωρίας του χρόνου, ο Husserl θέτει μια σειρά κρίσιμων ερωτημάτων. Το ερώτημα εκκίνησης είναι: πως εξηγείται η εποπτεία των υπερβατικών¹⁰⁸ χρονικών αντικειμένων, τα οποία έχουν διάρκεια και τα οποία, σύμφωνα με τον φιλόσοφο, συνιστούν

¹⁰⁶ Zahavi Dan: (2010), σελ.162-163

¹⁰⁷ Farber Marvin: (1970), σελ.87-88

¹⁰⁸ Ο όρος υπερβατικός αναφέρεται στον αντικειμενικό χωρόχρονο.

έκφραση πολλαπλών εσωτερικών δεδομένων, διαδοχικά διατεταγμένων. Το επόμενο ερώτημα που τίθεται από τον Husserl είναι: **με ποιόν τρόπο συν-τελείται ο χρόνος των έγχρονων αντικειμένων εσωτερικά και υπερβατικά και πως συν-τελείται η διάρκεια και η διαδοχή των αντικειμένων;**¹⁰⁹

Ο Husserl μέσα από το παράδειγμα ενός αισθητηριακού, έγχρονου αντικειμένου, όπως είναι ο μουσικός τόνος, δείχνει τον τρόπο με τον οποίον συστοιχίζεται η διάρκεια του έγχρονου αντικειμένου με τη ροή της συνείδησης. Ο θεμελιώδης ισχυρισμός του φιλοσόφου είναι, ότι η εμπειρία της των χρονικών αντικειμένων, όπως επί παραδείγματι μιας μελωδίας, θα ήταν αδύνατη εάν είχαμε συνείδηση μόνο αυτού που προσφέρεται στο στιγμιαίο τώρα. Και φυσικά ούτε η ροή της συνείδησης αποτελείται από μεμονωμένα σημεία, γιατί τότε δεν θα είχαμε το βίωμα της διάρκειας. Έτσι η συνείδησή συμπεριλαμβάνει πολύ περισσότερα από αυτά που χορηγούνται στο εδώ και τώρα. Αυτό που μόλις έγινε, με αυτό που προσφέρεται στο τώρα και αυτό που πρόκειται να συμβεί συν-ειδητοποιούνται. Και το κρίσιμο ερώτημα: με ποιόν τρόπο έχουμε συνείδηση αυτού που δεν είναι παρόν στη συνείδησή της;

Λόγου χάρη ο τόνος γίνεται αισθητός και ενώ το καθαυτό συμβάν της αίσθησης βαθμιαία αποχωρεί στο παρελθόν, εν τούτοις στη συνείδησή μου διατηρείται, και εφόσον διατηρείται διαρκεί και ο χρόνος του. Δηλαδή διαρκούσης της εντυπώσεως στη ροή της συνείδησης, διαρκεί και ο μουσικός τόνος, υπό την τροπικότητα του διαρκούς «τώρα». Εξ'αυτού καθίσταται προφανές, ότι συγκροτείται μια ολότητα στα πλαίσια της οποίας το έγχρονο αντικείμενο «παρίσταται» ως «δεδομένο» στη συνεχή ροή της συνειδήσεως. Και τα σημεία της χρονικής διάρκειας μετακινούνται με τρόπο αντίστοιχο, με τον οποίο «φαίνονται» να μετακινούνται στον χώρο, τα σημεία του ακίνητου αντικειμένου, σε σχέση με εμένα που μετακινούμαι.¹¹⁰

Αυτό που κυρίως προκύπτει σύμφωνα με τον Husserl, μέσα από την έρευνα του χρονικού βιώματος που «ρέει» στην συνείδησή μας, είναι ότι **είμαστε σε θέση να αντιληφθούμε χρονικά αντικείμενα, επειδή η συνείδησή μας δεν είναι παγιδευμένη στο τώρα**. Το διάνυσμα του χρονικού ορίζοντα κατευθύνεται αυστηρά προς την τώρα-φάση του αντικειμένου, σε αυτό που ο φιλόσοφος αποκαλεί *πρωταρχική* εντύπωση. Αυτό είναι ένα στοιχείο που από μόνο του δεν παρέχει την αντίληψη του χρονικού αντικειμένου, αν δεν συνοδευτεί από μια *ανακράτηση*, δηλαδή μια απόβλεψη που μας παρέχει τη συνείδηση της φάσης του αντικειμένου που μόλις έχει συμβεί, και από μια *πρόσκτηση*, τουτέστιν από μια αόριστη απόβλεψη της φάσης του αντικειμένου που πρόκειται να συμβεί, και το οποίο αναμένουμε με έναν υπόρρητο και μη θεματικό τρόπο.(Hua 9/202, 33/46)¹¹¹

¹⁰⁹ Farber Marvin: (1970), σελ.88-89

¹¹⁰ Ο.π., σελ. 89-90

¹¹¹ Zahavi Dan:(2010), σελ.166-168

Τόσο η *ανακράτηση* όσο και η *πρόσκτηση* διαφέρουν από την *ενθύμηση* και την *προσμονή*. Το να ανακρατούμε ή να προσκρατούμε τις νότες μιας μελωδίας διαφέρει από το να ενθυμούμαστε τις περασμένες διακοπές ή να ανυπομονούμε για τις επόμενες. Η ανακράτηση και η πρόσκτηση είναι εξαρτημένα στοιχεία της τρέχουσας εμπειρίας, τα οποία συνθέτουν το χρονικό ορίζοντα του παρόντος αντικειμένου.

Η ανακράτηση συγκρινόμενη με την υπενθύμηση είναι εποπτεία, έστω και αυτού που μόλις έχει υπάρξει, ενώ η υπενθύμηση είναι ένα ανα-παρουσιάζον αποβλεπτικό ενέργημα κατευθυνόμενο προς ένα τετελεσμένο παρελθοντικό συμβάν. (Hua 10/333) Μάλιστα η ανακράτηση λαμβάνει χώρα χωρίς την ενεργή της συμμετοχή. Πρόκειται επομένως για μια παθητική διαδικασία σε αντίθεση με την ενθύμηση, που είναι ένα ενέργημα το οποίο μπορούμε να το εκκινήσουμε και εκουσίως.

Είναι κρίσιμης σημασίας να διακρίνουμε ότι **η δομή της συνείδησης: πρωταρχική εντύπωση-ανακράτηση-πρόσκτηση αντιστοιχεί σε χρονικές φάσεις του αντικειμένου, δηλαδή στην τώρα-φάση, στην παρελθούσα-φάση και στη μέλλουσα φάση.**¹¹²

Έτσι η ανωτέρω περιγραφή αφορά μεν τη συγκρότηση των αντικειμένων του χρόνου, αλλά σύμφωνα με τον Husserl και η αντίληψή μας γι'αυτά τα αντικείμενα συγκροτείται επίσης χρονικά. Τα ενεργήματα και οι εμπειρίες της συνείδησης είναι χρονικές ενότητες που ανακλύπουν, διατηρούνται και χάνονται. Με τον ίδιο τρόπο συγκροτούνται οι αποβλεπτικές πρωταρχικές εντυπώσεις, ανακρατήσεις και προσκτήσεις, οι οποίες αυτό-χορηγούνται και αυτό-συγκροτούνται στο ίδιο πλαίσιο. (Hua 11/233, 293, 4/102, EU 205¹¹³)

Αυτό που κατά τη γνώμη μου κάνει ο Husserl, είναι να **συστοιχίζει την διάρκεια με την αντίληψη (και επομένως τον χρόνο με τη συνείδηση), με το να λέει κατ'ουσίαν ότι: η αντίληψη της διάρκειας προϋποθέτει την διάρκεια της αντιλήψεως.**

Ο Husserl στο πλαίσιο των υπερβατολογικών αναλύσεών του, διερευνά τη σχέση ανάμεσα στο συγκροτημένο αντικείμενο και τη συγκροτησιακή συνείδηση, αφού κατ'αρχήν διευκρινίζει τον τρόπο, με τον οποίο η δοτικότητα των αντικειμένων εξαρτάται από την υποκειμενικότητα. Προοδευτικά μάλιστα θα συνειδητοποιήσει, ότι η έρευνα της χρονικότητας της εσωτερικής συνείδησης καθώς και η **χρονική αυτό-δοτικότητα της καθ'εαυτής συνείδησης**, είναι *sine qua non* προϋπόθεση για την αποκάλυψη του φαινομενολογικού απόλυτου.¹¹⁴

Και αυτό που είναι σημαντικό να τονίσουμε, είναι: ότι από την ανωτέρω ανάλυση της εμπειρίας διασαφηνίζεται **ο κύριος ρόλος του υποκειμένου στη «σύνθεση» του χρόνου**, ρόλος που απορρέει από την **χρονο-ποιητική διάσταση της συνείδησης.**

---

¹¹² Ο.π., σελ.169-170-171

¹¹³ Ο.π., σελ.174

¹¹⁴ Ο.π., σελ.164

ΧΙΠβ) Υποκειμενικότητα και χρόνος- η προ-αναστοχαστική αυτό-φάνερωση

Σύμφωνα με τον ιδρυτή της φαινομενολογίας η υποκειμενικότητα είναι η ίδια αυτο-χρονοποιητική, ενώ συνίσταται από αποβλεπτικά ενεργήματα, τα οποία χορηγούνται αρχικά ως κύματα στην ροή¹¹⁵ της εμπειρίας και συνεπώς δεν συνιστούν χρονικώς διακριτά και με διάρκεια αντικείμενα. (Hua 10/75, Χφα C 17/63a)

Είναι το ίδιο το υποκείμενο, αυτό το οποίο δια του αναστοχασμού αντικειμενοποιεί τα αδιαχώριστα από τη συνειδησιακή ροή ενεργήματα, που έκτοτε καθίστανται στοιχεία της αναστοχαστικής αυτό-φάνερωσης. Τούτο σημαίνει ότι, **η θεμελιακή ροή της εμπειρίας και η ροή των αναστοχαστικών θεματοποιημένων ενεργημάτων δεν συνιστούν διαφορετικές ροές, αλλά διαφορετικές εκφάνσεις της ίδιας συνειδησιακής λειτουργίας.** (Χφα C 3 26a). Κατά συνέπεια η εσωτερική συνείδηση, ταυτιζόμενη με το χρονοποιητικό υποκείμενο, έχει συνείδηση:

- α)** της ροής της συνείδησης σε πρωταρχικό επίπεδο, δηλαδή μιας μορφής προ-αναστοχαστικής αυτοσυνειδησίας,
- β)** των διακριτών συγκροτησιακών ενεργημάτων του υποκειμενικού χρόνου, διαδικασία την οποία ο Husserl ονομάζει αναστοχαστική αυτό-συνειδησία και
- γ)** των υπερβατικών αντικειμένων του αντικειμενικού χρόνου, λειτουργία αποβλεπτική.¹¹⁶

Αυτό που κάνει ο Husserl είναι να διακρίνει το προ-φαινομενικό είναι του ενεργήματος, το ταυτιζόμενο με την προαναστοχαστική αυτοφάνερωση, από την αναστοχαστική θεματοποίηση.

Η προαναστοχαστική αυτοφάνερωση είναι η πρωταρχική συνειδητοποίηση του εγώ, ως αντίθετο στο μη-εγώ, μια πρωταρχική-θεμελιακή προ-γλωσσική εμπειρία. Και όπως ο φιλόσοφος τονίζει, η λειτουργία της προ-αναστοχαστικής αυτό-φάνερωσης δεν προέρχεται από ένα σκεπτικό που διακρίνει ανάμεσα σε υποκείμενο και αντικείμενο, που διαχωρίζει δηλαδή το βιώνειν από το βιούμενο. Η ρηξικέλευθη αυτή χουσερλιανή θέση **αίρει την θεμελιώδη ισχύουσα μέχρι τώρα αρχή, σύμφωνα με την οποία το συγκροτησιακό και το συγκροτημένο ανήκουν σε δύο ουσιωδώς διαφορετικές διαστάσεις.** Η αυτό-φάνερωση της

---

¹¹⁵ Ο Husserl αρνείται την ταυτοχρονία της χρονο-συγκροτησιακής συνείδησης, της *απόλυτης ροής*, όπως την ονομάζει με αυτό το οποίο συγκροτείται χρονικά, υπό την έννοια του ιστορικού-αντικειμενικού χρόνου. (Hua 10/96, 371). Η ροή δεν αναδύεται ούτε χάνεται στον αντικειμενικό χρόνο, δεν επηρεάζεται από χρονικές αλλαγές, δεν έχει διάρκεια όπως το χρονικό αντικείμενο. (Hua 10/113). Θα λέγαμε ότι η ροή είναι άχρονη ή υπεράνω του χρόνου, υπό την έννοια ότι δεν βρίσκεται εντός του χρόνου, αλλά και συνάμα δεν είναι άχρονη στον βαθμό που είναι ο ίδιος ο χρόνος. (Hua 10/112), βλ. **Zahavi Dan:**(2010), σελ 175,183

¹¹⁶ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.183-184

υποκειμενικότητας δεν διέπεται από τις ίδιες αρχές με την αποβλεπτικότητα των αντικειμένων.¹¹⁷

Η έρευνα του Husserl για τον χρόνο ανήκει στις πιο δύσκολες αλλά και πιο θεμελιώδεις αναλύσεις του και αποτελεί κρίσιμο θέμα της μετα-χουσερλιανής φαινομενολογίας. Ο φιλόσοφος επεσήμανε, ότι οι θεμελιώδεις ελλείψεις της γλώσσας μας, καθιστούν αδύνατη την περιγραφή της απόλυτης ροής της συνείδησης. **Στερούμαστε των κατάλληλων λέξεων για να αναλύσουμε την απόλυτη υποκειμενικότητα την οποία περιγράφουμε ως ρέουσα, παραμένουσα και παρούσα, παρ'ότι δεν υπάρχει στο τώρα ούτε εκτείνεται στον χρόνο.** Ο Husserl έχοντας επίγνωση της δυσκολίας της περιγραφής της ζωντανής υποκειμενικότητας γράφει σε χειρόγραφο του Μπερνάου: **το Εγώ-είμαι δεν είναι «ον», αλλά η αντίθεση σε όλα τα όντα, και συνάμα δεν είναι ένα αντι-τίθεσθαι αλλά το πρωταρχικό τίθεσθαι για όλη την τάξη των αντικειμένων** (Hua 33/277-278).¹¹⁸

Ενώ όπως διαπιστώσαμε ο Husserl είχε καταλήξει στην διάδραση των χρονικών υπερβατικών αντικειμένων και των υποκειμενικών ενεργημάτων της αντίληψης και διερευνούσε τη συγκροτησιακή διάσταση των τελευταίων, προοδευτικά εγκατέλειψε την ιδέα μιας στατικής συστοιχίας ανάμεσα στο συγκροτησιακό και το συγκροτούμενο. Στην τελική του θέση ο φιλόσοφος έχει συνειδητοποιήσει ότι: **1)** το υποκείμενο επιτελώντας τη συγκρότηση επηρεάζεται στον βαθμό που σύρεται από αυτή και **2)** η συγκρότηση δεν είναι σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο και τον κόσμο αλλά είναι μια διυποκειμενική διαδικασία, αφού η συγκρότηση του εαυτού και του κόσμου λαμβάνουν χώρα σε συνθήκη διυποκειμενικότητας. (Hua 1/166)¹¹⁹

Η συνειδητοποίηση αυτή ανέδειξε ένα πρόβλημα αυτό της διασάφησης της σχέσης ανάμεσα στην υποκειμενικότητα, τον κόσμο και τα άλλα υποκείμενα. Ο ωριμότερος Husserl συνυφαίνει αυτά τα τρία όλο και περισσότερο, καθώς το ένα οδηγεί αναπόφευκτα στο άλλο. Το υποκείμενο συγκροτείται, σχετίζεται με τον εαυτόν του και τον κόσμο μόνο στη σχέση με τον άλλον, δηλαδή στην διυποκειμενικότητα, ενώ ο κόσμος κατανοείται ως κοινό, δημόσιο πεδίο εμπειρίας.

XIV) Διυποκειμενικότητα

Ο Husserl θεώρησε την διυποκειμενικότητα εξαιρετικά κρίσιμο ζήτημα. Μάλιστα ο φιλόσοφος επικρίθηκε για τη λεπτομερή εξέταση της δυαδικής σχέσης του «εγώ» με το «εσύ». Δεν πρέπει να μας διαφεύγει όμως, ότι αυτός πριν τον **Karl Otto Apel** και τον **Jurgen Habermas**, επιχείρησε έναν διυποκειμενικό μετασχηματισμό της υπερβατολογικής φιλοσοφίας, από τη

¹¹⁷ Zahavi Dan:(2010), σελ.184

¹¹⁸ Ο.π., σελ.186-187

¹¹⁹ Zahavi Dan:(2010), σελ.158-159

στιγμή που αντελήφθη, ότι η διυποκειμενικότητα είναι σχέση υποκειμένων και φανερώνεται εμπειρικά στην προοπτική του πρώτου προσώπου.¹²⁰

XIVα) Η συγκροτησιακή θεωρία της εμπειρίας του ξένου-εγώ, επί τη βάση των νοηματικών-νοητικών τρόπων της χορήγησης των άλλων.

Στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς* ο Husserl δηλώνει, ότι για να αξιωθεί η υπερβατολογική φαινομενολογία και ως υπερβατολογική φιλοσοφία, οφείλει εφόσον έχει λάβει τη μορφή μιας συγκροτησιακής προβληματικής-θεωρίας επί του εδάφους του αναγόμενου εγώ, να είναι σε θέση να επιλύσει και τα υπερβατολογικά προβλήματα του αντικειμενικού κόσμου. Αν αυτό δεν γίνει ελλοχεύει ο κίνδυνος, όταν δια της φαινομενολογικής εποχής ανάγομαι στο απόλυτο υπερβατολογικό εγώ μου και περιορίζομαι στον χώρο των δικών μου συνειδησιακών βιωμάτων, να μετατρέπομαι σε *solus ipse* και η μέθοδός μου να κινδυνεύει να στιγματισθεί ως υπερβατολογικός σολιψισμός.

Θα πρέπει λοιπόν να δούμε τι συμβαίνει με τα άλλα εγώ, που φυσικά δεν είναι απλά παραστάσεις επαληθευόμενες μέσα μου, αλλά πράγματι σύμφωνα με το νόημά τους *άλλοι*, οπότε η φαινομενολογική ερμηνεία για το *alter ego*, πρέπει να διεξαχθεί με τρόπο συγκεκριμένο και συστηματικό, προκειμένου να αποκτήσουμε εναργή εποπτεία της ρητής και ενδιάθετης αποβλεπτικότητας, δια της οποίας αγγέλλεται και επαληθεύεται το *άλλο εγώ*. Εναργής εποπτεία στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η διασάφηση των συνθέσεων και των σχέσεων κινήτρων, δια των οποίων μορφώνεται και επαληθεύεται εντός μου νοηματικά το *άλλο εγώ*.¹²¹

Η παραδοξότητα του φαινομενολογικού έργου έγκειται στο γεγονός, ότι η άμεση εμπειρία του *άλλου* με το νοηματικό-οντικό του περιεχόμενο, δίνεται μόνο σε συστοιχία με το δικό μου *cogito*. Οι άλλοι παρουσιάζονται σε μένα, ως ενδόκοσμα, ψυχοφυσικά αντικείμενα και ως εξουσιάζοντες ψυχικά τους φυσικούς οργανισμούς που τους ανήκουν. Ταυτόχρονα όμως τους προσλαμβάνω ως υποκείμενα, που λαμβάνουν εμπειρικά και εμένα τον ίδιο και συνάμα έχουν την εμπειρία του κόσμου με τον ίδιον τρόπο που τον έχω και εγώ.

Τούτο συνεπάγεται ότι ο κόσμος παύει να είναι δικό μου, ιδιωτικό συνθετικό μόρφωμα και καθίσταται κόσμος ξένος προς εμένα, υπάρχων για τον καθένα, διυποκειμενικός και προσιτός στον καθένα. Και επειδή το κάθε ον νοηματοδοτείται για μένα, μόνο *μέσα από* την δική μου αποβλεπτική ζωή και τις συγκροτησιακές της συνθέσεις, οφείλω συστηματικά να εκδιπλώσω την ενδιάθετη αποβλεπτικότητά μου, στην οποία δημιουργείται και ερμηνεύεται για μένα το

¹²⁰ Zahavi Dan:(2010), σελ.219-225

¹²¹ Husserl Edmund: (2002), σελ.131-132-133

είναι των άλλων.¹²² Ο Husserl θα ονομάσει την υπερβατολογική θεωρία της εμπειρίας του ξένου-εγώ, *εναίσθηση*.¹²³

XIVβ) Η αναγωγή της υπερβατολογικής εμπειρίας στην σφαίρα της κυριότητάς μου.

Σύμφωνα με τον ιδρυτή της φαινομενολογίας, το πρώτο βήμα για τη συγκρότηση του υπερβατολογικού νοήματος των ξένων υποκειμένων, είναι η μετάβαση σε ένα ιδιαίτερο είδος *εποχής*, δια της οποίας θα αναχθώ στην δική μου υπερβατολογική σφαίρα, αφαιρώντας κάθε στοιχείο που μου παρέχεται, ως ξένο σε εμένα. Πρόκειται για μη ριζική αφαίρεση, καθόσον το φυσικό νόημα του κόσμου δεν αλλάζει, και παραμένει ο κόσμος, ως το δυνατό-αντικείμενο-εμπειρίας-για-τον-καθένα. Ο Husserl στο σημείο αυτό υπογραμμίζει, ότι το φυσικό νόημα του κόσμου δεν αλλάζει, ακόμα και αν έχω απομείνει μόνο εγώ μετά από μια ολοκληρωτική καταστροφή.

Στην υπερβατολογική αυτή στάση και στην αντίστοιχη της συγκροτησιακή αφαίρεση, το εγώ εμού του στοχαζόμενου γίνεται αντιληπτό, ως ένα *ουσιακό δομικό στοιχείο της καθολικής συγκρότησης του αντικειμενικού κόσμου*. Τώρα το ήδη διαφοροποιημένο και με την περιορισμένη κυριότητά του εγώ, καλείται να συγκροτήσει το *ξένο-εγώ*, ως το ανάλογό του *εγώ-ο-ίδιος*.¹²⁴

Το επόμενο βήμα είναι να προβούμε σε μια **νέου είδους εποχή**, αποκλείοντας όλους τους συνειδησιακούς τρόπους που αναφέρονται στην οντολογική ισχύ του ξένου-εγώ. **Σε αυτή τη νέα στάση λαμβάνω κάθε τι το υπάρχον ως φαινόμενο, ως σκοπευόμενο νόημα και υποκείμενο προς επαλήθευση**, ενώ οριοθετώ αυτό που μου ανήκει ως *ίδιο* μου, και αποκλείω ό,τι εμφανίζεται ως ξένο και συνάμα ως συν-προσδιορίζον το νόημα του κόσμου. Επίσης αφαιρώ ό,τι νοηματοδοτεί τα έμψυχα όντα του είδους-του-εγώ, όπως τα πολιτισμικά κατηγορήματα, κάθε *ξενικό πνευματικό στοιχείο*, καθώς και κάθε χαρακτηριστικό της *περιβάλλουσας κοσμικότητας*, όπως: το *υπάρχειν-για-τον-καθένα*, το *είναι-το-προσιτό-στον-καθένα*, το *δυνάμει-είναι*, που μπορεί να ενδιαφέρει-ή-να-μην-ενδιαφέρει-τον-καθένα.¹²⁵

Μετά την αφαίρεση που πραγματοποιήσαμε, εξαφανίσθηκε ολοκληρωτικά το νόημα «αντικειμενικός», κάθε τι το ενδόκοσμο ως διυποκειμενικά συγκροτούμενο και ως δυνατό αντικείμενο εμπειρίας για τον καθένα, και απέμεινε ό,τι ανήκει στην δική μου κυριότητα, *τουτέστιν η καθαρή φύση*, «αποκαθαρμένη» από κάθε νόημα ξένης υποκειμενικότητας. Αυτή η

¹²² Husserl Edmund: (2002), σελ.134-135

¹²³ Ο Husserl με τον όρο *εναίσθηση*, γίνεται προάγγελος του όρου «ενσυναίσθηση» (empathy), όρου της Ecosophy T, που σημαίνει τον τρόπο *αυτοπραγμάτωσης* των όντων μέσα από την ταύτισή τους με όλα τα άλλα όντα. Παπαγιαννόπουλος Φίλιππος, ιστότ: dspace.lib.ntua.gr/bitstream/123456789/3830/3/papagiannopoulosf_ethics.pdf, σελ.54-55.

¹²⁴ Ο.π., σελ. 136-137-138

¹²⁵ Ο.π., σελ. 139-140

καθαρή φύση είναι η σφαίρα της κυριότητάς μου, εντός της οποία «βρίσκω» τον δικό μου *έμψυχο οργανισμό*.

Εγώ το μοναδικό αντικείμενο μέσα στη σφαίρα της κυριότητάς μου, αντιλαμβάνομαι ότι *ασκώ εξουσία κατά βούληση* στον δικό μου οργανισμό, και ειδικότερα σε καθένα από τα όργανά του. Δηλαδή αντιλαμβάνομαι **κιναισθητικά** δια της αφής με τα χέρια, με τα μάτια δια της όρασης, και ανά πάσα στιγμή ενεργώ δια της αντίληψης, στα πλαίσια του *εγώ πράττω*, που υπόκειται στο *εγώ μπορώ*. Περαιτέρω, πάντα ικανός για αντίληψη, μπορώ κιναισθητικά να πράξω άμεσα αλλά και έμμεσα, δια του έμψυχου οργανισμού μου, και να έχω την εμπειρία κάθε φύσης, συμπεριλαμβανομένης της ίδιας της έμψυχης οργανισμικότητάς μου.

Χάρη στη συνεχή εμπειρία τέτοιων ιδιότυπων συσχετισμών, το εγώ συγκροτείται σε ψυχοφυσικά ενιαίο φορέα με το σωματικό, έμψυχο οργανισμό του. Μέσω του ιδιάζοντα αφαιρετικού νοηματικού αποκλεισμού οτιδήποτε ξένου, συντελείται κάθαρση του εξωτερικού κόσμου, και αυτό που απομένει ως υπόλοιπο, είναι ένα είδος κόσμου με μοναδικά του στοιχεία την ψυχή και το προσωπικό μου εγώ, καθώς και κατηγορήματα τα σημασιοδοτούμενα από αυτό το εγώ, τα οποία δεν ανήκουν στο φυσικό κόσμο, αλλά στη σφαίρα της δικής μου συνθετικής και εποπτικής εμπειρίας του κόσμου. Συνεπώς **το ψυχικό-μου-είναι καθίσταται ο χώρος συγκρότησης του υπάρχοντος για μένα κόσμου, και συνάμα το ψυχοφυσικό εγώ αποτελεί μέρος του κόσμου, μαζί με τα πολλαπλά εξωτερικά στοιχεία, τα οποία επίσης συγκροτούνται δι'εμού**, αφού το κάθε τι φέρεται μέσα μου αποβλεπτικά. Εδώ συνάγεται, ότι μαζί με μένα υπέστη αναγωγή και ο *κόσμος*, ως αδιαχώριστος εσωτερικός προσδιορισμός εμού, του συγκροτούντος υποκειμένου¹²⁶

XIVγ) Εκκοσμικεύουσα αυτοκατάληψη

Όπως λέει ο Husserl, μέσω της παρενθετοποίησης όλου του αντικειμενικού κόσμου συνειδητοποίησα το υπερβατολογικό μου εγώ και τη συγκροτησιακή του ζωή, δια της οποίας συγκροτείται ο ίδιος μου ο εαυτός, ως ταυτό εγώ, αλλά και κάθε τι το αντικειμενικό, και ο υπάρχων για μένα σύστοιχος κόσμος. Στη συνέχεια κατανοώ ότι χάρη σε αντίστοιχες συγκροτησιακές δυναμικές, συνεχίζω να συγκροτώ αδιάλειπτα τον κόσμο. **Επιτελείται έτσι από το ανθρώπινο-προσωπικό-εγώ, μια εκκοσμικεύουσα αυτοκατάληψη**. Μάλιστα δυνάμει της διαρκούς και υπό διαμόρφωση αυτοκατάληψης, το υπερβατολογικό εγώ-μου εισάγει οτιδήποτε συναντά μπροστά του, στην σφαίρα της κυριότητάς του, τουτέστιν το εισάγει στην *ψυχή* του, ως ψυχικό στοιχείο.

---

¹²⁶ Husserl Edmund: (2002), σελ.141-142-143-145

Εδώ όμως επισημαίνεται το εξής παράδοξο: στο επίπεδο του υπερβατολογικού εγώ, παρά το γεγονός ότι κάθε τι ξένο συσκοτίζεται και ο,τιδήποτε συγκροτείται, συγκροτείται ως *ίδιο*, ως μη-ξένο, το οποίο είναι πράγματι καταστατικό της ίδιας-ουσίας του εγώ, εν τούτοις **μέσω αυτής της κυριότητας, συγκροτείται ταυτόχρονα και η πρώτη βαθμίδα του αντικειμενικού κόσμου, ως σύμπαν ενός ξένου-είναι, υπό την τροπικότητα του *alter ego*.**¹²⁷

XIVδ) Η συμπαρουσίαση του ξένου εγώ-αναλογική κατάληψη

Με το πέρας της διάρθρωσης της πρωταρχικής σφαίρας, ανακύπτουν νέες αυθεντικές δυσκολίες, αναφορικά με το **πρώτο βήμα προς την συγκρότηση του αντικειμενικού κόσμου, που είναι το βήμα προς τους άλλους.**

Πως διαφωτίζεται η εμπειρία του ξένου-εγώ, με την υπερβατολογική έννοια του *άλλου*, αφού όσα ανήκουν στην ουσία του *άλλου* δεν μου δίδονται αυθεντικά; Η διασάφηση του ξένου-εγώ είναι δυνατή εφόσον προβούμε σε μια έμμεση αποβλεπτικότητα, δια της οποίας το *συν-υπάρχον-εδώ (Mit-da)*, γίνεται *αυτό-το-ίδιο*, και καθίσταται *συν-παρόν*, *συν-παρουσιαζόμενο*. Μια τέτοια συμπαρουσίαση υφίσταται ήδη στην εξωτερική εμπειρία, στο μέτρο που βλέποντας την μία πλευρά ενός πράγματος, δίδονται αναγκαστικά και οι άλλες του πλευρές.¹²⁸ Και ενώ στη περίπτωση αυτή η επαλήθευση είναι εφικτή μέσω της πλήρους παρουσίας, η δυνατότητα επαλήθευσης που αφορά στη συμπαρουσίαση του *άλλου εγώ* και μας ανάγει σε άλλη σφαίρα αυθεντικότητας, a priori αποκλείεται.

Ποια όμως είναι η σχέση κινήτρων, που θα μεταβάλλει μέσα στην δική μου σφαίρα την απλή-παρουσίαση του άλλου σε αυθεντική αυτο-χορήγησή του και θα έχει τον χαρακτήρα της συμπαρουσίασης, με τον ίδιο τρόπο που η αντίληψη της ύπαρξης ενός πράγματος μας οδηγεί στην αντίληψη ενός συνυπάρχοντος.¹²⁹

Αυτό που ο Husserl λέει είναι, ότι μέσα στη φύση είμαι το μοναδικό σώμα που συγκροτείται πρωταρχικά ως έμψυχος οργανισμός (ως λειτουργούν όργανο). Το άλλο-σώμα

¹²⁷ Husserl Edmund: (2002), σελ.145-146-147

¹²⁸ Η κατανόηση ότι η **αντίληψή μας για οποιοδήποτε πράγμα προϋποθέτει την κίνηση** είναι κρίσιμη και την οφείλουμε στον Husserl. Σύμφωνα με τον φιλόσοφο η εμπειρία αυτών των εμφανίσεων ως ανήκουσες στο ίδιο συνεχές προϋποθέτει τη συμβολή της **κιναισθησης**. Για παράδειγμα ενώ η χορηγημένη πλευρά μιας ντουλάπας συστοιχείται με μια συγκεκριμένη σωματική θέση, οι απύσες πλευρές συναποβλέπονται επί τη βάσει της επίγνωσης: «εάν-τότε». Δηλαδή εάν κινηθώ με αυτόν τον τρόπο, τότε η απύσα πλευρά θα καταστεί προσβάσιμη οπτικά. Συνεπώς, το αντιληπτικό αντικείμενο συγκροτούν οι κιναισθητικές εμπειρίες σε συστοιχία με τις αντιληπτικές εμφανίσεις. Βλ. **Zahavi Dan**:(2010), σελ. 201-202

¹²⁹ Husserl Edmund: (2002), σελ.159-160

λαμβάνει το νόημα ενός επίσης έμψυχου οργανισμού, χάρη σε **μια συμπαρουσιάζουσα νοηματική μεταφορά από τον δικό μου έμψυχο οργανισμό**. Πρόκειται λοιπόν για μια εξομοιώνουσα κατάληψη, επί τη βάσει της αναγνώρισης μιας *ιδιάζουσας-ουσιακής* ομοιότητας, που συνδέει όλα τα όντα.¹³⁰

Όταν εμφανίζεται στη δική μου πρωταρχική σφαίρα το άλλο σώμα, το παρόμοιο με το δικό μου, εισέρχεται τότε μαζί με το δικό μου σε μια **σύζευξη φαινομένων**. Και μέσα σε μια **αμοιβαία μετάθεση νοήματος, το άλλο σώμα παραλαμβάνει πάραυτα από το δικό μου σώμα το νόημα «έμψυχος οργανισμός»**. Μάλιστα μέσα στην αμοιβαία ανταλλαγή στοιχείων τους, το νόημα του ενός επικαλύπτεται με το αντικειμενικό νόημα του άλλου. Με την επικάλυψη επιτελείται η νοηματική μεταφορά στα συζευγμένα στοιχεία, υπό τον όρο ότι τα ενεργοποιούμενα από την εμπειρία νοηματικά στοιχεία δεν μετατρέπονται σε συνείδηση *διαφοράς*. Είναι άραγε τα πράγματα τόσο ξεκάθαρα;

Και τι είναι αυτό που διακρίνει τον έμψυχο οργανισμό, ως ξένο και δεν καθίσταται ένας δεύτερος δικός μου έμψυχος οργανισμός; Σύμφωνα με τον Husserl, τούτο δεν συμβαίνει, διότι το ειδικό νόημα της έμψυχης οργανισμικότητας που μεταφέρεται από το ξένο σώμα, δεν ενεργοποιείται πραγματικά και αυθεντικά στη δική μου πρωταρχική σφαίρα.¹³¹

XIVε) Η συμπαρουσίαση ως είδος εμπειρίας με δικό της τύπο επαλήθευσης.

Το ζήτημα που διερευνά στη συνέχεια ο Husserl είναι: πώς η φυσική πλευρά αποτελεί ένδειξη και συμπαρουσιάζει τη ψυχική πλευρά του άλλου;

Εφαλτήριο για τη ζητούμενη σαφήνεια είναι η παραδοχή: ότι **προσλαμβάνω το ξένο που εμφανίζεται φαινομενολογικά, ως τροποποίηση του δικού μου εαυτού**. Δηλαδή μια άλλη μονάδα συγκροτείται συμπαρουσιαστικά, μέσα στη δική μου μονάδα.

Με ανάλογη αποβλεπτική τροποποίηση δίδεται μέσω της ενθύμησης το παρελθόν, ως παρελθοντικό παρόν, στη σφαίρα της εσωτερικής αντίληψης, δυνάμει εσωτερικά σύμφωνων ενθυμήσεων. Όπως το παρελθόν τροποποιημένο *υπερβαίνει* το ζωντανό μου παρόν, έτσι και το συμπαρουσιαζόμενο ξένο-είναι υπερβαίνει το δικό μου *ίδιον-είναι*. Βέβαια η τροποποίηση ενυπάρχει ως νοηματικό στοιχείο και ως σύστοιχο της αποβλεπτικότητας που τη συγκροτεί. Έτσι η αναυθεντική συμπαρουσίαση του ξένου-εγώ και των χαρακτηριστικών του, κινητοποιεί ως σύστοιχό του μια νέου είδους τροποποίηση, ώστε **άμα τη εμφανίσει του στη σφαίρα της κυριότητάς μου, εγώ-ο-ίδιος καθίσταμαι ένα συμπαρουσιαζόμενο εγώ, που δεν είμαι πλέον**

¹³⁰ Ο.π., σελ.162

¹³¹ Husserl Edmund: (2002), σελ.164-165-166

ο ίδιος, αλλά ένα άλλο τροποποιημένο εγώ.¹³² Το σημαντικό που λέγεται εδώ, είναι ότι η εμφάνιση ενός άλλου-εγώ αλλοιώνει το ίδιον-εγώ. Παύω να είμαι ίδιος και γίνομαι άλλος.

Ο Husserl θα αναλύσει περαιτέρω τις νοηματικές συνάψεις της εμπειρίας του ξένου-εγώ, προκειμένου να καταστήσει εναργέστερη την δυνατότητα και το βεληνεκές της υπερβατολογικής συγκρότησης του αντικειμενικού κόσμου.

XIVστ) Νοηματική εξήγηση της συμπαρουσίασης, της χορηγούσας την εμπειρία του ξένου-εγώ / συζευκτικός συνειρμός

Ο δικός μου έμψυχος οργανισμός αυτό-χορηγείται ως κεντρικό εδώ, και ομοίως κάθε άλλο σώμα χορηγείται υπό την τροπικότητα του εκεί. Αντιλαμβάνομαι ότι δυνάμει της κιναισθητικής μου αντίληψης, μεταβάλλω ελεύθερα τον προσανατολισμό, όπως επίσης μπορώ να μεταβάλλω το κάθε «εκεί» σε ένα «εδώ» και να καταλάβω οργανισμικά κάθε χωρικό τόπο. Γίνεται σαφές ότι δεν αντιλαμβάνομαι τον άλλον ως διπλότυπο του εαυτού μου, σαν να είχε μια όμοια σφαίρα αυθεντικότητας, ωστόσο προσλαμβάνω τους εμφανισιακούς τρόπους του, ως όμοιους με αυτούς, που θα είχα αν ήμουν εκεί όπου είναι αυτός. Ο άλλος δηλαδή γίνεται καταληπτός συμπαρουσιαστικά, σαν να συγκροτείται ως ένα εγώ και χορηγείται εμπειρικά υπό την τροπικότητα ενός απόλυτου εδώ. Υπό μία έννοια εγώ υφίσταμαι την εξουσία του άλλου εγώ. **Επομένως το ξένο οργανισμικό-σώμα που εμφανίζεται στην περιοχή της κυριότητάς μου υπό την τροπικότητα του εκεί, και γίνεται αντιληπτό ως έμψυχος οργανισμός του άλλου-εγώ, επί της ουσίας αποτελεί αντεστραμμένη ένδειξη του ίδιου-εγώ.**¹³³ Αυτό που λέει εδώ ο Husserl είναι, ότι η ύπαρξη-παρουσίαση του άλλου, αποδεικνύει την ίδια την ύπαρξή μου.

Περαιτέρω με αλληλουχία υψηλότερης βαθμίδας συνειρμών, τα δύο σώματα συζεύγνυνται και νοηματικά, το νόημα του ενός προσαρμόζεται στο νόημα του άλλου, και στο μέτρο που δεν υπάρχουν ασυμβατότητες πραγματοποιείται εξομοίωση. Και ενώ στην αντίληψή μου το εδώ και το εκεί αλληλοαποκλείονται και δεν συνυπάρχουν ταυτόχρονα, με το συζευκτικό συνειρμό, το ξένο σώμα-εκεί συμπαρουσιαζόμενο μετατρέπεται σε πυρήνα της εμπειρίας ενός συνυπάρχοντος εγώ. Αυτό που πρωταρχικά είναι ασυμβίβαστο, καθιστά συμβατό η συγκροτησιακή δυνατότητα του πρωταρχικού μου εγώ, και έχουμε δι'εμού την επαλήθευση του άλλου, δίχως την αυθεντική παρουσιάσή του.¹³⁴ Μάλιστα μέσα σε μια σταθερά συνεχιζόμενη πορεία ενός ενεργού συνειρμού, πραγματώνεται μια διαδοχική-αναγωγική διαδικασία επαλήθευσης νέων συμπαρουσιαστικών περιεχομένων του άλλου.

¹³² Ο.π., σελ 168-169

¹³³ Husserl Edmund: (2002), σελ.171-172

¹³⁴ Ο.π., σελ.173-174

Ο Husserl μιλώντας για εμπειρία του *άλλου*, αναφέρεται πρωτίστως στη σωματική εμφάνιση του *άλλου* και εννοεί μια ενεργά πραγματική *εμπειρία*, την δομή της οποίας αναλαμβάνει να αποκαλύψει. Θα ήταν ωστόσο εσφαλμένο να θεωρήσουμε ότι αντιλαμβάνεται την διποκειμενικότητα αποκλειστικά ως σωματικά μεσολαβημένη αλληλεπίδραση, πράγμα που θα την καθιστούσε μια εμπειρία ενδεχομενική και υποκείμενη σε σφάλματα.¹³⁵

Ο Husserl μετά τη κατανόηση της έμψυχης οργανισμικής συμπεριφορά του άλλου, στη συνέχεια περνά στην εναίσθηση συγκεκριμένων περιεχομένων της υψηλότερης ψυχικής σφαίρας. Εδώ εύκολα κατανοούνται, λόγω ανάλογων δικών μου συμπεριφορών υπό παρόμοιες συνθήκες, συμπεριφορές όπως ο θυμός, η χαρά κ.λ.π., ενώ καθίστανται οικεία μέσα από συνειρμικούς δεσμούς με την δική μου μορφή-ζωής και υψηλότερης βαθμίδας ψυχικά γεγονότα. Πρόκειται δηλαδή για μια ανοιχτή διαδικασία, υπό το πρίσμα της οποίας, **κάθε επιτυχής διείσδυση στον άλλον, διανοίγει νέους συνειρμούς και νέες δυνατότητες αμφίπλευρης κατανόησης**, αφού σε κάθε κατανόηση αποκαλύπτεται και η δική μου *ίδια* ψυχική ζωή στην ομοιότητα ή την διαφορά με αυτήν του *άλλου*, ενώ συνεχώς γονιμοποιούνται νέοι συνειρμοί.¹³⁶

XIVζ) Άλλες μορφές διποκειμενικότητας: η απριωρική αποβλεπτική διποκειμενικότητα και η διποκειμενική συγκρότηση της κοινότητας

Η χουσερλιανή οντολογική ανάλυση προσέδωσε διποκειμενική ισχύ στο νόημα του *είναι* του κόσμου (*Seinssinn*), αποκαλύπτοντας την υπερβατολογική συνάφεια της ετέρας υποκειμενικότητας. Ο Husserl τελικά ανέδειξε, ότι η υπερβατολογική υποκειμενικότητα η οποία υφίσταται ως ολότητα μιας ανοικτής κοινότητας από ποικίλα Εγώ, συνιστά το μόνο αυτάρκες οντολογικό θεμέλιο από το οποίο συγκροτείται και νοηματοδοτείται η εγκυρότητα της αντικειμενικότητας και της πραγματικότητας.

Μέχρι τώρα καθίσταται αντιληπτός ο βηματισμός της χουσερλιανής σκέψης, στα πλαίσια της οποίας η φαινομενολογία προοδευτικά μεταλλάσσεται από μια εγωλογική επιστήμη σε διποκειμενική, υπερβατολογική και κοινωνιολογική επιστήμη. (διατύπωση από τις διαλέξεις του Husserl στο Λονδίνο το 1922)¹³⁷

Σύμφωνα με επισήμανση του Husserl, όταν συνειδητοποιώ ότι μπορώ να είμαι ένα *alter ego* για τον *Άλλον*, όπως αντίστοιχα είναι αυτός για μένα, τότε εξαφανίζεται η διαφορά ανάμεσα στον εαυτόν μου και στο *έτερο-εγώ* και προκύπτει μια **σύζευξη των πολλαπλών συναισθηματικών, βουλητικών «εγώ»**, όμοιων στο είδος και αυτόνομων συνάμα. (Hua

¹³⁵ Zahavi Dan:(2010), σελ.238

¹³⁶ Husserl Edmund: (2002), σελ.175-176

¹³⁷ Zahavi Dan :(2010), σελ.222

13/243-244)¹³⁸ Με αυτό το σκεπτικό, ο φιλόσοφος μας εισάγει στην προβληματική της διποκειμενικής **συγκρότησης της ανώνυμης κοινότητας**, η οποία εκδηλώνεται στην κληρονομημένη γλωσσική μας κανονικότητα και γενικά στα πλαίσια της παράδοσής μας. Πριν όμως προχωρήσουμε σε αυτήν την μορφή της διποκειμενικότητας, θα αναφερθούμε εν συντομία στο είδος της **απριορικής αποβλεπτικής διποκειμενικότητας**, η οποία σύμφωνα με τον Husserl, συνίσταται στο ότι **η αποβλεπτικότητά μου τείνει εγγενώς προς άλλα υποκείμενα, πριν καν αποκτήσω συγκεκριμένη εμπειρία γι'αυτά.**

Ο Husserl θα στηρίξει αυτή τη μορφή της διποκειμενικότητας στην διποκειμενικότητα των αντιληπτικών αντικειμένων. Δηλαδή επειδή **το αντιληπτικό μου αντικείμενο είναι πάντα εκεί και για τους άλλους, είτε αυτοί είναι παρόντες είτε όχι, τούτο σημαίνει ότι προσφέρεται σε μια πληθώρα πιθανών υποκειμένων, πράγμα που το καθιστά εγγενώς διποκειμενικό.** Και κάθε φορά που εγώ κατευθύνομαι προς ένα διποκειμενικώς προσιτό αντικείμενο, η αποβλεπτικότητά μου αναφέρεται ταυτόχρονα και σε μια πληθώρα πιθανών υποκειμένων, ανεξαρτήτως αν εγώ βιώνω αυτά τα υποκείμενα. Συνάγεται εξ'αυτού, ότι **πριν τη συγκεκριμένη εμπειρία του ενσώματου άλλου, που αποτελεί ένα σύνηθες ενδοκοσμικό επεισόδιο, υφίσταται ήδη μια συν-υποκειμενικότητα.** Πρόκειται για μια απριορική αναφορά σε κάτι, που ο φιλόσοφος ονομάζει «ανοιχτή διποκειμενικότητα». (Hua 4/289)¹³⁹

Για την καλύτερη κατανόηση της **διποκειμενικής συγκρότησης της ανώνυμης κοινότητας**, ας ακολουθήσουμε τη σκέψη του Husserl, όπως αυτή εκδιπλώνεται, στους **Καρτεσιανούς Στοχασμούς**. Μέχρι τώρα, λέει ο φιλόσοφος, κατανόησα ότι είμαι υποχρεωμένος να δεχθώ το γεγονός, ότι όπως υπάρχω εγώ για μένα, υπάρχουν και οι άλλοι ως μονάδες (υπάρχουσες δι'εαυτές), και μάλιστα στο πλαίσιο μιας κοινότητας σε σύνδεση με μένα. Και παρά το γεγονός, ότι καμιά πραγματική σύνδεση δεν υφίσταται ανάμεσα στα βιώματά μας και ο ρεαλιστικός χωρισμός (*reale*) της ψυχοφυσικής μου ύπαρξης από αυτήν του άλλου είναι διακριτός, αυτή η πρωταρχική κοινότητα δεν καταλύεται. Και τούτο διότι μπορεί η κάθε μονάδα να είναι πραγματικά μια απόλυτα απομονωμένη ενότητα, αλλά το αποβλεπτικό εισδύειν του άλλου στην πρωταρχικότητά μου, δεν είναι ούτε ονειρικό, ούτε απλά ένα φαντασιακό παρουσιάζεσθαι στη συνείδησή μου. **Κάθε υπάρχον εγώ βρίσκεται σε αποβλεπτική κοινότητα με ένα άλλο υπάρχον εγώ, εις τρόπον ώστε υφίσταται μια ιδιότυπη αλλά θεμελιώδης σύνδεση μιας πραγματικής κοινότητας, που καθιστά εφικτό το υπερβατολογικό είναι ενός κόσμου ανθρώπων και πραγμάτων.**¹⁴⁰

---

¹³⁸ **Ο.π.**, σελ. 235

¹³⁹ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.240-241

¹⁴⁰ **Husserl Edmund:** (2002), σελ.188-189

Και μετά την διασάφηση αυτής της πρώτης βαθμίδας κοινοτικοποίησης, φωτίζεται μια υψηλότερης βαθμίδας κατανόηση: **στο νόημα μιας ανθρώπινης κοινότητας, όπως και στο νόημα του ανθρώπου –μέλους της κοινότητας, ενυπάρχει ένα αμφίπλευρο-δι'αλλήλων-είναι, επιφέρον μια αντικειμενικοποιούσα εξομοίωση της δικής μου ύπαρξης με αυτήν των άλλων.** Συνεπώς εγώ ως άνθρωπος, υπάρχω μεταξύ άλλων ανθρώπων και εισδύω στον άλλον δια της κατανόησης. Και αν εισχωρήσω βαθύτερα στον ορίζοντα της κυριότητάς του, αντιλαμβάνομαι ότι ο δικός του σωματικός-έμψυχος οργανισμός βρίσκεται εντός του δικού μου αντιληπτικού πεδίου, και ομοίως ο δικός μου έμψυχος οργανισμός βρίσκεται στο δικό του πεδίο, πράγμα που σημαίνει ότι **αναγκαστικά δίδομαι στην εμπειρία του ως άλλος, και αντίστοιχα αυτός δίδεται στην εμπειρία μου ως άλλος για μένα.** Μάλιστα σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, εγώ έχω την εμπειρία του εκάστοτε άλλου, όχι μόνο ως άλλου, αλλά και ως κάποιου, συνδεδεμένου από την πλευρά του με τους δικούς του άλλους, μέσω μιας επαναλαμβανόμενης διαμεσολάβησης, συνδεδεμένης ταυτόχρονα και με μένα τον ίδιο. Εξ'αυτού είναι προφανές, ότι οι άνθρωποι βρίσκονται μπροστά στους άλλους όχι μόνο πραγματικά, αλλά και δυνητικά, κατ'επιλογήν. Πρόκειται για εμπειρία, που σου διανοίγει έναν άπειρο, ανοιχτό ορίζοντα, **μια ανοιχτή φύση εμπειρικλείουσα μια πολλαπλότητα ανθρώπων, ως υποκείμενα-συνιστώσες μιας αμοιβαίας κοινότητας,** ή για να χρησιμοποιήσουμε τα λόγια του Husserl, σε ανοίγει σε ένα βασίλειο άπειρων στοιχείων, περισσότερο ή λιγότερο προσιτά στην εμπειρία.¹⁴¹

XV) Ο κόσμος της ζωής

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας θα αναλύσουμε κατά το δυνατό την ιστορική λειτουργία του κόσμου-της-ζωής, παράγωγη της οποίας είναι η σημερινή επιστήμη, η οποία όπως θα υποστηρίξει εμφαντικά ο Husserl, αποστέρησε από το υποκείμενο και από την φυσική πραγματικότητα την εννοιολογική προοπτική, διέσπασε τη γνωστική διαδικασία και διατάραξε την ισορροπία του κόσμου-της-ζωής.

XVa) Η έννοια του κόσμου της ζωής

Ο τρίτος τύπος της διυποκειμενικότητας, εμπεριέχεται στην έννοια του *κόσμου-της-ζωής*, μια έννοια πολύσημη, με διάσταση οντολογική και υπερβατολογική. Ο στόχος του Husserl είναι η αποκάλυψη του *a priori* του κόσμου-της-ζωής, δηλαδή της οντολογικής του ουσίας. Και ο στόχος αυτός κρίνεται εφικτός στον βαθμό που, όπως ο φιλόσοφος πιστεύει, ο κόσμος-της-ζωής δεν είναι τελείως χαοτικός, αλλά πέρα από την προοπτική-σχεσιακή του φύση, διέπεται και από

---

¹⁴¹ Husserl Edmund: (2002), σελ. 189-190-191-192

μια θεμελιώδη αμετάβλητη *μορφολογική* δομή, η οποία διακρίνεται σαφώς από την *ιδεατή ουσία*. Πρόκειται για την καθολική και ουσιώδη δομή, την ενυπάρχουσα σε κάθε δυνατό κόσμο-της-ζωής, ανεξαρτήτως γεωγραφικών, ιστορικών και πολιτισμικών διαφοροποιήσεων. (Hua 6/142-145) Ποια είναι όμως αυτή η ουσιώδης δομή του κόσμου-της-ζωής;

Βέβαια ο φιλόσοφος θα τονίσει ότι κατ'αρχήν ο κάθε κόσμος-της-ζωής, συστοιχείται σε ένα *λειτουργικό* σώμα με όλα όσα του ανήκουν: σεξουαλικά κίνητρα, διατροφικές ανάγκες, γέννηση και θάνατος, κοινότητα και παράδοση, κάτι που συνιστά το καθολικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο δομείται ο κάθε κόσμος-της-ζωής. (Hua 15/433) **Ο Husserl στη συνέχεια υπερβαίνει τα τυπικά χαρακτηριστικά και την χωροχρονική μορφή του κόσμου και κάνει λόγο και για την απροϋπόθετη καθολικότητα της φύσης.** (Hua 1/161-162, 4/83)

Στο σημείο αυτό κάποιοι, θάλεγα βιαστικά και επιπόλαια, θεώρησαν ότι η χουσερλιανή ανάλυση του κόσμου-της-ζωής υπονομεύει το υπερβατολογικό πρόγραμμα του φιλοσόφου. Όμως στον Husserl, ο κόσμος-της-ζωής αναπτύσσεται βάσει υποκειμενικών προοπτικών και συστοιχίζεται με την διυποκειμενική ζωή της συνείδησης του κόσμου. (Hua 15/539) Ο φιλόσοφος με κατευθυντήριο άξονα τη συγκροτησιακή οντολογική ανάλυση του κόσμου-της-ζωής αναδεικνύει εν τέλει, ότι τόσο ο κόσμος-της-ζωής όσο και η επιστήμη, συγκροτούνται βάσει της υπερβατολογικής διυποκειμενικότητας, πράγμα που σημαίνει, ότι είναι αναγκαία η απόρριψη τόσο του αντικειμενισμού όσο και του επιστημονισμού.¹⁴²

XVβ) Η κριτική του αντικειμενισμού

Ο Husserl στην *Κρίση* θα τονίσει, ότι ο δρόμος προς την υπερβατολογική φαινομενολογία προχωρά μόνο μέσω μιας κριτικής του αντικειμενισμού. Και τούτο διότι θεωρείται από τον φιλόσοφο επικίνδυνος και υπεύθυνος για την κρίση της σημερινής επιστήμης, καθόσον αποσυνδέει τις ιδεατότητες από τη συγκροτησιακή υποκειμενικότητα και διασπά τη γνωστική διαδικασία. Η αλαζονεία της επιστήμης προκάλεσε την καταστροφική ρήξη ανάμεσα στην επιστήμη και στον κόσμο της καθημερινής ζωής, η οποία μπορεί να θεραπευθεί μόνο μέσα από την επανεξέταση του κυρίαρχου αντικειμενισμού.¹⁴³

Ο Husserl απαγγέλλει στον θετικισμό τέσσερις κατηγορίες:

(1) του καταλογίζει *επεκτατισμό*, καθόσον έχει τη συνήθεια να ταυτίζει τη νατουραλιστική στάση με την επιστημονική στάση, αξιώνοντας κατ'αποκλειστικότητα επιστημονική ισχύ. (2) τον κατηγορεί για *εσωτερική διάσπαση*, διότι ο φυσικός επιστήμονας διασπάται σε αυτόν που βλέπει μόνο την φύση και στο πρόσωπο που ζει, «γνωρίζοντας» τον εαυτόν του, ως υποκείμενο

¹⁴² Zahavi Dan:(2010), σελ.262-265

¹⁴³ Ο.π., σελ.254

του περιβάλλοντος-κόσμου. **(3)** του καταλογίζει ένα είδος λήθης του εαυτού: παρά το γεγονός ότι έχουμε δύο ίσης τάξης στάσεις,¹⁴⁴η «νατουραλιστική-θετικιστική» υποτάσσει την «προσωπολογική» και αυτονομείται, χάρη σε μια αφαίρεση, που προσιδιάζει μάλλον σε αυτολήθη του προσωπικού εαυτού. **(4)** τον κατηγορεί για *πλημμελή και περιοριστική κατανόηση της πραγματικότητας*: το τελευταίο σχετίζεται με την άρνηση του θετικιστή, να εννοήσει ότι η φυσική πραγματικότητα την οποία αντιλαμβάνεται ενέχει ένα «πλεόνασμα», μη επιδεχόμενο νατουραλιστικής-θετικιστικής εξήγησης. (IV, 140-143, 183-184).¹⁴⁵

Αυτό που διακρίνουμε σε σχέση με το τελευταίο, είναι ότι ο Husserl συντάσσεται με την άποψη του **Kant**, ο οποίος υποστηρίζει ότι, ενώ **η νόηση και ο Λόγος έχουν ως σκοπό τους την εύρεση της ενότητας στην εμπειρία**, η νόηση παραμένουσα μέσα στα όρια του τι μπορεί να καθορισθεί εμπειρικά, αποσπάται από τον Λόγο, ο οποίος εγγενώς αναζητά καθολικές κατηγορίες, στην αναζήτηση των οποίων υπερβαίνει τα όρια της νόησης και εισέρχεται στην περιοχή του «ανέφικτου».¹⁴⁶

Πέραν τούτων ο Husserl, θεωρεί προβληματικό και τον τρόπο με τον οποίο η επιστήμη θέλησε να υπερβεί την ασάφεια και τη σχετικότητα που χαρακτηρίζει τη σωματική και πρακτική μας αλληλεπίδραση και εμπειρία του κόσμου, και να γνωρίσει όχι το πώς είναι ο κόσμος, αλλά τον «εν εαυτώ» κόσμο. (Hua 13/381, 4/207) Στην προσπάθεια αυτή, η κλασική διάκριση ανάμεσα στις *πρωτεύουσες* ιδιότητες (τις περιγράψιμες ποσοτικά και με μαθηματική ακρίβεια αντικειμενικές ιδιότητες), και στις *δευτερεύουσες* αισθητικές ιδιότητες ριζοσπαστικοποιείται στον βαθμό, που αντιμετωπίζεται πλέον ως υποκειμενική στρέβλωση, οποιαδήποτε ιδιότητα εμφανίζεται και δεν υπόκειται σε περιγραφή με όρους ποσοτικών και μαθηματικών. Για παράδειγμα, η ολότητα της αισθητικής εμφάνισης του νερού (χρώμα, γεύση, μυρωδιά, κ.λ.π.), εκλαμβάνεται ως υποκειμενική στρέβλωση της υποκείμενης πραγματικότητας, ενώ ο στόχος της επιστήμης είναι η αποκάλυψη της φυσικής δομής του αντικειμένου (Νερό=H₂O) Όπως χαρακτηριστικά επισημαίνει ο φιλόσοφος, η νεότερη επιστήμη επιχειρώντας να διασώσει τον κόσμο από την επίθεση του σκεπτικισμού, κατέληξε να μας δημιουργήσει έναν κόσμο που μόλις και μετά βίας αναγνωρίζουμε.¹⁴⁷

Στο σημείο αυτό είναι αναγκαία η διευκρίνιση, ότι **ο Husserl σε καμία περίπτωση δεν επικρίνει την επιστήμη ως εσφαλμένη, άκυρη ή περιττή, αλλά εναντιώνεται στην υπερφίαλη**

---

¹⁴⁴ Σύμφωνα με τον Husserl, η φύση-natura και το πνεύμα εντός του κόσμου, συνιστούν μία πραγματικότητα, ιδωμένη από δύο διαφορετικές στάσεις, νόμιμες στην ιδιαιτερότητά τους. Η πρώτη είναι η «φυσικαλιστική», η οποία μαθηματικοποιεί τη φύση και απολυτοποιεί τον κόσμο της ζωής, και η δεύτερη είναι η «προσωπολογική», δια της οποίας αναγνωρίζονται πραγματικότητες που ανθίστανται στην κατανόηση με όρους φύσης, πραγματικότητες, που συνήθως είναι επενδυμένες με αξίες. **Husserl Edmund**: (2011), σελ 31-32

¹⁴⁵ **Κόντος Παύλος**, εισαγωγή στο **Husserl Edmund**: (2011), σελ. 33

¹⁴⁶ **Kassirer Ernst**:(2006), σελ. 101

¹⁴⁷ **Zahavi Dan**:(2010), σελ.254,255,256

αυτό-κατανόησή της. Δηλαδή εναντιώνεται στην άποψη, η οποία ταυτίζει την πραγματικότητα μόνο με αυτό που μπορεί να συλληφθεί και να περιγραφεί από την Φυσική, ανεξάρτητα από την εμπειρική και εννοιολογική μας προοπτική. Αυτό που ο φιλόσοφος αμφισβητεί είναι τον ωμό αντικειμενισμό της επιστήμης, και την απόπειρά της να προσδιορίζει την πραγματικότητα, αγνοώντας την υποκειμενικότητα, την ερμηνεία και την ιστορική κοινότητα. Στο χουσερλιανό φιλοσοφικό σύστημα, το υποκείμενο και η εμπειρία ανακτούν την προτεραιότητα στα πλαίσια της γνωστικής διαδικασίας. Άλλωστε όπως τονίζει ο Husserl, ακόμα και τα ακριβέστερα, αφηρημένα, επιστημονικά αποτελέσματα, εκπηγάζουν από την εποπτικά χορηγημένη ενάργεια του κόσμου-της-ζωής, μια ενάργεια σταθερή και αναγκαία ως πηγή νοήματος. (Χφα Α ΙΙΙ 9 8b) (Hua 6/142).¹⁴⁸

Ο φιλόσοφος για να φωτίσει μια νέα κατανόηση σε σχέση με την επιστήμη, θα πει ότι όταν κάποιος συνειδητοποιήσει την υπερβατολογική-ιστορική λειτουργία του κόσμου-της-ζωής, τότε αντιλαμβάνεται, ότι ακόμα και οι θεωρητικές μαθηματικές εξιδανικεύσεις δεν έχουν υπό καμία έννοια φυσική προέλευση, αλλά μάλλον είναι παράγωγα μιας ιστορικά αναπτυγμένης μεθόδου, πράγμα το οποίο λησμονήσαμε. Για παράδειγμα: ο Γαλιλαίος και οι σύγχρονοί του μαθηματικοί, παρέλαβαν ήδη πολύ ανεπτυγμένα μαθηματικά, τα οποία επίσης ήταν δεδομένα και θεωρούνταν ότι αποτύπωναν την αληθινή πραγματικότητα.¹⁴⁹

Η επιστήμη επιδιώκοντας την ακριβή και αντικειμενική γνώση αναμετράται με την ενάργεια του υποκειμένου και θεωρεί εαυτόν νικητή, παραβλέποντας ότι και οι πλέον εκλεπτυσμένες παρατηρήσεις αναπόφευκτα βασίζονται στη συμβολή της εποπτείας του υποκειμένου. Ο κάθε ερευνητής που στήνει ένα πείραμα, διαβάζει, ερμηνεύει, συγκρίνει και συζητά τα αποτελέσματα με άλλους επιστήμονες. Οι θεωρίες θεμελιώνονται στο πείραμα και στην εμπειρία. Όσο και αν η επιστήμη επιδιώκει να υπερβαίνει το συγκεκριμένο και εποπτικά χορηγημένο κόσμο-της-ζωής, ο τελευταίος δεν θα παύσει να είναι σημείο αναφοράς και θεμέλιο, καθόσον η επιστημονική ορθολογικότητα γεννήθηκε και συγκροτήθηκε με την πάροδο του χρόνου σε μια παράδοση συγκροτούμενη από την ιστορική κοινότητα των υπερβατολογικών υποκειμένων. (Hua 6/129)¹⁵⁰

Ο Husserl στην *Κρίση* επισημαίνει την διττή αποστολή της φιλοσοφίας, η οποία αφενός διασφαλίζει τη νομιμότητα, την αναγκαιότητα και την αυτοτέλεια της προσωπολογικής στάσης και συνακόλουθα των επιστημών του πνεύματος, και αφετέρου φωτίζει και τις δύο στάσεις, καταδεικνύοντας την δυνατότητα αλλά και το αναγκαίο της σύνδεσής τους. Συνεπώς μπορούμε να πούμε, ότι η φιλοσοφία βρίσκεται ήδη σε μια τρίτη στάση, σε αυτήν της

---

¹⁴⁸ Ο.π., σελ.258,259

¹⁴⁹ Ο.π., σελ 273-274

¹⁵⁰ Ο.π., σελ.260, 275

φαινομενολογικής αναγωγής, η οποία την καθιστά θεωρό, και μας διδάσκει πως θα ευαισθητοποιηθούμε, ώστε να περνάμε με ευκολία, από τη φυσικαλιστική στην προσωπολογική στάση και στις αντίστοιχες επιστήμες.¹⁵¹

XVγ) Η γένεση της νέας θεωρητικής στάσης-το ιστορικό γεγονός

Σύμφωνα με τον Husserl, εάν συγκρίνουμε την προεπιστημονική και την φιλοσοφική-επιστημονική ανθρωπότητα, θα διαπιστώσουμε ότι τα πολιτισμικά προϊόντα και οι μέθοδοι παραγωγής τους στην **προεπιστημονική ανθρωπότητα** έχουν μια πρόσκαιρη ύπαρξη στον περιβάλλοντα κόσμο, ενώ αντίθετα στη **νέα φιλοσοφική-επιστημονική ανθρωπότητα** τα επιστημονικά αποκτήματα και οι μέθοδοι συνιστούν ένα νέο οντολογικό είδος, και διαθέτουν μίαν άλλη χρονικότητα. Με άλλα λόγια το «προϊόν» της επιστημονικής πράξης εκτός από πραγματικό είναι και ιδεατό. Επί πλέον στην επιστημονική λειτουργία, ενέχεται το νόημα ενός τελικού σκοπού, καθώς διαρκώς πραγματώνεται μια υπέρβαση προς κάτι νεότερο και ανώτερο στο εσωτερικό μιας απειρότητας. **Αυτή η εμμένεια της απειρότητας επηρεάζει και ό,τι συνιστά «πραγματικά ον», με το επιστημονικό νόημα του όρου, και συνεπώς επηρεάζει και το υποκείμενο των επιτελούμενων θεμελιώσεων, το οποίο παύει πλέον να είναι ο «καθένας» με το περατό νόημα της προ-επιστημονικής ζωής.**¹⁵²

Αυτή η νέα θεωρητική στάση λοιπόν, που **ανάγει την ιστορική καταγωγή της στους Έλληνες**, προέκυψε από την ανατροπή της πρωταρχικής φυσικής στάσης, την οποία μηχανικά βιώνει ο αφιλοσόφητος άνθρωπος, χωρίς να την θεματοποιεί. Ο Husserl τονίζει, ότι για να θεματοποιηθεί κάτι ως σκοπός, ως μέσον, ως ενδιαφέρον ή μη, ως ιδιωτικό ή δημόσιο ή ως κάτι νέο, χρειάζεται να προσανατολισθεί προς αυτό, μια εν εγρηγόρσει συνείδηση. Και επιπλέον απαιτούνται κίνητρα, ώστε ο εγκλωβισμένος στη φυσική στάση να θεματοποιήσει όσα αναφέρθηκαν και να ενδιαφερθεί γι'αυτά.

Σύμφωνα με τον φιλόσοφο, η αρχική μετάβαση στη νέα στάση πραγματοποιείται από έναν άνθρωπο-μέλος μιας κοινότητας, ο οποίος όμως διαφοροποιείται ουσιαστικά από τα υπόλοιπα μέλη της. Για παράδειγμα, αυτός που κυβερνά την κοινότητα υπερβαίνει το ίδιο συμφέρον και προσανατολίζεται προς το γενικό αγαθό. **Υπηρετώντας έτσι με την πράξη του την πράξη των άλλων, διαφοροποιείται από τους υπόλοιπους «πολίτες» της κοινότητας, και μετακινείται σε μια υψηλότερης βαθμίδας πρακτική στάση.**

Πέραν αυτής της αλλαγής όμως, υπάρχει η δυνατότητα μιας ακόμα ουσιαστικότερης αλλαγής της φυσικής στάσης, αυτής προς την **θεωρητική στάση**, εντός της οποίας αναφύεται η

¹⁵¹ Κόντος Παύλος, εισαγωγή στο Husserl Edmund: (2011), σελ.34

¹⁵² Husserl Edmund: (2011), σελ.105-107

φιλοσοφική θεωρία, η μετατρεπόμενη σε αυτοσκοπό. Το άλμα εδώ είναι τεράστιο, γιατί η στάση είναι εντελώς μη πρακτική και εκκινεί από μια εμπρόθετη *εποχή*, αναφορικά με κάθε φυσική πράξη, ακόμα και αναφορικά με πράξεις υψηλότερης βαθμίδας, που ωστόσο υπηρετούν τη φυσικότητα.¹⁵³ Ο Husserl εδώ κατονομάζει την **γενέθλια στιγμή της φαινομενολογίας-το πέρασμα από την φυσική στάση στη φιλοσοφική/φαινομενολογική στάση**, συνδέοντας τη μετακίνηση αυτή με την αλληλουχία των ιστορικών συμβάντων. Αυτή η υψηλότερης βαθμίδας αλλαγή εκκινεί από τη στάση του *θαυμάζειν*, στην οποία ανάγουν την καταγωγή της φιλοσοφίας, οι σημαντικότεροι φιλόσοφοι της πρώτης περιόδου της ακμής της ελληνικής φιλοσοφίας: ο Πλάτων και ο Αριστοτέλης.

Όλα ξεκινούν από ένα πρωταρχικό βλέμμα περιέργειας του ανθρώπου σε όσα τον περιστοιχίζουν, από ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον απαλλαγμένο από κάθε βιοτική έννοια, από ένα πάθος για τη σύλληψη της γνώσης του κόσμου, που απάδει κάθε πρακτικού ενδιαφέροντος και μετατρέπει τελικά τον άνθρωπο από βιολειτουργικό όν σε αμέτοχο θεωρό, σε άνωθεν επόπτη του κόσμου, σε φιλόσοφο.

Αυτό το *θαυμάζειν*, προοδευτικά κατέστη έξις και διαγράφοντας μια πορεία σχέσεως κινήτρων, και δημιουργίας νοήματος, από απλή στάση κατέστη *θεωρία*, δηλαδή γνήσια επιστήμη. Εδώ πρόκειται για το ιστορικό γεγονός της **μεταμόρφωσης της δόξας σε επιστήμη**. Χάρη σε αυτή τη νέα στάση εμφανίζεται η διάκριση ανάμεσα στην παράσταση του κόσμου και τον πραγματικό κόσμο, και προκύπτουν νέα ερωτήματα για την αλήθεια καθαυτή, πέρα από τις παραδεδομένες, μερικές αλήθειες της καθημερινότητας.¹⁵⁴

Η φιλοσοφία στην πορεία, επιδρά στις μορφές έρευνας και παιδείας επιφέροντας διττό πνευματικό αποτέλεσμα. Από τη μια υιοθετείται μια νέα γνωστική στάση, βάσει της οποίας τίθεται το σύνολο της εμπειρίας κάτω από κανόνες απροϋπόθετης αλήθειας, και από την άλλη μετασχηματίζεται η σύνολη πράξη της ανθρώπινης ύπαρξης και συνακόλουθα όλη η πολιτισμική ζωή, η οποία πλέον δεν υπάγεται στην κανονιστικότητα της απλοϊκής καθημερινής εμπειρίας και παράδοσης, αλλά διέπεται από την απόλυτη προσήλωσή της στην αντικειμενική αλήθεια. Με άξονα την καθολική ιδέα της αλήθειας, έχουμε πλήρη αναδιαμόρφωση των παραδοσιακών κανόνων του δικαίου, του ωραίου, του σκοπού, των προσωπικών αξιών, κ.λ.π.¹⁵⁵

Και όπως ο Husserl θα επισημάνει: ως είθισται οι συντηρητικοί του παραδοσιακού κύκλου μάχονται εναντίον του φιλοσοφικού κύκλου, με την διαμάχη αυτή να δημιουργεί αντανάκλασεις στην πολιτική ζωή. **Οι αφιερωμένοι στις καινοφανείς αυτές ιδέες διώκονται, αλλά οι ιδέες αποδεικνύονται ισχυρότερες από όλες τις εμπειρικές δυνάμεις.** Εν τέλει η φιλοσοφία

¹⁵³ Ο.π., σελ.112-113-114-115-116

¹⁵⁴ Ο.π., σελ.123-124-125

¹⁵⁵ Husserl Edmund: (2011), σελ.127-128

ανεξαρτήτως της εναντίωσης που υφίσταται, ευδοκίμει στα πλαίσια κάθε έθνους, με την προϋπόθεση ότι αυτό διαθέτει ήδη ένα υψηλό επίπεδο προ-επιστημονικού πολιτισμού. Και πέρα από τις ρήξεις, προκύπτει μια ενότητα επιστημόνων και ανθρώπων κοινής παιδείας, που διαπερνά οριζόντια την ποικιλότητα των εθνών.¹⁵⁶

Στο σημείο αυτό, για μια ακόμα φορά πρέπει να τονίσουμε, ότι **ο Husserl δεν αποκόπτει την θεωρητική ζωή από την πρακτική**. Ο φιλόσοφος θεωρεί ότι πρόκειται για δύο ενότητες, τις οποίες διέπει μια εσωτερική αλληλουχία ενώ ταυτόχρονα **θεωρεί εφικτή και μια τρίτη μορφή, αυτή της καθολικής στάσης, η οποία πραγματώνεται με την επανάκαμψη από την θεωρητική στάση στην πρακτική, προκειμένου η θεωρία να αναμορφώσει και να αναγάγει την πρακτική ζωή σε υψηλότερο επίπεδο.**¹⁵⁷

XVδ) Η κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας-η ασφαλέστερη οδός η φιλοσοφία

Το κείμενο της *Κρίσης*, αποτέλεσε την διάλεξη που έδωσε ο Husserl, στην Βιέννη, στις 7 και 10 Μαΐου του 1935. Πρόκειται για ένα μανιφέστο, που στόχο έχει να πείσει ότι η φιλοσοφία αποτελεί την ασφαλέστερη οδό, δια της οποίας ο ευρωπαϊκός πολιτισμός μπορεί να εξέλθει από την κρίση που βίωνε η ευρωπαϊκή ανθρωπότητα τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αι.¹⁵⁸

Το θέμα μας λέει ο Husserl, είναι η πνευματική Ευρώπη, ένα ζήτημα που πρέπει να εξετασθεί από την επιστήμη του πνεύματος, ώστε η κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας να φωτισθεί και να λάβει μια νέα διασάφηση. Για να καταστεί τούτο εφικτό, ο φιλόσοφος εστιάζει στην ιστορικοφιλοσοφική ιδέα της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας. Και συνάμα κατανοώντας το ρόλο της φιλοσοφίας με όρους πλατωνικούς, ξεκινά τη διάλεξη με τη διάκριση δύο θεραπευτικών τρόπων ίασης της ανθρώπινης σωματικότητας: τη «φυσική θεραπευτική» της απλοϊκής-προθεωρητικής εμπειρίας και την ιατρική επιστήμη που εκπηγάει από την αξιοποίηση των εναργών θεάσεων των θεωρητικών επιστημών, όπως της ανατομίας και της φυσιολογίας, ή ακόμα της φυσικής και της χημείας.

Στη συνέχεια ο Husserl **προτείνει να αναχθούμε από την ανθρώπινη σωματικότητα στην ανθρώπινη πνευματικότητα ώστε να μετατοπισθεί το ενδιαφέρον από τη φυσιο-λογική ζωή με όρους επιβίωσης, στο είδος της ζωής, που εμπίπτει στην δικαιοδοσία των επιστημών του πνεύματος και συνίσταται στην ικανότητα για σκοποθεσία και πνευματική δημιουργία**. Και με τον όρο προσωπική ζωή, ο Husserl εννοεί τη ζωή του «εγώ» και των «εμείς», στον ορίζοντα μιας κοινότητας, που μπορεί να είναι η απλούστερη όπως η οικογένεια, ή πιο σύνθετη,

¹⁵⁶ Ο.π., σελ.130-131

¹⁵⁷ Ο.π., σελ.115-117

¹⁵⁸ Κόντος Παύλος, εισαγωγή στο **Husserl Edmund**: (2011), σελ.11-14

όπως το έθνος ή μια υπερεθνική κοινότητα. Και σε αυτήν την ζωή διακρίνουμε δύο καταστάσεις: αυτή της ευδοκίμησης και της πλήρους ισχύος και αυτή της νοσηρότητας και της κατάπτωσης. Πρόκειται για καταστάσεις αντίστοιχες της υγείας και της αρρώστιας, μόνο που στη συγκεκριμένη περίπτωση δεν αφορά το σώμα αλλά το πνεύμα των κοινοτήτων, των λαών, των κρατών.

Ο Husserl αφού διαπιστώσει, ότι τα ευρωπαϊκά κράτη νοσούν και η Ευρώπη είναι σε κρίση, αναρωτιέται γιατί δεν έχει δημιουργηθεί μια επιστημονική ιατρική εθνικών και υπερεθνικών κοινοτήτων. Βέβαια όπως λέει, μια λύση είναι να ακολουθήσουμε την φυσική θεραπευτική και να κατακλυσθούμε από απλοϊκές μεταρρυθμιστικές προτάσεις. Αλλά το χρέος των πνευματικών επιστημών είναι να προσφέρουν υπηρεσίες αντίστοιχες με αυτές που οι φυσικές επιστήμες ασκούν στην δική τους σφαίρα, λέει ο φιλόσοφος.¹⁵⁹

Είναι σημαντικό να διευκρινισθεί, ότι με τον όρο πνευματική Ευρώπη, ο Husserl δεν εννοεί την κατανοούμενη γεωγραφικά Ευρώπη, ούτε θεωρεί ευρωπαϊκή ανθρωπότητα μόνο τους διαμένοντες στην ευρωπαϊκή επικράτεια. Αλλά εννοεί την ενότητα μιας πνευματικής ζωής, δράσης και παραγωγής σκοπών, ενδιαφερόντων, προσπαθειών, τελλολογικών μορφωμάτων, θεσμών και οργανώσεων. Η πνευματική μορφή της Ευρώπης συνίσταται στην εμμενή τελλολογία, που σηματοδοτεί ένα νέο ξεκίνημα για την ανθρωπότητα, υπό την έννοια ότι ο Ευρωπαίος άνθρωπος αποφασίζει πλέον να ζήσει σε ένα πλαίσιο της ελευθερίας, με άξονα τις ιδέες του λόγου και της αέναης εξέλιξης.¹⁶⁰

Ο φιλόσοφος επισημαίνει, ότι τα ευρωπαϊκά έθνη ανεξαρτήτως των ιδιαίτερων σχέσεων ή των εχθροτήτων μεταξύ των λαών, διατρέχονται από μια ιδιαίτερη πνευματική συγγένεια, που υπερβαίνει τις εθνικές διαφορές. Για να συνειδητοποιηθεί η συγγένεια αυτή, ο Husserl ανατρέχει στον πνευματικό γενέθλιο τόπο της Ευρώπης, το αρχαιοελληνικό έθνος του 7^{ου} και 6^{ου} αιώνα π.Χ., εντός του οποίου δημιουργήθηκε μια νέα στάση απέναντι στον περιβάλλοντα κόσμο, στάση που όπως είδαμε είχε ως συνέπεια την διάνοιξη ενός νέου είδους πνευματικού μορφώματος, που εξελισσόμενο οδήγησε στη συστηματοποίηση μιας κλειστής πολιτισμικής μορφής, αυτής που οι Έλληνες ονόμασαν φιλοσοφία. Μεταφράζοντας σωστά, ο όρος σήμαινε την καθολική επιστήμη της κοσμικής ολότητας, της ενότητας όλων των όντων σε ένα όλον. Προοδευτικά το ενδιαφέρον για το γίνεσθαι και για το είναι-εν-τω-γίνεσθαι εξειδικεύεται σύμφωνα με τις γενικές μορφές και περιοχές του *είναι*, και η φιλοσοφία διακλαδίζεται σε επιμέρους επιστήμες.

Αυτή είναι η ιστορική εκκίνηση, από την οποία μορφοποιήθηκε η ευρωπαϊκή υπερεθνικότητα, η οποία τείνει σταθερά προς μια κανονιστική μορφή, που κείται στη σφαίρα του απείρου. Ο

¹⁵⁹ Husserl Edmund: (2011), σελ.83-84-85

¹⁶⁰ Ο.π., σελ.94-95

σταθερός αυτός προσανατολισμός αποτελεί ένα εμμενές στοιχείο της αποβλεπτικής ζωής των μεμονωμένων προσώπων, των εθνών, των ιδιαίτερων κοινωνικών ομάδων και τελικά του οργανισμού των εθνών που συνδέονται μεταξύ τους ως Ευρωπαϊκά. Βέβαια το εμμενές αυτό στοιχείο δεν είναι πλήρως ανεπτυγμένο, ούτε εννοικεί σε όλα τα πρόσωπα. Εν τούτοις όμως, έχει εγκαθιδρυθεί μια εμμένεια αναγκαστικής πορείας ανάπτυξης και διάδοσης του πνεύματος και ένας προσανατολισμός διαμόρφωσης καθολικά ισχυόντων κανόνων.¹⁶¹ Και αυτό σηματοδοτεί την προοδευτική αναμόρφωση όλης της ανθρωπότητας, με αφετηρία τις μορφοποιημένες ιδέες, που εγκιβωτίζουν αποβλεπτικές απειρότητες, εγνωσμένης αποτελεσματικότητας σε στενότερους κύκλους.¹⁶²

Αυτό που επίσης επισημαίνεται από τον Husserl, είναι **ότι η ανάπτυξη και η εξέλιξη της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας δεν προσομοιάζει με μία τρόπον τινά βιολογική ανάπτυξη, που ακολουθεί μια προδιαγεγραμμένη πορεία από το σημείο της σπερματικής μορφής στην ωριμότητα και περαιτέρω στη γήρανση και την απονέκρωση. Για ουσιαστικούς λόγους δεν υπάρχει μια ζωολογία των λαών.** Η ανθρωπότητα ως ψυχική οντότητα δεν θα είναι ποτέ τετελεσμένη. Έτσι και το πνευματικό τέλος της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας, το οποίο εγκλείει επίσης και το ιδιαίτερο τέλος των επιμέρους εθνών και των μεμονωμένων ανθρώπων, συνιστά μια απειρότητα, στην οποία κατατείνει το συνολικό πνευματικό γίγνεσθαι. Στο μέτρο που το τέλος της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας συνειδητοποιείται και μετουσιώνεται σε πρακτικό επίπεδο ως σκοπεύουσα βούληση, επισυμβαίνει και μια νέα υψηλότερης βαθμίδας ανάπτυξη.¹⁶³

Στην **Κρίση** ο Husserl κυρίως υμνεί τη φιλοσοφία, όχι μόνο ως το θεμέλιο κάθε επιστήμης, αλλά και διότι δι' αυτής καθίσταται εφικτή η θεωρητική στάση, με την οποία ο άνθρωπος υπερβαίνει και μετασχηματίζει κάθε περατότητα και κάθε προσκόλληση σε κλειστές και αδιέξοδες μορφές ζωής. **Ο ύμνος στη φιλοσοφία, αποτελεί ταυτόχρονα και ύμνο στην Ευρώπη, όχι υπό την έννοια της ενώσεως των συγκεκριμένων ιστορικών κρατών, αλλά ως**

¹⁶¹ Husserl Edmund: (2011), σελ. 100-101-102

¹⁶² Ο Husserl επισημαίνοντας ότι η αρχή της αναμόρφωσης της ανθρωπότητας γίνεται από στενότερους κύκλους, δια της φιλοσοφίας, συγκλίνει με την σκέψη του **Kant**, ο οποίος στο σύγραμμά του *Για την Αιώνια Ειρήνη*, μιλά επίσης για την αρχή, που μπορεί να γίνει από έναν ισχυρό και φωτισμένο λαό, ο οποίος θα συστήσει μια δημοκρατική πολιτεία. Αυτή θα αποτελέσει τον πυρήνα μιας ομοσπονδιακής ένωσης, δια της οποίας θα διασφαλισθεί καθεστώς ελευθερίας στα συμμετέχοντα κράτη σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου και φυσικά στην προοπτική της περαιτέρω διεύρυνσης. Και βέβαια προϋπόθεση για την δημιουργία ευνοϊκών συνθηκών για την επίτευξη της αιώνιας ειρήνης, είναι η κατίσχυση της φιλοσοφίας και δι' αυτής η κυριαρχία του «καθαρού πρακτικού Λόγου». Βλ. **Kant Emmanuel**: (1992), σελ. 83

¹⁶³ Husserl Edmund: (2011), σελ.97-98-99

υλοποίηση μιας δυνατότητας που ενυπάρχει στον Λόγο. Στην διάλεξη της Βιέννης, ο φιλόσοφος αποδίδει στο νοησιαρχικό σνομπισμό του Διαφωτισμού και στον απλοϊκό ορθολογισμό τα αίτια της ευρωπαϊκής κρίσης και αναδεικνύει το υψηλό και γνήσιο νόημα του ορθολογισμού στο πρωταρχικό ελληνικό νόημά του. Σύμφωνα με τον Husserl, η μορφή ανάπτυξης της *ratio* κατά την περίοδο του Διαφωτισμού, συνιστούσε εύλογη πλάνη μεν, ωστόσο πλάνη, δεδομένου ότι **ο «Λόγος» είναι ένας περιεκτικός τίτλος, που αναφέρεται όμως σε διαφορετικές βαθμίδες.** Υπό αυτήν την έννοια όλοι οι σκοποί, τα έργα και οι μέθοδοι των ανθρώπων συνιστούν έλλογες λειτουργίες, αλλά **μόνο η φιλοσοφία αντιπροσωπεύει τη νέα βαθμίδα της ανθρωπότητας και του λόγου της, μια ανώτερη βαθμίδα υπέρξεως και ιδεατών κανόνων στην προοπτική ενός απείρου έργου, *sub specie aeterni*.**

Ο φιλόσοφος καταλήγοντας θα πει, ότι η καθολική φιλοσοφία και οι επιμέρους επιστήμες της μπορεί να συνιστά μια μερική όψη του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αλλά αυτή είναι η περιοχή του νοήματός του, ο λειτουργικός του εγκέφαλος, από την ομαλή λειτουργία του οποίου εξαρτάται η γνησιότητα και η υγεία της ευρωπαϊκής πνευματικότητας.¹⁶⁴

XVI) Κριτικές προσεγγίσεις, λόγοι-αντίλογοι

*..Ο Ιωνάθαν ο Γλάρος πέρασε όλη τη ζωή του μόνος, αλλά πέταξε πολύ μακριά, πέρα κι από τους Μακρινούς βράχους.
Η μεγάλη του θλιψη δεν οφειλόταν τόσο στη μοναξιά όσο στο ότι οι άλλοι γλάροι δε θέλησαν να πιστέψουν στο μεγαλείο της πτήσης που τους περίμενε. Είχαν αρνηθεί
ν'ανοίξουν τα μάτια τους και να δουν..*

XVIα) Η διυποκειμενικότητα και η ένσταση του σολιψισμού

Ο Husserl επικρίθηκε για την λεπτομερή εξέταση της δυαδικής σχέσης του Εγώ με το Εσύ. Αλλά ο ίδιος πεπεισμένος ότι η διυποκειμενικότητα περιείχε το κλειδί για την κατανόηση της συγκρότησης της αντικειμενικής πραγματικότητας και της υπερβατικότητας ασχολήθηκε έντονα με το ζήτημα αυτό, στόχευοντας όμως κυρίως να διατυπώσει μια γενική θεωρία για την υπερβατολογική διυποκειμενικότητα και όχι να περιορισθεί σε αυτήν. Όπως μάλιστα θα πει, το

¹⁶⁴ Husserl Edmund: (2011), σελ.135-136-137

υποκείμενο συνειδητοποιώντας το πόσα λίγα μπορεί να καταφέρει από μόνο του οδηγείται στην αποκάλυψη της υπερβατολογικής διυποκειμενικότητας. (Hua 1/69, 9/245-246, 8/129).¹⁶⁵

Στην φαινομενολογία της διυποκειμενικότητας προέκυψαν δύο δυσκολίες: (1) πως εγώ συγκροτώ τον Άλλον εφόσον έτσι τον καθιστώ απλό προϊόν συγκρότησης; (2) πως κατανοώ την δοτικότητα του Άλλου, αφού ως έτερη υποκειμενικότητα δεν είναι προσπελάσιμη από εμένα; Πρόκειται για προβλήματα που οξύνονται αφής στιγμής ο φαινομενολόγος εκκινεί τη σκέψη του ως σολιμιστής, επιτελώντας την πρωταρχική αναγωγή με σκοπό να απομονωθεί στη «σφαίρα της προσιδιότητας», χωρίς τη συμβολή άλλου υποκειμένου. (Hua/176, 17/276, 1?124, 17/248).

Μια όχι βαθειά προσέγγιση θα υποστήριζε ότι ο Husserl παρέμεινε εγκλωβισμένος στο σολιμιστικό παράδειγμα και απέτυχε να αναδείξει τη σημασία της διυποκειμενικότητας καθόσον η πραγμάτωση της εποχής και της υπερβατολογικής αναγωγής περιορίζει το ερευνητικό πεδίο στη συνείδηση του φαινομενολογούντος ατόμου. Ο Husserl όμως θα υποστηρίξει ότι η υπερβατολογική φαινομενολογία είναι φαινομενικά σολιμιστική, καθόσον ο λόγος της επιτέλεσης της πρωταρχικής αναγωγής είναι καθαρά μεθοδολογικός.¹⁶⁶

Βέβαια η μοναδικότητα του πρώτου προσώπου στον Husserl είναι εξαιρετικά κρίσιμο ζήτημα, συνδεδεμένο με την αυτο-δοτικότητα και την εσωτερική συνείδηση του χρόνου. Είναι πρωταρχικής σπουδαιότητας το «Εγώ είμαι», στον βαθμό που αποτελεί την αποβλεπτική βάση για το Εγώ που το σκέφτεται. (Hua 17/243-244, 14/307, 29/165)¹⁶⁷

Ανεξάρτητα όμως από αυτό ο φιλόσοφος διευκρινίζει, ότι μιλά για τον Άλλον με όρους σχέσης. Ο Husserl αποφαινόμενος, ότι το Εγώ συγκροτεί την αυτό-δοτικότητα του Άλλου, δεν εννοεί ότι το Εγώ δημιουργεί, επινοεί, ή παράγει τον Άλλον. (Hua 1/168, 17/244, 258, 15/13) Αν υποστήριζε το τελευταίο θα ηρνεύτο την ξένη υποκειμενικότητα και θα ενέπιπτε στον σολιμισμό.

Από την άλλη πλευρά, το γεγονός ότι πρόκειται για πραγματική εμπειρία του Άλλου και όχι για απλό συμπερασμό δεν σημαίνει ότι έχω την εμπειρία του Άλλου με τον ίδιο τρόπο που ο Άλλος βιώνει τον εαυτόν του, ούτε ότι έχω πρόσβαση στη συνείδησή του, όπως έχω στην δική μου. (Hua 1/139). Η φαινομενολογική περιγραφή της σχέσης ανάμεσα στο υποκείμενο που βιώνει και στο βιωμένο υποκείμενο, παρουσιάζει μια αναγκαία ασυμμετρία. Η αυτό-δοτικότητα του Άλλου είναι απροσπέλαστη και υπερβατική σε μένα. (Hua 1/144, 15/631) Για τον λόγο αυτόν ο Husserl σεβόμενος την υπερβατικότητα του Άλλου, διατυπώνει τον ισχυρισμό ότι ο Άλλος βιώνεται ακριβώς στο υποκειμενικό του απρόσιτο.

Σε σχέση με τις επικρίσεις περί του αναλογισμού, ο φιλόσοφος θα διασαφηνίσει επίσης, ότι η ενσυναίσθηση προϋποθέτει μια συγκεκριμένη ομοιότητα ανάμεσα στο ξένο υποκείμενο που

¹⁶⁵ Zahavi Dan:(2010), σελ.223-225

¹⁶⁶ Ο.π., σελ.220-221-222

¹⁶⁷ Zahavi Dan:(2010), σελ.248

συναντώ και στον εαυτόν μου, χωρίς ωστόσο αυτό να σημαίνει, ότι η εμπειρία του *Άλλου* εμπίπτει στην περίπτωση του αναλογικού συμπεράσματος. (Hua 1/141, 13/338-339)¹⁶⁸

XVIβ) Υποκειμενικότητα-Διωποκειμενικότητα-αντιφάσεις

Ο Husserl, αντίθετα με τους φιλοσόφους της γλώσσας, δεν αντιλαμβάνεται την φαινομενολογία της διωποκειμενικότητας, ως αντιτιθέμενη στην φιλοσοφία της υποκειμενικότητας. Όμως σε χειρόγραφέ του για την διωποκειμενικότητα, εντοπίστηκαν παρατηρήσεις για τη σημασία του υπερβατολογικού Εγώ, το οποίο στην πρωταρχικότητά του δεν δύναται να πληθυνθεί (Hua 6/188), άποψη που είναι κοντά στο «singulare tantum», των Λατίνων γραμματικών. Στο σημείο αυτό διαπιστώνεται μια δυσαρμονία στον πυρήνα των στοχασμών του φιλοσόφου, ο οποίος από την μία πλευρά δεν φαίνεται να εγκαταλείπει ποτέ το εγωλογικό του σημείο εκκίνησης, ενώ από την άλλη ξεκάθαρα αποδίδει στην διωποκειμενικότητα έναν καθοριστικό υπαρκτικό ρόλο.¹⁶⁹

Παρ'όλα αυτά πρόκειται για ψευδοπρόβλημα, αφού με μια προσεκτικότερη ανάγνωση κατανοούμε, ότι η έμφαση του Husserl στην μοναδικότητα του πρωτογενούς Εγώ δεν συγκρούεται επ'ουδενί με τον διωποκειμενικό μετασχηματισμό του υπερβατολογικού φιλοσοφικού του σχεδίου, αφού είναι ξεκάθαρο ότι η υπερβατολογική διωποκειμενικότητα αποκαλύπτεται μόνο μέσα από μια ριζική εξήγηση της δομής της εμπειρίας του Εγώ. Το ότι η σχέση μου με τον *Άλλον* προϋποθέτει την δική μου υποκειμενικότητα και εγώ υφίσταμαι στην μοναδικότητά μου μεν, αλλά και συνάμα και ως ένα από τα σχετιζόμενα μέλη, είναι το πλαίσιο εντός του οποίου η διωποκειμενικότητα και η πληθώρα των συγκροτησιακών της πόλων καθίσταται φαινομενολογικά ερμηνεύσιμη. Έχω μεν αυτοσυνειδησία του εαυτού μου και όχι οποιουδήποτε άλλου, αλλά στην μοναδικότητά μου συν-τίθεμαι με «άλλα» μοναδικά υπερβατολογικά Εγώ. Ο φιλόσοφος λέγοντας ότι το Εγώ δεν αποδέχεται πληθυντικό, είναι προφανές ότι αναφέρεται στην μοναδική εγωκεντρική δοτικότητα της δικής μου συνείδησης.¹⁷⁰

XVIγ) Η υπερβασιακή υποκειμενικότητα ως μεταφυσικός υποκειμενισμός

Οι επικριτές της φαινομενολογίας κατά κύριον λόγο στοχεύουν στον ισχυρισμό του Husserl, σύμφωνα με τον οποίον, η υπερβασιακή υποκειμενικότητα είναι η απόλυτη βάση της συγκρότησης, γεγονός που της προσδίδει έναν απόλυτο, θεϊκό χαρακτήρα. Ως εκ τούτου, η θεωρία της συγκρότησης της πραγματικότητας εκπίπτει σε γένεση του κόσμου, δηλαδή η αρχική

¹⁶⁸ Ο.π., σελ. 226-227-230

¹⁶⁹ Ο.π., σελ.244-245

¹⁷⁰ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.246-247

θετικιστική επιστροφή «στα ίδια τα πράγματα» γίνεται μυστικιστική επιστροφή «στις μήτρες», μυστική θέαση του απόλυτου αλλά και θέα της ουσίας των πραγμάτων.

Επ'αυτού όμως πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι από τον **Kant** και ύστερα, η επιστήμη προκειμένου να αποτελέσει ένα όλον, διαρθρωμένο κατά ενιαίο τρόπο σύμφωνα με αρχές, οφείλει να αναχθεί στην υποκειμενικότητα, η οποία εκλαμβάνεται ως η μόνη αρχή η ικανή να θεμελιώσει τον ενιαίο χαρακτήρα της επιστήμης. Για ποια υποκειμενικότητα όμως γίνεται λόγος; Ο Husserl αποδεσμεύεται από το ψυχολογικό-εμπειρικό εγώ και υποστηρίζει, ότι προκειμένου να έχουμε επιστήμη είναι αναγκαίο να υπάρξουν απριорικά θεμέλια. Πιο συγκεκριμένα, ο φιλόσοφος προϋποθέτει μια απριорική κατάσταση της ίδιας της υποκειμενικότητας, που δεν είναι άλλη από το υπερβατολογικό υποκείμενο.¹⁷¹ Όμως έτσι έχουμε μια ανάμειξη οντολογικού και μεταφυσικού προβληματισμού, στον βαθμό που προκύπτουν δύο τύποι υποκειμενισμού: ο μεθοδολογικός και ο μεταφυσικός.

Ο Γερμανός φαινομενολόγος **El. Diemer**, ο οποίος φιλοδόξησε να συστήσει τη «Νέα Υπερβατική Φαινομενολογία» στα όρια της επιστημονικότητας, απορρίπτει κάθε οντολογικό ερώτημα σχετικά με τη νοηματοδοτική βάση ως συγκροτησιακή αρχή. Όπως λέει, κάθε ερώτημα σχετικά με τη συγκρότηση δεν μπορεί παρά να έχει αφετηρία τον εμπειρικό άνθρωπο. Με το να αναζητούμε κάθε φορά την αιτιότητα του αιτίου ή την «ουσία του αιτίου», εμπίπτουμε στον κίνδυνο του μεταφυσικού υποκειμενισμού. Ως εκ τούτου η φαινομενολογία οφείλει να διατηρεί την ουδετερότητά της και αποκλειστικό της μέλημα να είναι η ανάδειξη των συνθηκών, που κάνουν δυνατό το *είναι* κάθε πραγματικότητας. Σύμφωνα με τον **Diemer**, αυτός είναι ο μόνος τρόπος δια του οποίου η φαινομενολογική θεωρία θα προσφέρει στο σημερινό συνταραγμένο και απροσανατόλιστο άνθρωπο τη δυνατότητα ενός νέου προσδιορισμού της θέσης του μέσα στον κόσμο, πράγμα το οποίο οφείλει να πράξει, έστω και με τίμημα να θεωρηθεί ότι εγκαταλείπει την «φιλοσοφική αποστολή» της, που συνίσταται στο ερώτημα περί της «ουσίας» του ανθρώπου, των πραγμάτων και του κόσμου.¹⁷²

Σύμφωνα με αυτήν την άποψη, την οποία συμμερίζονται πολλοί διανοητές, η φαινομενολογία πρέπει να εστιασθεί στο θέμα της ίδιας της συγκρότησης ως συγκρότησης και απέχοντας από μεταφυσικές θεωρήσεις, να προχωρεί με επιστημονικότητα, με μέτρο και κριτική διάθεση, παραμένονσα πάντα ανοιχτή στην κριτική. Και δεδομένου ότι έχει πάντα ως αφετηρία της το «φαινόμενο», το οποίο δεν είναι το απλοϊκά αυτονόητο, αλλά προϋπόθεση της απόλυτης μεταφυσικής *εποχής*, η φαινομενολογία υποχρεούται να θεωρήσει την δική της θεώρηση του φαινομένου, ως μια *δ υ ν α τ ό τ η τ α* ανάμεσα στις άλλες. Γιατί μόνον έτσι μπορεί να γίνει

---

¹⁷¹ **Diemer Alwin**: (1974), σελ. 484-489

¹⁷² **Diemer Alwin**: (1974), σελ.502

επιστήμη με την αυστηρή έννοια της λέξης, όπως απαιτεί η παράδοση από τους ελληνικούς κλασικούς χρόνους.¹⁷³

Αιχμή της κριτικής για τους επικριτές του Husserl είναι η ειδητική αναγωγή, η οποία ως υπερβατολογικό οδηγητικό νήμα, μας οδηγεί στην συγκροτησιακή βάση του υποκειμένου, μία μέθοδος που όπως παραδέχεται ο ίδιος ο Husserl συμβαδίζει εν πολλοίς με την καντιανή σκέψη. Και τούτο διότι η «ειδητική θέα» συνίσταται σε φαινομενολογική αναγωγή δευτέρου βαθμού μέσα σ' αυτό το ίδιο το υπερβασιακό Εγώ, και αυτό που προκύπτει είναι μια υπερβασιακή υποκειμενικότητα με τον χαρακτήρα μιας απόλυτης νοηματοδοτικής μεταφυσικής αρχής. Όπως χαρακτηριστικά λέει ο **Merleau Ponty**, τι νόημα έχει να διακηρύσσω την ύπαρξη κάποιου, που κανείς δεν γνωρίζει; Η αλήθεια της υπερβατικότητας βρίσκεται σε μια βουβή έκσταση, *mute ekstase* και μοιάζει τόσο φευγαλέα, όσο μια λάμψη στην φύση.¹⁷⁴

Η ειδητική προφάνεια κατά τους επικριτές της χουσερλιανής μεθόδου, κατέστη «πανάκεια» με την οποία αποδεικνύεται ή αναιρείται κάτι κατά το δοκούν, και παρουσιάζεται κάθε θέση ως «παρατήρηση» και ως «θέα της ουσίας». Και μάλιστα όπως ειρωνικά διατυπώνουν, η ειδητική προφάνεια έχει καταστεί και κριτήριο φιλοσοφικού ταλάντου. Όποιος δεν μπορεί να «θεαστεί» και να «δει» έτσι, του αντιτάσσουν ότι δεν έχει αγαθή προαίρεση ή ότι είναι τυφλός απέναντι στην «ουσία» και στις «αξίες». Με τον τρόπο αυτό, η φαινομενολογία η οποία εκκινεί από έναν μεθοδολογικό θετικισμό, που συνίσταται στην εμπεριστατωμένη περιγραφή και ανάλυση των «φαινομένων», στη συνέχεια μετεξελίσσεται σε αντικειμενική αξιολογία, ή ακόμα χειρότερα σε έναν μεταφυσικό θετικισμό, που αποκλείει τους αμύητους και την κριτική τους διάθεση.¹⁷⁵

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να παραθέσω, ότι ο Husserl επικρίνεται ως μεταφυσικός φιλόσοφος καθ' υπερβολήν. Κατά την άποψή μου όμως, είναι περισσότερο ένας πρακτικός φιλόσοφος, ο οποίος κηρήττοντας μετ' επιτάσεως την επιστροφή «στα ίδια τα πράγματα», αποδεικνύει το ουσιαστικό του ενδιαφέρον για τη «σωτηρία των φαινομένων», χωρίς βέβαια τούτο να σημαίνει, ότι ενδιαφέρεται σαν τον **Heidegger** για ένα Είναι χωρίς είναι. Για τον λόγο αυτόν, ο **Husserl** μετακινείται από τη «ψυχολογιστική» αντίληψη της προφάνειας προς την *ειδητική προφάνεια*, στοχεύοντας στην ανάδειξη της ουσίας της ύπαρξης, με απώτερο όμως στόχο τη *νοηματοδότηση της εμπειρικής πραγματικότητας*. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και ένας κρίσιμος νοηματικός παραλληλισμός με το μοτίβο της «επιστροφής» στον μύθο του πλατωνικού σπηλαίου. Ο δεσμώτης ελευθερώνεται και διανύει ένα δύσκολο οδοιπορικό έως ότου ατενίσει το φως της αλήθειας, προκειμένου όμως να επιστρέψει. Η αναγκαία επιστροφή αναδεικνύει και την

¹⁷³ **Diemer Alwin**: (1974), σελ.503-504

¹⁷⁴ **Ponty Merleau**: (1962), σελ.369

¹⁷⁵ **Diemer Alwin**: (1974), σελ.486,487,491,493

πρακτικότητα του Πλάτωνα, του οποίου επίσης ο απώτερος σκοπός είναι να «σώσει τα φαινόμενα».

Η κριτική στον Husserl, συμπαρασύρει τον **Scheler** και τον **Heidegger**, οι οποίοι επίσης επικαλούνται την «θέα» και την «αποκάλυψη» εκείνου που από μόνο του το «φαινόμενο» φανερώνει. Σύμφωνα με τους επικριτές της φαινομενολογίας, με την διπλή «εποχή» και το νέο, κατά τρόπο διαλεκτικό, συγκροτησιακό χαρακτήρα της πραγματικότητας καταλήγουμε σε έναν απόλυτο Ιδεαλισμό, που θυμίζει μια αντίστοιχη αναλογία που υπάρχει στον **Scheler**, τον **Heidegger** και τον **Hegel**. Ο κόσμος εκλαμβάνεται ως το περιέχον και συγχρόνως ως το όλο, οπότε δεν είναι τίποτε άλλο, από μια φαινομενο-λογία, δηλαδή ένα φανέρωμα του «ιερού» Λόγου.¹⁷⁶

Κατηγορείται επίσης ο Husserl ότι ερμηνεύει την φαινομενολογική αναγωγή, μια καθαρώς θεωρητική κατασκευή, ως θρησκευτική-υπαρξιακή επανάκαμψη 'εις εαυτόν', ως «αυτοσκόπηση». Αναφερόμαστε βέβαια στην περίφημη **«κοπερνίκεια επανάσταση»**, την καντιανή στροφή από το αντικείμενο στο νου που το επισκοπεί. Δηλαδή είναι μια στροφή προς τα μέσα, δια της οποίας ο **Kant** υποστήριξε ότι δεν υπάρχουν ιδέες ανεξάρτητες από τη νοητική μας εμπειρία.¹⁷⁷ Η άποψη ότι υπό το πρίσμα του 'υπερβατολογικού υποκειμένου', η γνώση *σχηματίζεται 'εντός μας'*, και δεν υφίσταται ανεξάρτητα από εμάς εν είδει των πλατωνικών Ιδεών (οι οποίες βρίσκονται κάπου εκεί έξω και οφείλουμε να τις ανακαλύψουμε), κορυφώνει την πόλωση του «επιστημονικού αντικειμενισμού» και της «υπερβατολογικής φιλοσοφίας», επιφέροντας την οριστική ρήξη. **Ο Κόσμος παύει πλέον να είναι μια αχανής έκταση εκτεινόμενη εκτός του ανθρώπου, και συνιστά μια πραγματικότητα εντός των ορίων του νου και της εμπειρίας του. Η νέα αυτή αντίληψη, σηματοδοτεί μια τεράστια μετακίνηση της ανθρώπινης σκέψης. Η θέση του ανθρώπου στον Κόσμο και συνάμα η ευθύνη του επαναπροσδιορίζονται.**

Ο Husserl επίσης επικρίθηκε, για το ότι δεν κατόρθωσε να συναρμόσει την έννοια του υπερβατολογικού υποκειμένου με την έννοια της *ιστορικής προόδου* του **Hegel**. Υπ' αυτό το πρίσμα εντοπίσθηκε μια επίσης αναπόφευκτη αντινομία, δεδομένου ότι η ιστορική πρόοδος δεν είναι συμβατή με την πρότερη χουσερλιανή θεώρηση της λογικότητας, ως συνειδητής σχέσης μεταξύ πρόθεσης και αυτό-επαληθευόμενης εκπλήρωσης. **Η συναρμογή όμως του υποκειμένου με την ιστορία, καθιστά το 'εγώ' υποτελές στην πορεία του Κόσμου, η οποία βρίσκεται εκτός βεληνεκούς της λογικότητας, και μάλλον εμπίπτει στην τυχαιότητα.**

Ο επικαλούμενος αντινομικός συμφορμός του cogito με την ιστορία τελικά συνιστά ψευτοαδιέξοδο και για έναν επί πλέον λόγο, προερχόμενο από την αδυναμία των διανοητών να

¹⁷⁶ Diemer Alwin: (1974), σελ.494

¹⁷⁷ Κωστελέτος Γεώργιος: (2011), σελ. 134

κατανοήσουν την λεπτή διάκριση μεταξύ 'ιστορίας' και 'ιστορικότητας'. Ο Husserl δεν ενδιαφέρεται για την καθατήν ιστορία αλλά για την ιδιότητα-τάση του ανθρώπου να είναι 'ιστορικός'. Μια εναλλακτική πτυχή της χουσερλιανής 'ιστορικότητας' διατυπώνεται και από τον **Merleau Ponty**, σύμφωνα με την οποία ο γερμανός φιλόσοφος αντικατέστησε την «ιστορική πρόοδο» του Κόσμου με την «οργανωσιμότητα». Υπό την έννοια αυτή, **το υποκείμενο όντας δεμένο στο άρμα της «ιστορικής προόδου», 'οργανώνει' τον Κόσμο. Ο τελευταίος δέχεται την μορφοποιητική δράση του υποκειμένου, με μια δεκτικότητα όμως «αναγκαστική» για το υποκείμενο.** Στο σημείο βέβαια αυτό υπονομεύεται η αυτονομία του υποκειμένου, αλλά αναρωτιέμαι ποιος είναι σε θέση να υποστηρίξει την πλήρη αυτονομία του υποκειμένου.¹⁷⁸

XVIδ) Αποβλεπτικότητα και νόημα-κριτικές απόψεις

Και περνώντας στην θεμελιώδη φαινομενολογική έννοια της **προθετικότητας**, θυμίζουμε ότι στο *Idees*, ορίζεται από τον Husserl ως η θεμελιώδης και καθολική ιδιαιτερότητα της συνείδησης να είναι συνείδηση-κάποιου-πράγματος. Στους *Καρτεσιανούς Στοχασμούς*, το *ego cogito* διευρύνεται, υπό την έννοια ότι δια του προθετικού χαρακτήρα του «αποβλέπει» πάντα σε έναν δοσμένο από πριν Κόσμο, ενώ όπως επισημαίνεται, οι *cogitationes* του *ego*, οι αναφερόμενες σε ένα στοιχείο του κόσμου, φέρουν απριорικά αυτήν την αναφορά.¹⁷⁹

Η θεωρία της αποβλεπτικότητας δεν εστιάζει στο εμπειρικό γεγονός, αλλά στο εσωτερικό φαινομενολογικό περιεχόμενο (*the inner phenomenological content*) της πράξης, το οποίο είναι δομικό χαρακτηριστικό της συνείδησης, καθιστώντας την, **συνείδηση τινός**. Και είναι η εσωτερική δομή της αποβλεπτικότητας αυτή που προσδίδει στην προκύπτουσα θεωρία τον χαρακτηρισμό: φαινομενολογικός. Στις *Λογικές Έρευνες* ο Husserl ονομάζει το εσωτερικό αυτό στοιχείο, ύλη της πράξης, το οποίο δεν έχει έγχρονο χαρακτήρα, αλλά προσιδιάζει σε ένα ιδεαλιστικό, άχρονο, αφαιρετικό χαρακτηριστικό, ταυτιζόμενο με το νοηματικό περιεχόμενο (*the noematic Sinn*) μιας πράξης, και είναι αυτό, που της δίνει την κατεύθυνση προς κάτι. Αυτός ο νοηματικός άξονας της αποβλεπτικότητας είναι καθοριστικός, στον βαθμό που δίνει το έναυσμα για την φαινομενολογική ανάλυση.¹⁸⁰

Ο **Follesdal** ο οποίος επιχειρεί να φωτίσει την χουσερλιανή θεωρία του νοήματος, παραβάλλοντάς την προς την φρεγκιανή, επισημαίνει: στον **Frege** το νόημα είναι αυτό, που συνδέει την γλωσσική έκφραση με αυτό στο οποίο αναφέρεται, ενώ στον Husserl το νόημα συνδέει την πράξη της απόβλεψης με το σκοπευόμενο αντικείμενο. Εντοπίζεται επομένως

¹⁷⁸ **Κωστελέτος Γεώργιος:** (2011), σελ.135-137

¹⁷⁹ **Κωστελέτος Γεώργιος:** (2011), σελ.149

¹⁸⁰ **Mcintyre Ronald:** (1987), σελ. 218-219

ισχυρή αναλογία ανάμεσα στην φρεγγιανή έννοια της αναφοράς και την χουσερλιανή προθετικότητα.¹⁸¹ Στην ίδια γραμμή σκέψης και ο **Searle** θα παραλληλίσει την αποβλεπτική και την γλωσσική πράξη, σημειώνοντας ταυτόχρονα, ότι η γλώσσα αποτελεί ένα σύστημα συμβολισμών, δια του οποίου είμαστε ικανοί να εκφράζουμε αποβλεπτικές ενέργειες, πράγμα αδύνατον εκτός γλωσσικού συστήματος. Πέραν τούτου, ο Αμερικανός φιλόσοφος θα τονίσει ότι η γλώσσα προέρχεται από την αποβλεπτικότητα και όχι το αντίθετο, δεδομένου ότι η αποβλεπτικότητα είναι καταστατικό στοιχείο της συνείδησης.¹⁸²

Ο **Dreyfus** εκλαμβάνει το *νόημα* ως ιδεαλιστική οντότητα, συναφή της αντίληψης, και υπεύθυνη για τον προσανατολισμό- σκόπευση της συνείδησης.¹⁸³ Θεωρώ ότι ο Dreyfus, στην ίδια γραμμή σκέψης με τον Follesdal ο οποίος ορίζει το νόημα ως «abstract entity», δίνει την πληρέστερη ερμηνεία του νοήματος.

Ο **Searle** διερευνώντας την προέλευση της αποβλεπτικότητας, εισάγει την έννοια του αναγκαίου *υπόβαθρου*, ως ένα δίκτυο απριωρικών λογικών συναφειών, δια του οποίου η «λογική» αποβλεπτικότητά μας σκοπεύει ένα λογικό στόχο, ορμώμενη από ένα λογικό κίνητρο.¹⁸⁴ Τι γίνεται όμως με την πρώτη απόβλεψη της «καθαρής» συνείδησης; Ο Searle λύνει το θέμα αυτό, εισάγοντας την έννοια του βαθέως υποβάθρου (*deep background*), του αναφερόμενου στο κοινό υπόβαθρο της ανθρώπινης ύπαρξης, σε αντίστιξη με το υπόβαθρο, το στηριζόμενο στις τοπικές κουλτούρες. Το βαθύ υπόβαθρο, ως απριωρικό συστατικό της συνείδησης, στηρίζει τις διανοητικές της λειτουργίες και ρυθμίζει τις κατευθυντήριες συμπεριφορές της.¹⁸⁵

Γεγονός είναι ότι η αποβλεπτική θεωρία έχει επισύρει έντονη κριτική. Σε γενικές γραμμές, οι επικριτές της θεωρίας υποστηρίζουν, ότι το ασαφές νοηματικό περιεχόμενο της αποβλεπτικής πράξης, δεν εξηγεί επαρκώς την εμπλοκή της συνείδησης με την εξωτερική πραγματικότητα και δια τούτο είναι ασύμβατη με την θεμελιώδη δέσμευση του Husserl, για μια *καθαρή* φαινομενολογική περιγραφή της αποβλεπτικότητας.¹⁸⁶

Θα συνεχίσουμε με μια ακόμη αντινομία της χουσερλιανής θεωρίας. Πρόκειται για το ζήτημα που εντοπίζουν οι μελετητές, σε σχέση με την προσθήκη του cogitatum στο σύστοιχο ego cogito, δια του οποίου διαχωρίζεται ο Κόσμος από το υποκείμενο. Από το τελευταίο συνάγεται, ότι ο Κόσμος είναι δεδομένος *πριν από το νόημα*, είναι οντολογικά και χρονικά ανεξάρτητος από τη συνείδηση, με την τελευταία να αυτό-γνωρίζεται, μόνο εφόσον στραφεί προς τα πράγματα του

---

¹⁸¹ **Follesdal Dagfin:** (1972), σελ. 73-80

¹⁸² **Searle John:** (1994), σελ. 260-261

¹⁸³ **Dreyfus Hubert:** (1987), σελ.97-98

¹⁸⁴ **Searle John:**(1994), σελ. 175-176

¹⁸⁵ **Searle John:**(1994), σελ.194-195-196

¹⁸⁶ **Mcintyre Ronald:** (1987), σελ.230-231

Κόσμου. Έχουμε ως εκ τούτου έναν Κόσμο προ-χορηγημένο, προ-εννοιακό και “προσφερόμενο” στη συνείδηση. Στο σημείο αυτό εγείρεται το ερώτημα: πως η «θεωρία» θεματοποιεί και ονοματίζει έναν προ-εννοιακό προ-χορηγημένο Κόσμο, ή για να ειπωθεί διαφορετικά, πως η συνείδηση έχει επίγνωση μιας οντότητας ανεξάρτητης και συγχρόνως απρόσιτης σε αυτή;

Επί του θέματος αυτού έχω την άποψη, ότι στην πραγματικότητα ο Husserl δεν θεματοποιεί έναν προ-εννοιακό, ανεξάρτητο από τη συνείδηση Κόσμο, αλλά συστοιχίζει τον Κόσμο με μία απριοδική νόηση, προδρομική της συνείδησης και σε καμμία περίπτωση αποκομμένη από αυτή. Υπό αυτό το πρίσμα ενέχεται στις δυνατότητες της συνείδησης, η αναστοχαστική εμπίωση του προ-εννοιακού Κόσμου, οπότε νομιμοποιείται και η θεματοποίησή του, ως περιεχόμενο της πρωτοπρόσωπης προοπτικής των άμεσων βιωμάτων του υπερβατολογικού υποκειμένου.

Διαχωρίζοντας τη νόηση από τη συνείδηση, υπό την έννοια ότι η δεύτερη προϋποθέτει την πρώτη, τότε σε ένα προ-εννοιακό Κόσμο, (όχι αναγκαία α-νοϊκό), μπορούμε να έχουμε την ταυτόχρονη ανάδυση του βιό-κοσμου και της νόησης, οπότε τεκμαίρεται η δυνατότητα της ‘άμεσης εμπειρίας’, ως «πηγή-της-θεωρίας». Και μιλώντας για αμεσότητα της εμπειρίας, μιλάμε για ένα «ειδητικό χαρακτηριστικό», τρόπον τινά έναν *τρόπο* του υποκειμένου, ή αλλιώς για την *προοπτική* του παρατηρητή. Έχουμε έτσι τη άρση του αδιεξόδου, διότι ο βιό-κοσμος δεν είναι πλέον αυθύπαρκτος και κάτι εξωτερικό, αλλά ανήκει στη σφαίρα του «υπερβατολογικού υποκειμένου», με το υποκείμενο-παρατηρητή να τον προσλαμβάνει άμεσα, οπότε και εκπίπτει το θέμα της οντολογικής προτεραιότητας.¹⁸⁷

Μολαταύτα, οι επικριτές εμμένουν στην άποψη, ότι εν τέλει μένει μετέωρη η περίφημη εξαγγελία του ιδρυτή της φαινομενολογίας για αναγωγή στην *αρχή πάσης αρχής*, ως την πρωταρχικά χορηγούμενη εποπτεία και αποτελούσα την πηγή πάσης γνώσης. Και παρά το γεγονός ότι κεντρική επιδίωξη του Husserl ήταν περιγραφή της απόλυτης ροής της εσωτερικής συνείδησης του χρόνου και η σύλληψη της προ-αναστοχαστικής λειτουργικής υποκειμενικότητας, δηλαδή της απόλυτης συγκροτησιακής συνείδησης, η τελευταία παρέμεινε *ανώνυμη*..(Hua 9/478, 14/29) Και σύμφωνα με τον **Zahavi**, πρόκειται για μια ανωνυμία που δεν απαλείφεται ούτε δια του αναστοχασμού, ούτε δια της αναγωγής.

Το συγκεκριμένο γενικό πρόβλημα της φαινομενολογίας, το οποίο όμως αποτυπώνει και την αδυναμία μας να αποκαλύψουμε την υποκειμενική διάσταση, με τον ίδιο τρόπο που ερευνούμε τα αντικείμενα, επισημαίνεται και από τον **Held**, ο οποίος παρ’όλα αυτά θα συμπληρώσει: η ανωνυμία και το ασύλληπτο της λειτουργικής υποκειμενικότητας δεν αποκαλύπτει το παράλογο της φαινομενολογικής μεθόδου, αλλά απλώς τη φύση αυτού του οποίου ερευνάται. (Held 1966,

---

¹⁸⁷Κωστέλετος Γεώργιος: (2011), σελ.152,153,155

77, 160)¹⁸⁸ Προσυπογράφω την άποψη αυτή, προσθέτοντας ότι αυτοί οι προβληματισμοί δεν είναι καταλυτικοί για την δυνατότητα της φαινομενολογίας, αλλά για την ανθρώπινη δυνατότητα εν γένει.

Από όσα προηγήθησαν αντιληφθήκαμε ότι η χουσερλιανή θεωρία κατέστη στόχος εκτεταμένης πολεμικής. Ο Husserl πέραν των ανωτέρω, «κατηγορείται» ότι υιοθέτησε την πρώτιστη αρχή του ιδεαλισμού, συσχετίζοντας ύπαρξη και συνείδηση και ότι περιέπεσε σε μεθοδολογικό σφάλμα, εκλαμβάνοντας την δική του ερμηνεία, περί της οικοδόμησης της πραγματικότητας, ως την πραγματικότητα του φυσικού σύμπαντος. Έκπληξη προκαλεί και η παρατήρηση του **M. Farber**, σύμφωνα με την οποία η φαινομενολογία αποτελεί μια στοχαστική διαδικασία, αλλά ο Husserl δεν ήταν αρκετά στοχαστικός, ώστε να επιτύχει πλήρως τον αυτοστοχασμό!!¹⁸⁹ Επ' αυτού θα δεχόμουν, ότι οι αγκυλώσεις του φιλοσόφου σε σχέση με τις δεοντολογικές προϋποθέσεις της αυστηρής «επιστήμης», οριοθέτησαν τον στοχασμό του, αλλά από την άλλη πλευρά λειτούργησαν και προστατευτικά για την φιλοσοφία του. Μολαταύτα θεωρώ ότι ο Husserl παραμένει μακράν ο στοχαστικότερος φιλόσοφος της εποχής του, με έναν στοχασμό ιδιαίτερος τολμηρό. Άλλωστε ο ιδρυτής της φαινομενολογίας είχε το φιλοσοφικό τάλαντο να ανακαλύπτει περιπλοκές σε ζητήματα απλά για τους άλλους. Υπό την άποψη αυτή επεξέτεινε την προοπτική της φιλοσοφίας, ενώ ο στοχασμός του διέρρηξε τον κλειστό μας χωρόχρονο και μας πρόσφερε, διάνοιξη και μέθοδο σύμφωνα και με την διατύπωση του **Levinas**.¹⁹⁰

Πέραν των όσων αναφέρθηκαν, ο Husserl αναμφίβολα, υψώθηκε σε μια εποπτεία υπερβατική, πλεονασματική, εκτυφλωτική στο βλέμμα. Και όπως λέει ο **Jean-Luc Marion**, **η ένταση της πραγματικής εποπτείας δημιουργεί ένα υψηλού μεγέθους πλεόνασμα, το οποίο η αντίληψη αδυνατεί να το προ-καταλάβει, αλλά και να το υποφέρει.** Ας σημειωθεί ότι ο Γάλλος φαινομενολόγος εμβαθύνοντας περαιτέρω στην φαινομενολογική σκέψη, συνέλαβε την έννοια του *κορεσμένου φαινομένου*, το οποίο δίδεται ως απόλυτο και πλήρως αποδεσμευμένο από την αντικειμενοποιημένη εμπειρία, αποδεικνύοντας τις δυνατότητες της φαινομενολογίας.¹⁹¹

Είναι προφανές, ότι οι επικριτές του Husserl αναζητούν αγωνιωδώς βεβαιότητες αρνούμενοι να κατανοήσουν ότι η φαινομενολογία είναι μια φιλοσοφία αναπτυγμένη, σε έναν ορίζοντα δυνατοτήτων. Πολλοί είναι αυτοί, οι οποίοι δεν κατανοούν, ότι αποτελεί βασική φαινομενολογική θέση η μη εκχώρηση προτεραιότητας στην πράξη, την εμπειρία, το αντικείμενο. Στην χουσερλιανή σκέψη το «μπορώ» της συνείδησης είναι καθοριστικό για την τέλεση της πράξης, ενώ την διάδραση πράξης-δυνατότητας, αποδέχονται, τόσο ο Husserl, όσο

¹⁸⁸ **Zahavi Dan**:(2010), σελ 185-187

¹⁸⁹ **Farber Marvin**:(1970), σελ.92

¹⁹⁰ **Levinas Emmanuel**: (2007), σελ. 15

¹⁹¹ **Marion Jean-Luc**:(2011), σελ.12-14

και ο Heidegger.¹⁹² Και σύμφωνα με επισήμανση του τελευταίου: το ουσιαστικό στοιχείο της φαινομενολογίας δεν έγκειται στην πραγματικότητά της ως φιλοσοφικού “ρεύματος.” Πάνω από την πραγματικότητα υψώνεται η δυνατότητα. Δεν θα κατανοήσουμε την φαινομενολογία εάν δεν την συλλάβουμε ως δυνατότητα.¹⁹³ Και στο σημείο αυτό θα πρόσθετα, ότι δεν θεωρώ μειωτικό για την φαινομενολογία, το γεγονός ότι από τη φύση της δεν μπορεί να αποτελέσει ένα κλειστό φιλοσοφικό σύστημα βεβαιοτήτων. Άλλωστε, όπως θα πει και ο **R. Feynman** (Νόμπελ Φυσικής) αβέβαιη είναι όλη η επιστημονική γνώση. Αυτό που σήμερα ονομάζουμε επιστημονική γνώση είναι ένα σύνολο προτάσεων με κυμαινόμενες βεβαιότητες. Για να λύσεις οποιοδήποτε πρόβλημα πρέπει ν’αφήσεις μισάνοιχτη την πόρτα προς το άγνωστο...¹⁹⁴

XVII) ΗΘΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ HUSSERL

XVIIα) Η επιστροφή στον αρχαίο ορθό λόγο - η διάσωση του λογικού υποκειμένου

Ο μονοδιάστατος αλλοτριωμένος άνθρωπος των σύγχρονων κοινωνιών έχει αναγκαστεί να προσαρμοστεί στην τεχνολογική οργάνωση της εποχής. Ο χώρος της επιστήμης δεν επιδέχεται ευαισθησίες, αδιαφορεί για την πνευματική προαγωγή του ανθρώπου, εφόσον αποκλειστικά στοχεύει στη μηχανοκρατία και την αυτοματοποίηση. Τα πάντα πλέον υπόκεινται στην ωφελμιστική, ποσοτική διάσταση του σκοπού, που ανάγεται σε αυτό-σκοπό. Ιδού η κρίση του πολιτισμού!¹⁹⁵

Ο Husserl με έμφαση θα υποστηρίξει, ότι ο ορθολογισμός της επιστημονικής αυταπάτης και της φιλοσοφικής πλάνης, που συνυφάνθηκε μονομερώς και αφελώς από τον αντικειμενισμό και την φυσικοκρατία, ευθύνονται για την βαθειά κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και συνάμα για την κρίση της ευρωπαϊκής ανθρωπιάς. Από την εποχή του **Γαλιλαίου** ο νατουραλιστικός αντικειμενισμός εξέλαβε τον εαυτόν του δογματικά, ως απόλυτη επιστημονική λογοκρατία, υποκαθιστώντας την πρωταρχική, φιλοσοφικά θεμελιωμένη αρχαιοελληνική *rationalitas*, με την μαθηματικοποίηση της αισθητής φύσεως. Η απλοϊκή αντικειμενιστική νοοτροπία του φυσικομαθηματικού νατουραλισμού δημιούργησε αδιέξοδα και επέφερε εκφυλιστικά συμπτώματα στο σύγχρονο Δίκαιο, στη σύγχρονη επιστήμη και στη φιλοσοφία του Δικαίου η

¹⁹² Mohanty J. N.: (1987), σελ.250

¹⁹³ Heidegger Martin: (1985), σελ.38

¹⁹⁴ Feynman Richard:(1998), σελ.40,41

¹⁹⁵ Γιανναράς Χρ.:(2006), σελ.289-293

οποία επανακάμπτει στην παλιά θεωρία του φυσικού δικαίου και εγκλωβίζεται σε φυσιοκρατικές πλάνες. Με την δύναμη της *ratio* του φυσικομαθηματικού λόγου να αναφέρεται μονοδιάστατα στην εξωτερική αντικειμενικότητα, το πνευματικό *είναι* εκπίπτει σε αναυτόνομο προσάρτημα της σωματικής χωροχρονικής υπόστασης, με το άτομο ναρκωμένο σε μια ψευδαισθησιακή ατομική αυτάρκεια, απλά να *παρευρίσκεται* στον καθημερινό κόσμο και να οδηγείται στην ανουσιότητα μιας μηδενικής οντολογικής πραγματικότητας.

Ο Husserl βιώνει την αφόρητη ασάφεια και σύγχυση της εποχής του με τα ατελείωτα θεωρητικά και ηθικά προβλήματα, τα οφειλόμενα στην απουσία μιας γνήσιας πνευματικής *ratio*, και αναζητά εναγωνίως τη λύση, ένα νέο είδος πορείας για τον ευρωπαϊό άνθρωπο. Ο φιλόσοφος όχι τυχαία επιστρέφει στην ελληνική αρχαιότητα για να συναντήσει την αυτοσυναθροιστική πλατωνική περισυλλογή του πνεύματος στον εαυτόν του και το βαρύ σωκρατικό έργο της αυτογνωσίας.

Ο ιδρυτής της φαινομενολογίας στοχεύει στην επαναφορά της λογικής πρωτουργίας του υποκειμένου. Όπως επισημαίνει, η φυσικομαθηματική σημασία της φύσης είναι προϊόν του ερευνώντος τη φύση πνεύματος. Οι προσανατολισμένοι στον εξωτερικό φυσικό κόσμο επιστήμονες, λησμόνησαν την δική τους ερευνητική υποκειμενικότητα, όπως και οι ψυχολόγοι λησμόνησαν να θεματοποιήσουν την ψυχή και το εγώ τους, μολονότι αυτό είναι το θέμα τους.¹⁹⁶ Ο **Husserl** αγωνίζεται «ηρωϊκά» να θέσει τέρμα στην φυσιοποίηση του πνεύματος, ώστε η Ευρώπη να αναγεννηθεί πνευματικά μέσα από το λογοκρατικό πνεύμα της φιλοσοφίας και την επικράτηση της ιστορικής πνευματικότητας του ανθρώπου. Άλλωστε ο σκοπός αυτός εμπεριέχεται στην ίδια την έννοια της Ευρώπης, η τελεολογία της οποίας ταυτίζεται με τις άπειρες επιδιώξεις του φιλοσοφικού ορθού λόγου, του λόγου δηλαδή που καθόρισε τη σύσταση του ευρωπαϊκού κόσμου.

Η επιστροφή στην γενέθλια γη της αρχαίας Ελλάδος, στη φιλοσοφική γενέτειρα του λόγου και την πρωταρχή της πνευματικής ηπείρου μας, γίνεται για να αναβαπτισθεί η ευρωπαϊκή ανθρωπότητα. Γιατί όμως στην ελληνική αρχαιότητα, η οποία ούτε φαινομενολογεί ούτε υπερβατολογεί, σύμφωνα με τις μεθόδους της χουσερλιανής υποκειμενικής εγολογίας; Προφανώς διότι εκεί βρίσκονται οι πηγές της ιδέας της πρώτης έλλογης φιλοσοφικής επιστήμης, της πλατωνικής διαλεκτικής, εκεί υποφώσκει η ιδέα μιας πρωταρχικής ορθο-λογικής υποκειμενικότητας. Άλλωστε **ο αρχαίος ορθολογισμός**, τόσο μέσα από τον **Πλάτωνα** όσο και δια του σοφιστικού σκεπτικισμού, αλλά και μέσω των προσπαθειών του **Αριστοτέλη**, **απροκατάληπτα χρησιμοποίησε τη λογική δύναμη, για να αρθρώσει έναν πραγματικό, επιστημονικό ορθό λόγο, χωρίς να εξυποκειμενίζει τα αντικείμενα και συνάμα χωρίς να**

---

¹⁹⁶ Δημητρακόπουλος Μιχαήλ:(1995), σελ. 89-92

χάνει την επαφή του με τα «πράγματα». Στον ελληνικό ορθολογισμό τα πράγματα γνωρίζουν ότι στο εσώτερο γνωστικό υποκείμενο ενοικεί ο πραγματικός λόγος της ουσίας τους. **Υποκείμενο και αντικείμενα συν-σχετίζονται λογικά και ανταποκριτικά**, έτσι που η υποκειμενικότητα δεν πνίγεται και δεν εξαντικειμενίζεται πραγματοποιητικά, αλλά έχει κριτική συνείδηση της λογικής της συμβολής. Ο ελληνικός ορθολογισμός έχει την φιλοσοφική συνείδηση ότι η γνώση των πραγμάτων του κόσμου είναι κατ'αρχήν εξωτερική ετερογνωσία, με προϋπόθεση ωστόσο την ανθρώπινη αυτογνωσία. Στην ίδια γραμμή σκέψης ο Husserl θα υποστηρίξει, ότι **η ratio της κοσμογνωσίας και της οντογνωσίας προϋποθέτει την λογική πρωτουργία της υποκειμενικότητας**. Και για τον λόγο αυτό ο φιλόσοφος επιστρέφει στον αρχαίο ορθό λόγο, στην πηγή δηλαδή, από την οποία εκπορεύεται **η πνευματική λογοκρατία και η έλλογη οικουμενική αποστολή της Ευρώπης**.¹⁹⁷

Κατανοούμε επομένως, ότι το κυρίαρχο αίτημα της χουσερλιανής φαινομενολογίας είναι η βαθιά και καθολική αυτοκατανόηση του φιλοσοφούντος Εγώ, ώστε αυτό το Εγώ να αναλάβει κατ'αρχήν την ευθύνη για το δικό του *είναι* και στη συνέχεια το αυτοκατανοούμενο υπεύθυνο Εγώ να εκπληρώσει την *ηθική αποστολή* του, μέσω μιας ζωής πραγματούμενης σε πεδίο απόλυτα διαφανούς αποδεικτικότητας.

Πριν από τον Husserl ήταν ο **Descartes** αυτός, που επισήμανε μεθοδολογικά την προπέτεια των φιλοσόφων του μονομερούς ορθολογισμού, και ενώ ήταν ο πρωτοχορηγός της ιδέας του αντικειμενιστικού ορθολογισμού, ταυτόχρονα τον υπονόμεισε αμετάκλητα, εισάγοντας τον υπερβατολογισμό. Ο Husserl είναι αυτός ο οποίος, παίρνοντας αποστάσεις από την ξηρή νοησιαρχία και τον διανοητικό σνομπισμό του Διαφωτισμού θα εισαγάγει τον φαινομενολογικό ορθολογισμό του, τον οποίον ο φιλόσοφος αναβαπτίζει στις πρωταρχές του, με στόχο την επαναθεμελίωση ενός καινούργιου, πανευρωπαϊκών διαστάσεων ανθρωπολογικό φιλοσοφικό πολιτισμό. Δι'αυτού, όπως με ενθουσιασμό διακηρύσσει ο μεγάλος στοχαστής, θα καταστεί εφικτό το ξεπέραςμα της υπαρξιακής κρίσης της Ευρώπης, και θα εκπληρωθεί η φιλοσοφική, ιστορική τελεολογία της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας.¹⁹⁸

XVIIβ) Ο Husserl ως πρακτικός φιλόσοφος

Τι ήταν ο Husserl τελικά; ένας ιδεαλιστής ή ένας μεταφυσικός φιλόσοφος; Θα απαντούσα ότι ήταν ένας πρακτικός φιλόσοφος. Βέβαια όπως διαπιστώσαμε η φιλοσοφία του δεν είναι βολική, παραμυθητική, καθησυχαστική. Τουναντίον, ο Husserl απαλλάσσει «βιαίως» τον άνθρωπο από τον νηπιακή του αμεριμνησία, τον ξεβλοεύει και τον «αναγκάζει» σε υψηλότερη

¹⁹⁷ Δημητρακόπουλος Μιχαήλ:(1995), σελ.93-96

¹⁹⁸ Δημητρακόπουλος Μιχαήλ:(1995), σελ.97-98

αυτοσυνειδησία. Δεν θα ήταν άτοπο να πούμε, ότι με τη φιλοσοφία του ο μεγάλος στοχαστής δημιουργεί τη συνθήκη της «ζαφνικής εξόδου του δεσμού από το σπήλαιο». Θέτει τον άνθρωπο μπροστά στην ευθύνη της ίδιας του της ύπαρξης, τον ελευθερώνει διανοίγοντάς τον σε ορίζοντα απειρότητας. Ο φιλόσοφος έδειξε το *αλλιώς του είναι*, ένα αλλιώς-μονόδρομο, με το οποίο ο άνθρωπος αυτοπραγματώνεται, συνυπάρχει και συν-συγκροτεί κόσμο.

Ο Husserl λυτρώνει τα υποκείμενα από το εσωτερικό μηδέν στο οποίο τα έχει καταδικάσει ο θετικισμός, τους δημιουργεί χώρο για να υπάρξουν...Και επειδή δεν υπάρχω αν δεν φτιάχνω κόσμο, γι' αυτό ο φιλόσοφος από το υποκείμενο και την διυποκειμενικότητα καταλήγει στον κόσμο-της-ζωής.

Ο ιδρυτής της φαινομενολογίας αγωνιά για τη διάσωση της αλήθειας, της ποιότητας, του αξιακού τρόπου υπάρξεως. Ο προσανατολισμός του είναι ανθρωποκεντρικός και έχει ως στόχο να συνδέσει τον άνθρωπο με έναν προορισμό πάνω από την φθορά του. Αυτό που μας λέει ο ηρωϊκός φιλόσοφος με όλους τους τρόπους, είναι ότι ο άνθρωπος δημιουργώντας οικονομικο-επιστημονικά συστήματα με κριτήριο την ποσότητα-κέρδος και αυτοσκοπό την τεχνολογική πρόοδο, έχασε την επαφή με την ουσία του και διέσπασε τη συνοχή-συνέχεια της ανθρωπότητας. **Σήμερα ίσως περισσότερο από κάθε άλλη χρονική περίοδο, κατανοούμε ότι οι μεγάλες χρονικές επιταχύνσεις της τεχνολογικής εξέλιξης και της παγκοσμιοποιημένης-ψηφιακής οικονομίας διαταράσσουν τις χωροχρονικές ισορροπίες, αφήνοντας τον άνθρωπο μετέωρο, σε μια υπαρξιακή ου-τοπία.**

Η χουσερλιανή μέθοδος δεν είναι μια αναλυτική οντολογία, αλλά μια ανάλυση των οντολογικών σημασιών, προκειμένου να επαναφέρει τον άνθρωπο σε μια ορθή πορεία. Ο Husserl, όπως ακριβώς και ο Πλάτων, είναι κυρίως φιλόσοφοι του «ορθού λόγου», είναι φιλόσοφοι πρακτικοί, διότι πάνω απ' όλα, ενδιαφέρονται να σώσουν τα φαινόμενα, ώστε να έχει ελπίδα η ανθρωπότητα. Ο Πλάτων στον μύθο του σπηλαίου, στον οποίον αποτυπώνονται οι βαθμίδες της γνώσης, ξεκινά από την πλήρη αγνωσία, που είναι οι σκιές των ειδώλων, προχωρά στα ίδια τα είδωλα, συνεχίζει με τις αντανakλάσεις των πραγματικών αντικειμένων και τα ίδια τα αντικείμενα, για να καταλήξει στην ενατένιση του αληθινού.¹⁹⁹ Προσωπικά θα έλεγα ότι οι διανοητές αυτού του μεγέθους επιδιώκουν την πλήρη κατανόηση της πραγματικότητας, ώστε να «λυτρωθούν» από τους περιορισμούς της και ελεύθεροι πλέον να γνωρίσουν αυτό-πυ-όντως-υπάρχει. Πρώτα αποκωδικοποιούν την πραγματικότητα και μετά την υπερβαίνουν. Αυτό θεωρώ είναι το νόημα της υπερβατολογικής φιλοσοφίας.

Το χουσερλιανό υποκείμενο δια της υπερβατολογικής ενεργητικής γένεσης αποκτά μόνιμες έξεις, τις οποίες οικεία βουλήσει μετουσιώνει σε πράξεις. **Το χουσερλιανό υποκείμενο δεν**

---

¹⁹⁹ Πλάτων, *Πολιτεία*- βιβλίο ζ:(2006), σελ.1058-1070

είναι παθητικός συντελεστής μιας πραγματικότητας, καλείται να αναλάβει μια ενεργητική και υπεύθυνη στάση ζωής. Οι επιλογές του σε επίπεδο πεποιθήσεων και πράξεων, είναι κατ'απόλυτο λόγο καθοριστικές, στο μέτρο που ταυτόχρονα είναι συγκροτησιακές της ίδιας του της ύπαρξης.

XVIIγ) Νέα στάση-νέα πράξη

Ο φιλόσοφος μιλά για μια νέου-είδους-πράξη, επί του εδάφους της οποίας η ανθρωπότητα θα επαναπροσδιορισθεί συνολικά, επανεξετάζοντας τους σκοπούς της ζωής, τα πολιτισμικά μορφώματα, τα συστήματα και τις αξίες, οι οποίες ρητά ή υπόρητα διέπουν τη λειτουργία της. Η νέα αυτή πράξη (μετουσίωση της εναργούς θεωρίας σε πράξη), δια του καθολικού επιστημονικού λόγου και σε συμφωνία με τους κανόνες αλήθειας, θα αναδιαμορφώσει την ανθρωπότητα, ώστε αυτή να καταστεί ικανή να αναλάβει κατ'απόλυτο λόγο την ευθύνη του εαυτού της.²⁰⁰

Η **Κρίση** γράφεται σε μια περίοδο που ο φιλόσοφος ήδη διώκεται λόγω της εβραϊκής του καταγωγής, Ο Husserl απευθύνεται στους συμπατριώτες του Γερμανούς, οι οποίοι εξοντωμένοι και ταπεινωμένοι μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, είναι διψασμένοι για *αίμα και γη*. Ο φιλόσοφος αγωνιά γι'αυτό που έρχεται, και προσπαθεί να αφυπνίσει συνειδήσεις. Υπενθυμίζει την αφετηρία και την ιστορική διαδρομή της ευρωπαϊκής ανθρωπότητας, και **επισημαίνει την διάρρηξη της κανονικότητας της πορείας, που έχει προκληθεί με την υποστροφή στη «φυσική στάση»**. Απευθύνεται στην ενότητα των φιλοσόφων-επιστημόνων της κοινής παιδείας, που διαπερνά οριζόντια την ποικιλία των εθνών, σε μια εναγώνια προσπάθεια να αφυπνίσει την πνευματικότητα της ευρωπαϊκής υπερεθνικότητας, ούτως ώστε να υπερκερασθούν οι ανταγωνισμοί εμπορίου και εξουσίας των εθνών. Ο Husserl με αυτό το σύγγραμμα, παίρνει τη σκυτάλη από τον **Kant** και γίνεται ένας αγωνιστής της ειρήνης δείχνοντας τον δρόμο προς την αιώνια ειρήνη.

Η λύση που προτείνεται είναι η αλλαγή στάσης, δηλαδή η μετακίνηση από την απλοϊκή-φυσική στάση στη φιλοσοφική-θεωρητική στάση. Η μετάβαση στη «νέα στάση» πραγματώνεται με την φαινομενολογική μέθοδο, η οποία εκκινεί από την εμπρόθετη *εποχή*. Αυτή η μετακίνηση σηματοδοτεί τη νέα ανθρώπινη στάση, που εισβάλλει πάραυτα σε όλη την υπόλοιπη πρακτική ζωή και προκαλεί την ανάδυση μιας ιδιαίτερης ανθρωπότητας και ενός νέου προορισμού της ζωής, σύστοιχου με την δημιουργία του νέου πολιτισμού. Ο Husserl αποσκοπεί στην διαμόρφωση μιας νέας εσωτερικής κοινότητας αμιγώς ιδεατών ενδιαφερόντων, από ανθρώπους αφοσιωμένους στις νέες ιδέες. Με τον τρόπο αυτόν θα αναδιαμορφωθεί και η κοινοτική δράση,

---

²⁰⁰ Husserl Ed.:(2011), σελ.118

έτσι ώστε ο ένας να εργάζεται μαζί με τον άλλον και ένεκα του άλλου, στην προοπτική ενός κοινού αγαθού, που δεν μπορεί να είναι άλλο από την καθαρή και απροϋπόθετη αλήθεια. Ο φιλόσοφος οραματίζεται την ανάδυση ενός νέου τρόπου κοινοτικοποίησης και μια νέα μορφή αεί-διαρκούς κοινωνότητας, της οποίας η πνευματική ζωή φέρει εντός της τον ορίζοντα του μέλλοντος, ως ορίζοντα μιας απειρότητας γενεών-ανανεωμένων με βάση το πνεύμα των ιδεών αυτών. Ο Husserl δηλαδή επί της ουσίας μιλά για ένα κίνημα, το οποίο θα ξεκινήσει από τον κύκλο των φιλοσοφούντων και προοδευτικά δια της παιδείας θα απλωθεί σε ολοένα ευρύτερους κύκλους του λαού.²⁰¹

Στις απαρχές του 20^{ου} αι. και στην αυγή μιας πρωτο-ανθρωποκεντρικής εποχής, ο Husserl ευαγγελίζεται τον «νέο άνθρωπο», εντός του οποίου εγείρεται ένα νέο ύφος προσωπικής πνευματικής ύπαρξης, και δια του οποίου η ανθρωπότητα θα στραφεί σε μια νέα προοπτική απειρότητας, η οποία θα επηρεάσει ό,τι συνιστά «πραγματικά ον», με το επιστημονικό νόημα του όρου. Το υποκείμενο θα παύσει πλέον να είναι ο «καθένας» με το περατό νόημα της προ-επιστημονικής ζωής και θα ανακτήσει καθολική εγκυρότητα ως υποκείμενο των επιτελούμενων θεμελιώσεων.²⁰² Αιώνες πριν τον Husserl, ο Όμηρος στην *Οδύσσεια* αποτύπωσε ποιητικά, την ίδια πορεία από το μη-είναι στο είναι.²⁰³ Ο Οδυσσεύς πριν διανύσει τις σκοτεινές περιοχές του ασυνειδήτου του, ήταν ο κανείς- ο «ου-τίς». Μόνο όταν ο ήρωας διένυσε την δύσκολη πορεία της αυτογνωσίας και έφθασε στην Ιθάκη, αυτό-αναγνωρίστηκε ως ο Οδυσσεύς.²⁰⁴

Όσο και αν ασκήθηκε κατά κόρον κριτική από τους φιλοσοφικούς διαδόχους του Husserl, προκειμένου να αναδειχθούν οι ίδιοι, δεν επισκιάζεται η μοναδικότητα της φαινομενολογικής μεθόδου του φιλοσόφου, η οποία έγκειται στο ότι δια της εποχής το «καθαρό εγώ» κατακτά την εναργή εποπτεία του σύστοιχου με τη συνείδηση αντικειμενικού κόσμου, πάντα στον ιδεατό, υπερβατικό ορίζοντα του νοήματος.²⁰⁵ Ο Husserl με την μεθόδό του και την διεισδυτική φιλοσοφική του σκέψη άνοιξε κυριολεκτικά τον δρόμο στον Heidegger, τον Merleau Ponty και τον Levinas και εισήλθε στις τάξεις των πρωτοπόρων.

Ο Levinas στο *Ηθική και Άπειρο* θα παραδεχθεί, ότι η χουσερλιανή σκέψη του προσέφερε «διάνοιξη και μέθοδο», και τον απόδέσμευσε από δογματικά συστήματα και χαοτικές

---

²⁰¹ Husserl Ed.:(2011), σελ.103,129

²⁰² Ο.π., σελ.107

²⁰³ « Κύκλωπα, τα' όνομά μου θες; Εγώ στο φανερώνω..Κανένας ονομάζομαι, Κανέναν με φωνάζουν», ραψ. ί στο *Ομήρου Οδύσσεια*:(1998), σελ.106

²⁰⁴ Ήδη από την Αρχαιότητα, οι Έλληνες φιλόσοφοι διέκριναν ότι η Ομηρική Οδύσσεια συμβολίζει την λειτουργία του ανθρώπινου νου. Ο Οδυσσεύς βασιλιάς της Ιθάκης συμβολίζει τον Νου, βασιλέα της ανθρώπινης υπάρξεως.. Ο Οδυσσεύς ύστερα από δεκαετή πόλεμο, ξεκινά την επάνοδο προς την Ιθάκη και ζει με το όνειρο της πραγματοποίησης του νόστιμου ήμαρος. Δηλαδή ο άνθρωπος, ύστερα από ένα διάστημα δραστηριότητας, θέλει να ηρεμήσει και να ενωθεί με την πηγή του, τον εαυτόν του.

Κανελλάκος Δ.Π. & Kenneth Chandler, ιστότ. <http://neoellhn.blogspot.com>

²⁰⁵ Δήμου-Τζαβάρα Αναστασία:(1996), σελ. 186-187

ενοράσεις.²⁰⁶ Όπως ομολογεί ο μεγάλος ηθικός φιλόσοφος του 20^{ου} αι., προοδευτικά η ουσιώδης αλήθεια του Husserl αναδύθηκε στο πνεύμα του, ενώ δια της φαινομενολογικής μεθόδου επέτυχε τον αναστοχασμό και τη «σύλληψη» του εαυτού, ώστε να θέσει την ερώτηση: «που βρισκόμαστε» και να επανασταθμίσει την κατάσταση. Αυτή η διαδικασία, μας λέει και ο **Levinas**, συνιστά και την ουσιώδη σημασία της φαινομενολογίας πέρα από την πολυσχολιασμένη «θέαση των ουσιών». Πρόκειται για την **ανάδυση ενός νέου cogito** που ερευνά και περιγράφει τον εαυτόν του, δυσπιστώντας απέναντι σε έναν εγνωσμένο, αντικειμενοποιημένο κόσμο. Και όλο αυτό δεν σχετίζεται με κάποιου είδους αυθορμησία, αλλά είναι **προϊόν ενός ριζικού αναλογισμού σταθερά προσηλωμένου στον εαυτόν του.**

Ο Husserl μας επεσήμανε το χρέος να αντισταθούμε στην αντικειμενικότητα να διερευνήσουμε τον ορίζοντα σκέψεων και προθέσεων που την σκοπεύουν, ώστε οι λειτουργίες αυτές να διασωθούν από την συσκότιση και την λήθη. Και **αυτή είναι η συνεισφορά της φαινομενολογίας: ανακαλεί λησμονημένες σκέψεις, υπο-νοούμενες και παρα-νοούμενες προθέσεις, διασώζοντας την συνείδηση** και ανοίγοντας νέα δίοδο προς την αλήθεια, μέσω του ριζικού αναλογισμού.²⁰⁷

Θεωρώ ότι στην χουσερλιανή οντολογία η ηθική στάση αναδεικνύεται ως η αναγκαία υπαρκτική συνθήκη. Ως εκ τούτου έχουμε ενώπιόν μας την ουσιαστικότερη ηθική θεωρία των νεότερων χρόνων, μακράν των συνήθων φορμαλιστικών ρηχών ηθικολογιών. Ο Husserl εισάγοντας την έννοια της αυτοσυγκρότησης του εγώ και αυτή της «ενεργητικής γένεσης», αποδίδει στο υποκείμενο την ευθύνη της συγκρότησής της προσωπική του ύπαρξης και του σύστοιχου-φαινομένου κόσμου. Πρόκειται για μια καινοφανή, ρηξικέλευθη επίγνωση, υπό το πρίσμα της οποίας το υποκείμενο συνειδητοποιεί την δυνατότητά του για μια άνευ όρων ελευθερία σε μια άπειρη προοπτική, σε απόλυτη συνάρτηση με την προσωπική του ευθύνη.

Την υψηλότερη αυτή έννοια της υπαρκτικής ελευθερίας απογείωσε ο μαθητής του Husserl, ο Heidegger, με την αναλυτική του «Είναι προς θάνατο», που ονομάστηκε και Ηθική του Θανάτου. Το da-sein αναλαμβάνοντας την ευθύνη της ύπαρξής του, ως *είναι προς θάνατον*, **μεριμνά γνήσια για το είναι του, πραγματώνοντας την αυθεντικότητά του.**²⁰⁸ Στην προοπτική δηλαδή του θανάτου, η ύπαρξη ανα-σημασιοδοτείται και επί τη βάση μιας νέας ιεράρχησης, «υποβαθμίζει» τις ανθρωπομέριμνες και ωθείται να αδράξει την ευκαιρία της αυτοπραγμάτωσης. Και όπως λέει ο Heidegger, είναι η **«κλήση» της συνείδησης που εγκαλεί από την αναυθεντικότητα στην αυθεντικότητα.** Η εγκαλούσα όμως συνείδηση είναι η

---

²⁰⁶ Levinas Emm.:(2007), σελ.15

²⁰⁷ Ο.π., σελ. 16

²⁰⁸ Ιστότ.: www.leviathan.gr/Lev9/paizis1.htm

«καθαρή συνείδηση», την οποία πριν τον Heidegger, αφύπνισε η υπερβατολογική φαινομενολογία του Husserl.

XVIII) ΣΥΝΟΨΗ

Ο **Edmund Husserl** κρίνοντας ότι η φιλοσοφία είχε εγκλωβισθεί σε έναν μυθικό τρόπο του φιλοσοφείν, αφού δεν συνδεόταν με την αυθεντική προβληματική της υποκειμενικότητας, πραγματοποίησε μια **νέα εκκίνηση με βάση όχι τις απριωρικές κρίσεις αλλά τα ίδια τα πράγματα** ανανεώνοντας την φιλοσοφική σκέψη του 20^{ου} αιώνα.

Η ανάδειξη της λογικής πρωτουργίας του υποκειμένου ανεδείχθη σε κεντρικό στόχο της χουσερλιανής φαινομενολογίας. Σύμφωνα με τον Husserl, υποκείμενο σημαίνει να υπάρχει για τον εαυτόν σου, να έχεις συνείδηση-επίγνωση του εαυτού σου. Υπό το πρίσμα της φαινομενολογικής σκέψης, **η υποκειμενικότητα είναι μια πρωτο-πρόσωπη δοτικότητα, μια πρωτόγονη μορφή αυτό-συνειδησίας, επί του εδάφους της οποίας παρέχεται η δυνατότητα στο υποκείμενο, να «υποστεί» το βίωμα της ενδοκόσμιας εμπειρίας και να συστήσει τα όντα.** (Hua 14/151, 17/ 279-280, 10/291)²⁰⁹

Στο σημείο αυτό πρέπει να διευκρινισθεί, ότι ο Husserl αναφερόμενος στο υπερβατολογικό και εμπειρικό υποκείμενο δεν εννοεί δύο υποκείμενα, αλλά δύο διαφορετικές αυτό-προσλήψεις, μία πρωτεύουσα και μία δευτερεύουσα.²¹⁰ Γίνεται εξ' αυτού κατανοητό, ότι **η φαινομενολογία δεν διασπά την ταυτότητα του εγώ.** Το υπερβατολογικό υποκείμενο είναι το υποκείμενο στην πρωταρχική συγκροτησιακή του λειτουργία, ενώ το εμπειρικό είναι το ίδιο υποκείμενο, το οποίο αντικειμενικοποιείται και ερμηνεύεται ως ένα αντικείμενο του κόσμου.

Στους **Καρτεσιανούς Στοχασμούς** ο ιδρυτής της φαινομενολογίας θα παραδεχθεί, ότι η καρτεσιανή μεταστροφή οδήγησε πρώτη στην υπερβατολογική υποκειμενικότητα με τη στροφή στο **ego cogito**, ως το ασφαλέστερο και έσχατο έδαφος των κρίσεων, επί του οποίου εδράζεται κάθε ριζική φιλοσοφία. Αλλά η φαινομενολογική γνωσιοθεωρία είναι αυτή, η οποία στοχεύοντας στην ανάλυση της εσωτερικής δομής του cogito, μετατόπισε την βαρύτητα της υπερβατολογικής ενάργειας του *ego cogito*, προς τις ποικίλες *cogitationes*- στη ρέουσα συνείδηση, καθόσον το εγώ δύναται δια του αναστοχασμού να παρατηρεί, να ερμηνεύει και να περιγράφει την αισθητηριακά αντιληπτή και παραστατική του ζωή, καθώς επίσης την αποφαντική, την αξιολογική και την βουλευτική του λειτουργία.²¹¹

²⁰⁹ Ο.π., σελ.176-177-178

²¹⁰ Ο.π., σελ. 104-105

²¹¹ **Husserl Edmund:** (2002), σελ.53

Ο μεγάλος Γερμανός στοχαστής εμπνεύσθηκε και εισηγήθηκε την περίφημη **θεωρία της αποβλεπτικότητας**, στα πλαίσια της οποίας περιέγραψε τις συντεταγμένες της συνειδησιακής εμπειρίας και ανέδειξε την ουσία του συνειδησιακού βιώματος, συστήνοντας μια αυθεντική προβληματική της υποκειμενικότητας.

Στα πλαίσια της παρούσης εργασίας, ακολουθώντας πάντα τον βηματισμό της χουσερλιανής σκέψης, αναδείχθηκε ότι στην φαινομενολογία ο κόσμος εκλαμβάνεται ως φαινόμενο-πραγματικότητας και όχι ως ισχύουσα πραγματικότητα. Η διεισδυτική χουσερλιανή σκέψη δεν προσεγγίζει το φαινόμενο περιγραφικά, αλλά μεταβαίνει «αναγκαία» από το φαινόμενο στην φαινομενολογική του νοηματοδότηση, καθόσον θεωρεί ότι τα φαινόμενα στην προφάνειά τους είναι άδηλα. Για τον Husserl «φαινόμενο» είναι αυτό που δίνεται στην άμεση εποπτική αντίληψη και αποτελεί τη φανέρωση του *ίδιου* του πράγματος, είναι δηλαδή ο φωτισμός του όντος, όπως αυτό εμφανίζεται στο *είναι* του.. **Η αλήθεια του φαινομένου αποκαλύπτεται στον ορισμό του νοήματος και ειδικότερα στον τρόπο με τον οποίον το έγχρονο υποκείμενο βιώνει τα «ίδια τα πράγματα», πέρα από φυσικο-κοινωνικούς και αναγκαίους καθορισμούς.** Για τον λόγο αυτό, επιβάλλεται η συστατική επενέργεια του υποκειμένου, η ερμηνευτική «βία» της ματιάς του, προκειμένου **να μεταβούμε από το φαινόμενο στην φαινομενολογική του νοηματοδότηση.**²¹²

Πρόκειται για μετάβαση που εκκινεί από τη νοητική πράξη της *εποχής* (*epoche*), δια της οποίας τίθεται ο εξωτερικός κόσμος «μέσα σε αγκύλες». Ο όρος *εποχή* για τους αρχαίους σκεπτικούς σήμαινε την αδυναμία της αισθητηριακής αντίληψης να συλλάβει την πραγματική δομή των πραγμάτων, γεγονός που τους ανάγκαζε να αμφιβάλλουν ριζικά ως προς το περιεχόμενο και την δομή του εξωτερικού κόσμου. Στον Husserl η *εποχή* συνιστά μια ακόμα ριζικότερη διάρρηξη του λογικού εγώ και του εμπειρικού κόσμου. Ο σκεπτικός αμφιβάλλει και πιθανολογεί μέσω ψυχολογικών συνειρμών, ενώ **ο φαινομενολόγος «καθαρίζει» το πεδίο της νόησης από κάθε ψυχολογικό περιεχόμενο, παρενθετοποιεί τον εμπειρικό κόσμο και αναδιπλώνεται στη συνείδησή του.** Πρόκειται για μέθοδο στοχαστική, υπερβατική με την καντιανή έννοια του όρου, τουτέστιν εμπειρική, ενώ είναι «καθαρή» στον βαθμό που αποποιείται κάθε προηγούμενη φυσιοκρατική δοξασία.²¹³ Με την καθαρτήρια αυτή διαδικασία επιδιώκεται η κατάκτηση μιας στοχαστικής προφάνειας, προκειμένου να αποκωδικοποιηθεί η λειτουργία της συνείδησης και να νοηματοδοτηθούν τα πράγματα, πέρα από τις αιτιακές εξηγήσεις και τις ποσοτικές περιγραφές, που προκρίνει η εμπειρική επιστήμη.

Ο Husserl δεν περιορίζεται στην διερεύνηση της «καθαρής-εμπειρικής» υποκειμενικότητας, της αποκομμένης τόσο από τον κόσμο, όσο και από την διυποκειμενικότητα. Δια της *εποχής* και

²¹² Ράμφος Στέλιος:(2011), σελ.59, 61

²¹³ Farber Marvin:(1970), σελ.25-26

της αναγωγής, το εγώ δεν απομονώνεται στον εαυτόν του, ούτε αποστρέφεται τα ενδοκόσμια αντικείμενα, αλλά τα διερευνά ως συγκροτούμενα σύστοιχα της συνείδησής του.²¹⁴

Ο φιλόσοφος δηλαδή αντιστρέφει την πορεία της έρευνας και **δεν εκκινεί από την αυτόδοτικότητα, αλλά** κηρύσσοντας την επιστροφή «στα ίδια τα πράγματα», **αναλύει την δοτικότητα των «εξωτερικών» προς το υποκείμενο αντικειμένων**, διερευνώντας τα υποκειμενικά ενεργήματα της πρόσληψης και της κατανόησης (των υπό εξέταση αντικειμένων), **προκειμένου να αποκαλύψει τον εαυτό, ως δοτική φανέρωσης.**

Πέραν της εποχής και της αναγωγής, η μέθοδος η οποία όπως ο Husserl υποστηρίζει, θα μας απαλλάξει από τη **λήθη-του-εαυτού, που επέφερε ο φυσιο-λογικός τρόπος ζωής** και δια της οποίας θα εποπτεύσουμε το φυσικό ον στο *είναι* του, είναι η **ειδητική αναγωγή**. Στην **ειδητική καθαρή περιοχή** εντοπίζεται η ουσία κάθε ξεχωριστού συνειδησιακού γεγονότος.²¹⁵

Με τη συγκεκριμένη μέθοδο, υπερβαίνουμε τα συμβεβηκότα χαρακτηριστικά του αντικειμένου, π.χ. ένα μαύρο πιάνο με ουρά, και αναζητούμε τα ουσιώδη και αμετάβλητα, που το εντάσσουν στο είδος «μουσικό όργανο». **Επανασυστήνουμε δηλαδή την αντικειμενική πραγματικότητα στον ορίζοντα των ουσιωδών χαρακτηριστικών**, αντιπαραθέτοντας αριστοτελικά το καθολικό *είναι* των όντων προς το συμβεβηκό.²¹⁶

Στους **Καρτεσιανούς Στοχασμούς** θα αναδειχθεί η υπόρρητη άδηλη-ουσιακή σύνδεση του υπερβατολογικού εγώ με το εξωτερικό αντικείμενο, (του οποίου την ενότητα-ταυτότητα συνθέτει η αναγώμενη συνείδηση) και θα καταστεί προφανής η **αμφίδρομη διεργασία, κατά την οποία αφενός το παριστάμενο αντικείμενο καθιστά το εγώ συνειδητοποιούμενο** και αφετέρου αναδεικνύεται ο καθολικός κανόνας, υπό το πρίσμα του οποίου η κατανόηση των εξωτερικών-παρισταμένων αντικειμένων είναι αποτέλεσμα της συγκροτησιακής, δομικής κατάστασης του εγώ.²¹⁷

Στο πλαίσιο της παρούσης εργασίας έγινε προσπάθεια να παρουσιασθεί επαρκώς η καθεστωτική έννοια της χουσερλιανής θεωρίας: η **προθετικότητα-αποβλεπτικότητα (intentionality)**, δια της οποίας το απριωτικό-προεμπειρικό σχετίζεται έλλογα με την εμπειρία, γεγονός πολύ σημαντικό από άποψη οντολογική, στον βαθμό που το προεμπειρικό καθίσταται τόπος υπάρξεως και σημασιοδοτική αρχή για το εμπειρικό.

Όπως θα διασαφηνίσει ο Husserl στις **Λογικές Έρευνες**, η προθετικότητας είναι «στάση» και όχι διανοητική αναπαραστατική λειτουργία. Όταν βλέπω μια πόρτα, βλέπω την πόρτα και όχι την εικόνα της στο νου μου. **Προηγείται δηλαδή η αντίληψη της αναπαράστασης, τούτέστιν αντιλαμβάνομαι το αντικείμενο προ-θετικά, επί τη βάση μιας σημασίας και όχι μέσω της**

²¹⁴ Husserl Edmund: (2002), σελ. 54

²¹⁵ Heinsen Douglas: (1984), σελ.149

²¹⁶ Ράμφος Στ.:(2011), σελ.59

²¹⁷ Husserl Edmund: (2002), σελ. 82,83

αναπαραστάσεώς του. Με αυτήν την έννοια η συνείδηση καθίσταται «κομιστής», και δια της αποβλεπτικότητας εκδιπλώνει πολλά συνειδητά ή ασύνειδα *a priori*, μεταξύ των οποίων και το είναι ως καθαρό υπαρκτικό γεγονός. Στο σημείο αυτό κατανοούμε ότι ο όρος «πρό-θεση» είναι αυτός που ενέχει την προθετική αναφορικότητα, ενώ ο ευρέως διαδεδομένος όρος «αποβλεπτικότητα», με την απλή έννοια της σκόπευσης, ρηχαίνει παραπλανητικά το νόημα του όρου. **Στην πρό-θεση λοιπόν ύλη και ποιότης-νόημα συναιρούνται, ενώ η θέα γίνεται και ερμηνεία.**²¹⁸

Ο Levinas στο *Ηθική και Άπειρο* θα επισημάνει επ'αυτού, ότι ο Husserl εισάγει στην φιλοσοφική θεωρία της αναφορικότητας της συνείδησης, μια νέα δυναμική αναφορησιακή **θέαση** που υπερβαίνει την στατικότητα του γνωστού, καθόσον η συνείδηση ως συνείδηση κάποιου πράγματος, περιγράφεται αμφίδρομα με αναφορά στο αντικείμενο που «απαιτεί», ωθούμενη έτσι σε νέα δράση.²¹⁹

Ο εξέχων μαθητής του Husserl, ο Heidegger, θέλοντας να διαφοροποιηθεί από τον δάσκαλό του, θα υποστηρίξει την άνευ υποκειμένου προθετικότητα. Ωστόσο προθετικότητα χωρίς υποκείμενο είναι και χωρίς άλλους. Το χαϊντεγκεριανό *da-sein*, με την ενθαδική αντίληψη του φυσικού όλου, αποκλείει τη ματιά και την απόσταση που αυτή υποδηλώνει, και δια της οποίας εισάγεται η σχέση του υποκειμένου προς το αντικείμενο. **Το γεγονός ότι το *da-sein* ανακαλύπτει την ύπαρξή του μέσα στον κόσμο, επιφέρει την απ-αξία του όντος, την αμφισβήτηση της ιερότητας του ανθρώπου και κατ'επέκταση του νόηματος του πολιτισμού...** Ο Levinas επεσήμανε το πρόβλημα και έθεσε την ερώτηση: αν το «τώρα» αιμοδοτεί και πνευματοποιεί το ανθρώπινο όν, το οποίο δεσμεύεται στο Είναι του κόσμου με την μέριμνα, πως θα ελευθερωθεί από τα όποια δεσμά του, αν δεν είναι υποκείμενο; (*Levinas, De l'Existence a l'Existent*) Προφανώς, **αν με ανακαλύπτω στον κόσμο είμαι αγελαίος, αλλά αυτοκατανοούμενος ως «ζών λόγο έχον» ή ως «ζών πολιτικόν», υπάρχω με τον εαυτόν μου και συνάμα συν-υπάρχω με τον άλλον.**²²⁰

Από όσα παραθέσαμε, έγινε κατανοητό ότι η αποβλεπτικότητα δεν προστίθεται εξωγενώς ούτε είναι αντανακλαστική-μηχανική αντίδραση οφειλόμενη σε εξωτερικές επιδράσεις, αλλά αντιθέτως συνιστά μια αναπόσπαστη με τη συνείδηση δυναμική διανοιχτότητα, προσδιορίσιμη και ως εσωτερικό δομικό στοιχείο της ίδιας της εμπειρίας και της συγκρότησης του βιώματος. Η ανάλυσή της καταδεικνύει ότι υπάρχουν στη συνείδηση ενεργήματα, που από την φύση τους κατευθύνονται προς υπερβατικά αντικείμενα, πράγμα που σημαίνει ότι **το υποκείμενο**

²¹⁸ Ράμφος Στ.:(2011), σελ.57,58

²¹⁹ Levinas Emmanuel:(2007), σελ.17

²²⁰ Ράμφος Στέλιος:(2011), σελ. 77,78,79

*αφ'εαυτού κατευθύνεται προς κάτι διαφορετικό από το ίδιο, όχι αιτιακά-αντανεκλαστικά, αλλά προ-θεσιακά.*²²¹

Στον αντίποδα της δεσμευτικής για το υποκειμένο αιτιακής σχέσης, ο Husserl θα εισαγάγει στη συνειδησιακή λειτουργία μια πρωταρχική, αποφασιστική κίνηση, απορρέουσα από την βούληση του υποκειμένου. *Η αποβλεπτική συνείδηση βγαίνει «αυτοβούλως» από τον εαυτόν της και δρα επί της εξωτερικής πραγματικότητας, σκοπεύοντας τα πράγματα όχι για να υποταγεί σ'αυτά, αλλά για να δεσμεύσει το νόημά τους και να το καταστήσει εν-σύνειδο περιεχόμενό της.* Εδώ έχουμε μια συγχρονική δράση: τη συστατική επενέργεια της συνείδησης επί της αντικειμενικής πραγματικότητας, και την ταυτόχρονη αυτοπραγμάτωσή της. Τουτέστιν **η συνείδηση συγκροτεί αυτοσυγκροτούμενη και γνωρίζει αυτογνωριζόμενη.**

Ο Husserl μιλώντας περί της *προτεραιότητας της υποκειμενικότητας*, δεν αναφέρεται μόνο στην ουσιώδη δομή του υποκειμένου, την απαλλαγμένη από κάθε ενδονοητικό στοιχείο, αλλά εξετάζει και την εμπράγματη εμπειρική φύση του υποκειμένου. Δεν πρέπει να υποβαθμίζεται το γεγονός, ότι **αφετηριακή υπόθεση στο φιλοσοφικό εγχείρημα του Husserl είναι η αυτοδυναμία του λογικού απέναντι στα πράγματα.** Ένα αντικείμενο είναι πάνω απ'όλα γνωστικό αντικείμενο, δεδομένο σε μια συνείδηση. **Ο λόγος δράττεται των αντικειμένων και τα οικειοποιείται.** Και όπως ο ίδιος ο Husserl θα διευκρινίσει, το να επιτελώ την *εποχή* και την *αναγωγή* δεν σημαίνει, όπως ενίοτε λανθασμένα υποστηρίχθηκε, ότι στρέφομαι προς μια ενδότερη σφαίρα αγνοώντας την πραγματικότητα. Η αλλαγή της στάσης πρέπει να κατανοηθεί ως *διεύρυνση* του πεδίου της έρευνάς μας. (Hua 6/154, I/66). **Η εποχή ορίζεται από τον ίδιο τον φιλόσοφο ως μετάβαση από την διςδιάστατη στην τριςδιάστατη ζωή** (Hua 6/120).²²²

Ο Husserl επισημαίνοντας την ανεπάρκεια της αισθητηριακής μαρτυρίας δεν σημαίνει ότι αρνείται την πραγματικότητα του φυσικού κόσμου. Σημαίνει όμως ότι ο φιλόσοφος αναζητεί τον ορίζοντα νοήματος της εμπειρίας και ψάχνει για ερμηνείες εκεί όπου οι άλλοι βλέπουν βεβαιότητες. Ο Γερμανός στοχαστής δεν απαξιώνει την αισθητηριακή αντίληψη, αλλά επιδιώκει την φιλοσοφική κατανόηση του φυσικού κόσμου, με σταθερό δεδομένο την αναγνώριση πραγματικοτήτων και στο περιεχόμενο της συνείδησης.²²³ Και πάντα το σημείο εκκίνησης στη χουσερλιανή σκέψη είναι η αισθητηριακή εμφάνιση του αντικειμένου, η οποία εξετάζεται ενδελεχώς, για να τεθεί αμέσως το καίριο φαινομενολογικό ερώτημα: ποιες είναι οι συνθήκες για την καθαυτή δυνατότητα της εμφάνισης; Αυτό ακριβώς το ενδιαφέρον για τις ακριβείς συνθήκες καταδεικνύει, ότι ο φαινομενολογικός στοχασμός δεν μπορεί να εξισώνεται με ψυχολογική ενδοσκόπηση.

²²¹ Zahavi Dan:(2010), σελ. 48,49

²²² Ο.π., σελ.99

²²³ Hall Harrison:(1984), σελ.189

Η φαινομενολογική έρευνα για την υποκειμενικότητα αναπτύσσεται με ορίζοντα τη συγκροτησιακή συστοιχία του υποκειμένου με τον κόσμο. Πρόκειται δηλαδή για έρευνα που αξιώνει διυποκειμενική ισχύ, μη συναφή με την ιδιωτική ενδοσκοπήση. Στην χουσερλιανή οντολογική ανάλυση η διυποκειμενικότητα ανάγεται σε κρίσιμη φαινομενολογική έννοια, αφού δι' αυτής κατισχύεται το νόημα του κόσμου (*Seinssinn*) ²²⁴ Το χουσερλιανό υποκείμενο διερευνάται πάντα σε συνάρτηση με την φιλοσοφική διασάφηση του κόσμου, διότι όπως ο Husserl λέει, είναι α-νόητο να μιλάμε για την ύπαρξη ενός ανεξάρτητου κόσμου πέρα από την εμπειρική και την εννοιολογική προοπτική του υποκειμένου. Υπ' αυτό το πρίσμα, ακόμα και η υπερβατολογική υποκειμενικότητα η οποία εξίσταται των ορίων του φυσικού κόσμου, περιγράφεται πάντα με αναφορά τον κόσμο. Και όπως ο φιλόσοφος θα υποστηρίξει, μόνο δια της υποκειμενικότητας καθίσταται δυνατή η εμφάνιση του κόσμου. Στην πορεία μάλιστα θα συνειδητοποιήσει, ότι **ο κόσμος μπορεί να εμφανισθεί μόνο για ένα υποκείμενο, ενώ η υποκειμενικότητα δεν χρειάζεται τον κόσμο για να υπάρξει.** (Hua 4/107, 6/175).

Εν τέλει ο Husserl θα καταλήξει στη **σχετικότητα του κόσμου**, καθόσον η αναγκαία προϋπόθεση της εμφάνισής του είναι το υποκείμενο, δηλαδή κάτι έξω από αυτόν. Αντιθέτως **το υποκείμενο, η εμμένεια, είναι κάτι απόλυτο και αυτόνομο**, δεδομένου ότι η εμφάνισή του εξαρτάται μόνο από το ίδιο.²²⁵ Από όσα αναφέρθησαν συνάγεται, ότι η υπερβατολογική υποκειμενικότητα συνιστά το μόνο αυτάρκες οντολογικό θεμέλιο, από το οποίο νοηματοδοτείται η εγκυρότητα κάθε τι του αντικειμενικού.

Ο βηματισμός της σκέψης του Husserl μετέβαλε προοδευτικά τη φιλοσοφία του, από μια εγωλογική σε μια διυποκειμενική, υπερβατολογική-κοινωνιολογική φαινομενολογία. (διατύπωση από τις διαλέξεις του Husserl στο Λονδίνο το 1922)²²⁶ Και τούτο διότι στην τελική του θέση ο φιλόσοφος έχει συνειδητοποιήσει ότι: **1)** το υποκείμενο επιτελώντας την συγκρότηση επηρεάζεται στον βαθμό που σύρρεται από αυτή και **2)** η συγκρότηση δεν είναι σχέση ανάμεσα στο υποκείμενο και τον κόσμο αλλά είναι μια διυποκειμενική διαδικασία, αφού η συγκρότηση του εαυτού και του κόσμου λαμβάνουν χώρα σε συνθήκη διυποκειμενικότητας. (Hua 1/166)²²⁷ Η συνειδητοποίηση αυτή ανέδειξε ένα πρόβλημα: αυτό της διασάφησης της σχέσης ανάμεσα στην υποκειμενικότητα, τον κόσμο και τα άλλα υποκείμενα. Ο ωριμότερος Husserl συνυφαίνει αυτά τα τρία όλο και περισσότερο, καθώς το ένα οδηγεί αναπόφευκτα στο άλλο. Το υποκείμενο συγκροτείται, σχετίζεται με τον εαυτόν του και τον κόσμο μόνο στη σχέση με τον άλλον, τουτέστιν στην διυποκειμενικότητα, ενώ ο κόσμος κατανοείται ως κοινό, δημόσιο πεδίο εμπειρίας. **Το εγώ δηλαδή δεν υφίσταται μεμονωμένα, αλλά ως ολότητα μιας ανοικτής**

²²⁴ Ο.π., σελ.115,222

²²⁵ Zahavi Dan:(2010), σελ.109,102

²²⁶ Zahavi Dan:(2010), σελ.222

²²⁷ Zahavi Dan:(2010), σελ.158-159

κοινότητας από ποικίλα Εγώ. Εδώ έχουμε την πολύ σημαντική για τον θεωρητικό στοχασμό, ανάδειξη της φαινομενολογικής αποκάλυψης της υπερβατολογικής συνάφειας της ετέρας υποκειμενικότητας.

Στους *Καρτεσιανούς στοχασμούς* ο Husserl θα δηλώσει ρητά, ότι το υποκείμενο βιώνει τον κόσμο ως «ζών πολιτικών», και ότι υπερβαίνει τον εαυτόν του συνιστώντας τα πράγματα μόνο στην διυποκειμενικότητα. Ταυτόχρονα όμως ο φιλόσοφος θα υπογραμμίσει, ότι η σχέση με τον άλλον προϋποθέτει την δική μου υποκειμενικότητα. Εξ αυτού καθίσταται σαφές, ότι χάρη στη μοναδικότητά μου και την αυτοσυνειδησία μου είναι η σχέση με τους άλλους εφικτή, ενώ χάρη στην υπερβατολογική μας μοναδικότητα καθίσταται η ενότης εφικτή.

Αρκετές δεκαετίες αργότερα ο **J.P.Sartre**, στην ίδια γραμμή σκέψης με τον Husserl, θα πει σχετικά: *έτσι ο άνθρωπος που ανακαλύπτει τον εαυτόν του άμεσα στο cogito ανακαλύπτει επίσης και όλους τους άλλους, και τους ανακαλύπτει ως τη συνθήκη της ίδιας του της ύπαρξης...Δεν μπορώ να αποκτήσω οποιαδήποτε αλήθεια για τον εαυτόν μου, παρά μόνο με τη μεσολάβηση του άλλου.*²²⁸

Ο Husserl στο τελευταίο του έργο, *η Κρίση των ευρωπαϊκών επιστημών και η υπερβατολογική φαινομενολογία*, πραγματεύεται συστηματικά το θέμα του κόσμου-της-ζωής και τα συνοδευτικά ζητήματα. Σε ποια «κρίση» αναφέρεται όμως ο φιλόσοφος; Πρόκειται για την κρίση που επέφερε ο ρεαλιστικός-φυσιοκρατικός αντικειμενισμός, και οι διάφορες τάσεις του επιστημονικού-κοινωνικού υλισμού, στα πλαίσια του οποίου η φύση του νοήματος και η αλήθεια της πραγματικότητας κατανοείται ανεξάρτητα από την υποκειμενικότητα, ενώ η ίδια η συνείδηση εκλαμβάνεται ως εξάρτημα του φυσικο-κοινωνικού συστήματος, και ως μη έχουσα την δυνατότητα του αυτοκαθορισμού, αφού όλες οι λειτουργίες, ακόμα και η λογική, εκπίπτουν σε αντανάκλαστικές αντιδράσεις υπό τον καταναγκασμό των φυσικών δυνάμεων.²²⁹

Η αντίθεση του Husserl προς την φυσιοκρατία, διατυπώθηκε απερίφραστα στην διατριβή του 1911, τιτλοφορούμενη *«Η Φιλοσοφία ως Ακριβής Επιστήμη»*. Ο φιλόσοφος κατηγορεί τον νατουραλισμό, (ο οποίος βλέπει μόνο τη φύση και τον φυσικό της ρυθμό και φυσικοποιεί τη συνείδηση) για από-ιδεατοποίηση του κόσμου, ενώ του καταλογίζει και αφέλεια όσον αφορά το σημείο της εκκινήσεώς του. Για τον Husserl, η φύση «απλώς υπάρχει». Ο νατουραλισμός ασχολούμενος αποκλειστικά με τους αντικειμενικούς νόμους και αγνοώντας την επίσης νατουραλιστική ψυχο-λογία, αυτοαναιρείται και δεν δικαιούται να αξιώνει την ισχύ μιας καθολικής επιστήμης, σύμφωνα με τον Γερμανό φιλόσοφο.²³⁰

²²⁸ Sartre J.P.:(1973), σελ. 45

²²⁹ Βαλλιάνος Περικλής: (2000), σελ.234

²³⁰ Farber Marvin:(1970), σελ.26,27

Είναι όμως παράδοξο να αναφέρεται ο Husserl στην κρίση των θετικών επιστημών, οι οποίες έχουν διαγράψει μια υπερβολικά επιτυχημένη πορεία. Από αυτό το παράδοξο εκκινεί ο φιλόσοφος για να πει, ότι **μια κρίση δεν αποκαλύπτεται μόνο στις δραματικές της καταρρεύσεις αλλά και σε μια ομαλά λειτουργούσα αμεριμνησία, στα πλαίσια της οποίας οι θετικές επιστήμες έπαυσαν να στοχάζονται πλέον τα θεμέλιά τους και τους ενδεχόμενους περιορισμούς τους, αλλά μονοσήμαντα ασχολούνται με την διαρκή προαγωγή των τεχνικών ζητημάτων.**²³¹

Είναι βέβαιο, ότι ο Husserl δεν είναι πολέμιος της «αναγκαίας» απελευθέρωσης της επιστήμης μέσα στον κόσμο-της-ζωής. Ωστόσο όμως επισημαίνει τον ελλοχεύοντα κίνδυνο της αντικειμενιστικής αλλοτρίωσης, η οποία παρεκτρέπει την επιστήμη από τις θεμελιακές πρωταρχές της, καθιστώντας τες απρόσιτες. Στα πλαίσια αυτής της απόκρυψης, ο κατέχων την γνώση συμπεριφέρεται «αφελώς» ανεύθυνα, διαλύοντας την «μεγάλη πίστη» των επιστημών και της φιλοσοφίας στον εαυτόν τους και καθιστώντας τον κόσμο μας «ακατανόητο». Η «κρίση» των επιστημών, σύμφωνα με τον Husserl, συνίσταται στην «εκπραγμάτωση» της ζωής και σε έναν α-νόητο (με ποσοτικούς όρους) εξορθολογισμό της ανθρώπινης πραγματικότητας, έτσι ώστε αυτή να καταλήγει να είναι απλώς μια έκφανση της υλικής αναγκαιότητας και της τυφλής τυχειότητας. Υπό αυτό το πρίσμα, η ρήση του **Descartes: το πρωτογενές βίωμα του υποκειμενικού αναστοχασμού, που δεν είναι άλλο τι από την δυνατότητα του υποκειμένου της νόησης να νοεί τον εαυτόν του και να «σκέπτεται τις σκέψεις του»,** ακυρώνεται. Και η συνείδηση υποβαθμίζεται σε ασαφές απείκασμα των δομών του εξωτερικού είναι, ενώ η υποκειμενικότητα κρίνεται ως ένα «ανάξιο», φαντασιακό, θεωρητικό αποκύημα.²³²

Ο κεντρικός στόχος της φαινομενολογίας, σύμφωνα και με την διατύπωση του **Derrida**, είναι να αποκτήσουμε συνείδηση των *πρωταρχών*, πράγμα που θα μας καταστήσει ικανούς να αναλάβουμε την ευθύνη για το νόημα (*Sinn*) της επιστήμης και της φιλοσοφίας, ώστε να μπορέσουμε να ανταποκριθούμε στο έργο της «πλήρωσης» του νοήματος της καθολικής μας ύπαρξης.²³³

Ο Husserl εμφαντικά θα υπιστηρίζει: **δεν υφίσταται επιστημονικό δεδομένο ανεξαρτήτως του υποκειμένου-επιστήμονα, ο οποίος συγκροτεί το επιστημονικό έργο** και το ανάγει στη σημασία του προσδίδοντάς του καθολικότητα. **Η επιστήμη είναι κυρίως η γνώση του γνωρίζειν μέσω των όντων και όχι η γνώση από μόνη της.** Και αυτό το γνωρίζειν είναι τόπος αναζήτησης της σχέσης με το *είναι*. **Ο ιδρυτής της φαινομενολογίας ανασύρει το ον από την αοριστία της**

²³¹ **Zahavi Dan:**(2010), σελ.252,253

²³² **Βαλλιάνος Π.:** (2000), σελ.235

²³³ **Derrida Jackues:**(2003), σελ.154

υπάρξεως, διασώζει το υποκείμενο και φωτίζει την αλήθεια του σε έναν ορίζοντα καθολικότητας, επαν-αξιώνοντας έτσι την ίδια τη ζωή.

Αναμφίβολα ο Husserl υπήρξε ο πλέον σημαντικός φιλόσοφος της εποχής του και η φαινομενολογία του θα αποτελεί πεδίο ερεύνης και αντιπαραθέσεων των φιλοσόφων, αλλά και εφαλτήριο της φιλοσοφικής σκέψης για τις επερχόμενες γενιές. Ο μεγάλος στοχαστής επεξέτεινε την κλασική καρτεσιανή-καντιανή φιλοσοφία του υποκειμένου, και ανέδειξε την διυποκειμενικότητα σε μια υψίστης σημασία υπερβατολογική φιλοσοφική έννοια.

Στα ρεύματα που νοθεύουν την αυθεντική γνώση και δημιουργούν παθογένειες στον ευρωπαϊκό πολιτισμό, ο Husserl αντέταξε την φαινομενολογική μέθοδό του, ως τη μόνη ικανή να θεμελιώσει μια έγκυρη γνώση, «καθαρή» από βιολογικά, προσωπικά, κοινωνικά και ιστορικά δεδομένα. Ο φιλόσοφος έμεινε πιστός μέχρι τέλους στη μέθοδό του, χωρίς να χάνει από τα χέρια του τον καθοδηγητικό μίτο, ο οποίος όμως χάθηκε στα χέρια των μαθητών του, και δη των πιο προικισμένων...²³⁴

...Όταν δε γ'οίμαι, ών ο ήλιος καταλάμπει, σαφώς ορώσι, και τοίς αυτοίς τούτοις όμμασιν ενούσα φαίνεται.. (Πλάτων, Πολιτεία 508d)

Αυτό που βλέπουμε σε ένα πράγμα είναι η αλήθεια του στην λαμπρότητά του, τη νοηματική του υπόσταση, ποτέ την υλικότητά του. Το νόημα γεννά την γνώση, όχι η ύλη..

XIX) Δίκην επιλόγου

...Ο Ιωνάθαν ο γλάρος, είχε γεννηθεί Δάσκαλος κι ο δικός του τρόπος να εκφράζει την αγάπη, ήταν να προσφέρει κάτι από την αλήθεια που είχε βιώσει, σε όσους γλάρους δεν ζητούσαν τίποτε άλλο στη ζωή, παρά μια ευκαιρία για να τη δουν κι 'αυτοί...

R. Bach, Ο Γλάρος Ιωνάθαν Λιβινγκστον

Την εποχή του **Husserl** κυριαρχεί ο θετικισμός, και «επιβάλλεται» μέσω του γνωστού «Κύκλου της Βιέννης», μια ακραία αντι-φιλοσοφική κίνηση, που περιορίζει τα πράγματα στην άμεση αισθητηριακή εμπειρία και σε μια θετικιστική επιστήμη βασισμένη σε «επαγωγές»,

²³⁴ Σκουτερόπουλος Ν.Μ. εισαγ. στο Husserl Ed.:(2000), σελ. 7-11

δηλαδή σε γενικεύσεις προκύπτουσες από τα «σταθερά» χαρακτηριστικά των παρατηρουμένων φαινομένων. Χαρακτηριστικό του σκληροπυρηνικού θετικιστικού κλίματος στο επιστημονικό περιβάλλον, είναι η άρνηση του φυσικο-μαθηματικού και φιλοσόφου **Ernst Mach** (με την κατά τα άλλα σημαντική συνεισφορά του στους τομείς του ηλεκτρισμού, της θερμοδυναμικής και της μηχανικής), να αποδεχθεί οποιαδήποτε έννοια, που δεν επιβεβαιώνεται αισθητηριακά. Όπως μάλιστα δήλωσε σε συνέδριο επιστημών στην Βιέννη το 1897, «δεν πιστεύω στην ύπαρξη ατόμων». Αργότερα, την ίδια χρονιά ο **Einstein** τεκμηρίωνε την ύπαρξη των αόρατων ατόμων...²³⁵

Πολλές ελπίδες στους φορμαλιστές δημιούργησε η θεωρία των συνόλων του **Cantor**, παρ'ότι όπως αναγκάστηκε ο ίδιος εν τέλει να παραδεχθεί, η θεωρία του δεν μπορούσε να αποδειχθεί, καθόσον δεν αποδεικνύεται η ύπαρξη ενός οικουμενικού συνόλου. Και βέβαια ο «παράδεισος του Cantor» κατέρρευσε από το αφοπλιστικά απλό παράδοξο του **Russell**, ο οποίος συνέλαβε μια απλή και επικίνδυνη ιδέα: υπάρχουν ιδιότητες συνόλων που δεν εμπεριέχονται στον εαυτόν τους. Για παράδειγμα ένα σύνολο μικρών συνόλων δεν εμπεριέχεται στον εαυτόν του, αφού προφανώς δεν είναι μικρό σύνολο.²³⁶

Μετά τον Russell το **θεώρημα της μη-πληρότητας** του μαθηματικού **Goedel**, αποτελούμενο από δύο θεωρήματα, απέδειξε την α-δυνατότητα των κλειστών φορμαλιστικών μαθηματικών συστημάτων. Ο ευφυής εικοσιπεντάχρονος Αυστριακός ακυρώνει την προσπάθεια του **Hilbert** για ένα πλήρες σύνολο αξιωμάτων με εφαρμογή σε όλα τα μαθηματικά, αποδεικνύοντας την ύπαρξη ορίων στην γνώση κάθε πράγματος, καθόσον πάντα θα απαιτούνται περισσότερα στοιχεία, τα οποία αναγκαστικά θα χορηγούνται έξω από το υπό μελέτη σύστημα. Έτσι ποτέ δεν θα συλλάβουμε το σύνολο των μαθηματικών αληθειών με μια πεπερασμένη λίστα τυπικών αξιωμάτων.²³⁷ Το ιδανικό της αξιωματοποίησης που κυριάρχησε επί δύο χιλιάδες χρόνια, αρχής γενομένης από τον **Ευκλείδη**, είχε μόλις καταρριφθεί. Ο **Goedel** απέδειξε, ότι κάθε ισχυρό τυπικό σύστημα έχει πάντα κάποιον τύπο, που ούτε αποδεικνύεται ούτε διαψεύδεται. Σαν να υπάρχει πάντα ένας ιός, που υπονομεύει την πληρότητα του συστήματος.²³⁸

Ο «κύκλος της Βιέννης» με προστάτη άγιο τον **Wittgenstein** και ευαγγέλιο το *Tractatus* στο οποίο ρητά αναφέρεται ότι οι μόνες πραγματικές βεβαιότητες είναι αυτές που εγγράφονται στο πλαίσιο του εμπειρισμού, αντικαθιστούν την διαισθητική έννοια της μαθηματικής αλήθειας και εξουδετερώνουν το φάντασμα των μαθηματικών που αντιστέκεται στην κοσμοθεωρία τους. Το

---

²³⁵ **Yourgrau Palle**:(2005), σελ.59-63

²³⁶ Ο.π., σελ.74-75

²³⁷ www.physics4u.gr/articles/2008/Goedel.html

²³⁸ **Yourgrau Palle**:(2005), σελ.91-93

φάντασμα όμως παραμένει ζωντανό, όπως απέδειξε ο **Goedel**, στην καρδιά της πατρίδας του Wittgenstein, στην Βιέννη.

Η χαρακτηριστική της ακαμψίας των θετικιστών δήλωση του **Hans Hahn** από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης: «Η διαίσθηση δεν είναι όπως υποστηρίζει ο **Kant**, ένας καθαρά a priori τρόπος γνώσης, αλλά μια συνήθεια, που έχει τις ρίζες της στην ψυχολογική αδράνεια.»,²³⁹ προσέκρουσε πάλι στον **Goedel**, ο οποίος με την «αρχή της αντανάκλασης», θα αποδείξει, ότι ο **τρόπος που «βλέπουμε», δεν είναι αποτέλεσμα κάποιων αμιγώς αλγοριθμικών πράξεων κωδικοποιημένων στα πλαίσια ενός μαθηματικού τυπικού συστήματος, αλλά απαιτεί μαθηματική διαίσθηση...** Μάλιστα κατά δήλωση του μεγάλου μαθηματικού, η έννοια της μαθηματικής αλήθειας υπερβαίνει τη φορμαλιστική αντίληψη, είναι απόλυτη και «θεόπεμπτη»...η μαθηματική αλήθεια είναι κάτι που ξεπερνά τα απλά ανθρώπινα δημιουργήματα.²⁴⁰

Για τον **Husserl** τα πρακτικά αποτελέσματα της φυσιοκεντρικής αυτής αναγωγής είναι καταστροφικά. Επί της ουσίας η σύγχρονη μηχανοκρατία μετέρχεται φιλοσοφικών θεωριών για τον εξανδραποδισμό των συνειδήσεων και για τον βιασμό της υποκειμενικής αυθορμησίας. Σε μια εποχή, που η Ευρώπη υποδουλώνεται σε έναν πολιτικό και διανοητικό ολοκληρωτισμό και η σκέψη ποδηγετείται, ο μεγάλος στοχαστής υψώνει πεισματικά με τη φιλοσοφία του ένα ανάχωμα κατά της ολέθριας αυτής πλημμυρίδας. Ο Γερμανός φιλόσοφος κάτω από τον στριφνό, δυσνόητο λόγο του κρύβει ένα πολιτικό αίτημα, προτρέπει σε μια απελευθερωτική πράξη απείθειας απέναντι στον υλικό καταναγκασμό.

Στα τελευταία χρόνια της ζωής του ο **Husserl** απομονώθηκε εξ' αιτίας του ναζιστικού ρατσισμού. Ο επιφανέστερος μαθητής του, ο Martin Heidegger προσεχώρησε στους Ναζί. Με τα κεκτημένα της Φαινομενολογίας του Husserl, θα πορευθεί ο Heidegger στο **Είναι και χρόνος**, παραλλάσσοντας όμως την φαινομενολογία από φιλοσοφία σε μέθοδο, εργαλείο δηλαδή της «Οντολογίας» την οποία διεκδικεί για τον εαυτόν του. Ο Heidegger θα αναγνωρίσει στην έβδομη παράγραφο του **Είναι και χρόνος**, την οφειλή του στον Husserl, με αφιέρωση «σεβασμού και φιλίας», ως όφειλε, προκειμένου να υποστηρίξει την καθηγητική του υποψηφιότητα, υποβαθμίζοντας βέβαια την φαινομενολογία του από φιλοσοφία σε «δυνατότητα». Ο Heidegger δύο μήνες μετά την εκλογή του, κόβει κάθε επικοινωνία με τον δάσκαλό του, ενώ ήδη από το 1923 σε επιστολή του προς τον **Jaspers** γράφει μεταξύ άλλων. «Τα έχει χάσει τελείως -εάν τα 'είχε' ποτέ καν- κάτι για το οποίο τελευταία όλο και περισσότερο αμφιβάλλω- πηγαينوέρχεται και λέει κοινοτυπίες που είναι να τον οικτίρης».

---

²³⁹ Ο.π., σελ.79-80

²⁴⁰ **Penrose Roger**:(1999), σελ.128-130

Ίδε ο άνθρωπος!!!²⁴¹

Την περίοδο αυτή, πολλοί «Άριοι» διανοητές, που χρωστούσαν πολλά στον **Husserl**, του γύρισαν την πλάτη. Ο Husserl από επιλογή δεν αναμείχθηκε στις πολιτικές και κοινωνικές κινήσεις της εποχής του. Οι φιλοσοφικές του ιδέες δεν του άφηναν χώρο για τις άθλιες εκείνες συνθήκες που του στέρησαν όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ο μεγάλος Γερμανός στοχαστής παρέμεινε στο περιθώριο, αφέθηκε στην κρίση της αιωνιότητας έχοντας επίγνωση για την ανυπολόγιστη συμβολή του στην φιλοσοφική σκέψη. Ο ίδιος έγραφε: *«Κι'ημείς (οι ηλικιωμένοι) παραμένουμε εδώ. Απλές στιγμές της μεταβατικότητας των χρόνων: Τούτο προσφέρει στο φιλόσοφο – αν δεν του παίρνει την αναπνοή – πολύ στοχασμό. Και τώρα: Cogito ergo sum, δηλ. αποδεικνύω sub specie aeterni το δικαίωμα να ζω, και τούτη την aeternitas, γενικά, δεν μπορούν να την αγγίξουν οι γήϊνες δυνάμεις»*.²⁴²

...και ξαφνικά καθώς μιλούσε, τα φτερά του άρχισαν να λάμπουν ολοένα και πιο πολύ, μέχρι που στο τέλος γίνανε τόσο αστραφτερά, ώστε κανένας γλάρος δεν μπορούσε πια να τον κοιτάξει...

XX) ABSTRACT

Phenomenology is basically an ego-theory and initially seeks to understand and describe the ego-structures. The themes of phenomenology are the hiletic data of the monad, as well as the *eidōs*, while the monad is considered as a sphere of meaning.

In Husserl's theory, the ego is given together with the pure consciousness. **From the ego springs an “immanent glancing towards” a directedness, which never can be absent.** Any awareness we may have is necessarily an *intentional awareness*, related to its object, by virtue of its “**noema**”. Phenomenology, according to Husserl himself, is an eidetic and purely intuitive study of the *reell* and the *immanent*. The polar ego (*das Ich*), is completely lacking in content, it doesn't have components or internal features. **The ego is not reell but transcendent, nor an experience, but the subject of experience.** Husserl from the knowledge of the monadic ego,

---

²⁴¹ Ράμφορ Στέλιος, ό.π., σελ.58,62

²⁴² Farber Marvin, ό.π.,σελ.21

which is a transcendental entity and by the addition of other egos, reaches the social ego and finally the ego-community.

Husserl in his theory admits an empirical and a phenomenological ego. The empirical ego is the common mental ego together with the human body, which makes in sum the human person, that we perceive as we perceive an external thing. But Husserl searches the pure, polar ego, which is not identical with the personality or personal determinations, but is the substrate or the pole-centre of the unity. Beginning with the empirical ego Husserl reaches the second ego by means of a reduction. **Reduction is a process of abstraction, that remain fixed in the natural realm.** The Husserl's theory clarifies that if we limit the mental ego to its phenomenological content, the latter reduces to a unity of consciousness. So the phenomenological ego is just the empirical ego's stream of experience considered in its unity and remains a natural realm.

The target is to be found a transcendental subject at work, somewhere "above" or "behind" the stream of human experience. At this first step that **Husserl has constituted the unity of consciousness with the transcendental reduction.** Gradually phenomenology ceases to be a descriptive psychology and the phenomenological ego is revealed. This is the active subject of consciousness, who lives in all processes of consciousness and it is related through them to all object-poles. **This is the ultimately constitutive subjectivity, which precedes everything worldly-human.**

Husserl doesn't underestimate the objects of natural experience, but in his theory seeks to confine philosophical attention to the **sphere of meaning** and in general we would say that he clarifies **the notion of pure ego**, which is essentially entailed by transcendental consciousness or otherwise **consciousness is necessarily the "life" of an ego..**

XXI) Βιβλιογραφία

Βασική βιβλιογραφία:

- ♦ **Zahavi Dan**, *Εισαγωγή στη φαινομενολογία του Χούσερλ*, μετάφρ. Μαρίνα Μαθιουδάκη, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2010.

- ◆ **Πεντζοπούλου-Βαλαλά Τερέζα**, *Εισαγωγή στον Husserl*, Εκδοτικός Οίκος Αφων Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986.
- ◆ **Husserl Edmund**, *Καρτεσιανοί Στοχασμοί*, μετάφραση- εισαγωγή-σχόλια **Παύλος Κόντος**, Ροές/ φιλοσοφική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2002.
- ◆ **Husserl Edmund**, *Η Κρίση της Ευρωπαϊκής Ανθρωπότητας και η Φιλοσοφία*, μετάφραση- εισαγωγή-σχόλια **Παύλος Κόντος**, Εκκρεμές, Αθήνα 2011.

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία:

- ◆ **Βαλλιάνος Περικλής**, «Η συνείδηση και τα «πράγματά» της, ο ζωτικός κόσμος και το αίτημα της αυθεντικότητας: φαινομενολογία και υπαρξισμός», στο Βαλλιάνος Π., *Φιλοσοφία στην Ευρώπη*, τόμ. Γ. ΕΑΠ., Πάτρα 2000.
- ◆ **Γιανναράς Χρήστος**, *Το Πρόσωπο και ο Έρωτας*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006
- ◆ **Δημητρακόπουλος Μιχ.**, *Η «Κρίση» των Ευρωπαϊκών Επιστημών και ο «Ηρωϊσμός» της Φιλοσοφικής και φαινομενολογικής Λογοκρατίας της Ευρώπης.*, Αθήνα 1995.
- ◆ **Δήμου-Τζαβάρα Αναστασία**, «Η Φαινομενολογική Μέθοδος από τον Husserl στον Heidegger», στο Ζήνων 13-17, (1992-1996).
- ◆ **Kant Emmanuel**, *Για την Αιώνια Ειρήνη*, μτφ. Άννα Πόταγα, επιμ. Λ. Αναγνώστου, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1992.
- ◆ **Kant Emmanuel**, *Κριτική του Καθαρού Λόγου Διαλεκτική και Υπερβατική Μεθοδολογία*, εισ. μετάφρ. Μιχαήλ Φ. Δημητρακόπουλος, εκδ. [χ.ο.] Αθήνα 1999
- ◆ **Cassirer Ernst**, *Καντ, η Ζωή και το Έργο του*, εισαγ.-μετάφρ. Σταμάτης Γερογιωργάκης, Ίνδικτος, Αθήνα 2006.

- ◆ **Κωστελέτος Γεώργιος**, *ΤΕΧΝΗ, ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ, ΤΕΧΝΗΤΗ ΝΟΗΜΟΣΥΝΗ*, (Διατριβή επί διδακτορία-Τομέας Φιλοσοφίας-Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών) Αθήνα 2011.
- ◆ **Levinas Emmanuel**, *Ηθική και Απειρο*, μετάφρ. Κωστής Παπαγιώργης, εκδ. Ίνδικτος, Αθήνα 2007.
- ◆ **McIntyre Ronald**, “**Intending and referring**”, in in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1987.
- ◆ **Mohanty J. N.**, «**Intentionality and Possible Worlds: Husserl and Hintikka**», in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1987.
- ◆ **Bach Richard**, *Ο Γλάρος Ιωνάθαν Λίβινγκστον*, μετάφρ. Γ.Κυπραίος, Διόπτρα, Αθήνα 1992
- ◆ **Derrida Jackues**, «Εισαγωγή στην Προέλευση της Γεωμετρίας του Χούσερλ», στο Husserl Edmund, *Η Προέλευση της Γεωμετρίας*, Εισαγ., μετάφρ. Σχόλια Κόντος Παύλος, Εκκρεμές, Αθήνα 2003.
- ◆ **Diemer Alwin**, «Η Φαινομενολογία και η Ιδέα της Φιλοσοφίας ως Αυστηρής Επιστήμης», *Δευκαλίων*, 12(1974), σσ 482-504.
- ◆ **Dreyfus Hubert**, “Husserl’s Perceptual Noema”, in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1987.
- ◆ **Παπαδόπουλος Παναγιώτης**, «Ιστορία και Οντολογία της Φύσης στην Φαινομενολογία του E. Husserl», *Λεβιάθαν* 5 (1989), 107-115
- ◆ **Πελεgrίνης Θεοδόσης**, *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2009.
- ◆ **Penrose Roger**, *Ο Νέος Αυτοκράτορας; Νοημοσύνη, Τεχνητή Νοημοσύνη, Νόμοι της Φυσικής και Υπολογιστές*, μετάφρ. Βασιλική Νικολαΐδου, Γκοβόστη, Αθήνα.
- ◆ **Ponty Merleau**, *Phenomenology of perception*, transl. from the French by Colin Smith, edit. Rutledge & Kegan Paul Ltd, London 1962.

- ◆ **Ράμφος Στέλιος**, *Υπάρχεις Σαν Μοίρα, Διαλέξεις για το Είναι και Χρόνος του Χάιντεγγερ*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2011.
- ◆ **Sartre J.P.**, *Existentialism and Humanism*, tr. Philip Mairet, Eyre Methuen, London 1973.
- ◆ **Searle John**, «What is an Intentional State», in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1984.
- ◆ **Searle John R.**, *The Rediscovery of the mind*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London, England 1994
- ◆ **Sharples Robert**, *Μια Εισαγωγή στην Ελληνιστική Φιλοσοφία-Στωϊκοί Επικούρειοι και Σκεπτικοί*, μτφ. Μαρίνα Λυπουρλή, Γιάννης Αβραμίδης, επιμ. Κατερίνα Κασούκη, Θύραθεν Εκδόσεις, Θεσσαλονίκη 2002
- ◆ **Farber Marvin**, *ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΛΟΓΙΑ*, Εισαγωγή: Δ. Ανδριοπούλου,, μτφ. Λ. Μπαρτζελιώτη, Γρηγόρη, Αθήνα 1970.
- ◆ **Feynman Richard**, *Το Νόημα των Πραγμάτων*, μετάφρ. Γιώργος Μπαρουξής, εκδ.Κάτοπτρο, Αθήνα 1998.
- ◆ **Follesdal Dagfin**, «An Introduction to Phenomenology for Analytic Philosophers», in *Contemporary Philosophy in Scandinavia*, The John's Hopkins University Press, Baltimore 1972.
- ◆ **Hall Harrison**, «Was Husserl realist or Idealist», in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1987.
- ◆ **Heidegger Martin**, *Είναι και Χρόνος*, μετάφραση-σχόλια Γιάννης Τζαβάρας, τόμ. Α, Δωδώνη, Αθήνα 1978.
- ◆ **Heinsen Douglas**, «Husserl's Theory of Pure Ego», in Hubert Dreyfus ed., *Husserl Intentionality and Cognitive Science*, The MIT Press Cambridge, Massachusetts London 1987.

- ◆ **Husserl Edmund**, *Δεύτερη Λογική Έρευνα*, μετάφραση, εισαγωγή, σχόλια Ν.Μ.Σκουτερόπουλος, Γνώση, Αθήνα 1986
- ◆ **Husserl Edmund**, *Η Φιλοσοφία ως αυστηρή επιστήμη*, μετάφραση-εισαγωγή-σχόλια Ν.Μ.Σκουτερόπουλος, Ροές/φιλοσοφική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2000.
- ◆ **Yourgrau Palle**, *Ένας Κόσμος Δίχως Χρόνο*, μτφ. Έλενα Πισσία, Τραυλός, Αθήνα 2005

Πηγές αρχαίας ελληνικής γραμματείας

- ◆ **Πλάτων**, *Πολιτεία*, εισαγωγή-μετάφραση-ανάλυση Μαυρόπουλος Θεόδωρος, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2006.
- ◆ **Ομήρου** *Οδύσσεια*, μετάπλαση στην νεοελληνική από τον Αργύρη Εφταλιώτη και τον Ιάκωβο Πολυλά, Συλλεκτική βιβλιοθήκη Ελληνικού Πνεύματος, Αθήνα 1998

Ιστότοποι:

- ◆ **Κανελλάκος Δ.Π.& Chandler Kenneth**, « Η Οδύσσεια του Ομήρου ως συμβόλου λειτουργίας και εμπειρίας του ανθρώπινου νου», παρουσίαση στο Πνευματικό Κέντρο Δήμου Αθηναίων, 2/12/1995, Ιστότ.:<http://neoellhn.blogspot.com>, προσπελάσθηκε στις 12.30 π.μ. 20/4/2013
- ◆ **Παΐζης Χρήστος**, «Ελευθερία προς θάνατο και η Αυθεντικότητα στην Προβληματική της Υπαρξιακής Αναλυτικής» Ιστότ.:www.leviathan.gr/LEV9/Paizis1.htm, προσπελάσθηκε 11.30 π.μ. 19/4/201
- ◆ **Παπαγιαννόπουλος Φίλιππος**/ιστότ.:dspace.lib.ntua.gr/bitstream/123456789/38030/papagiannopoulos_f_ethics.pdf, sel.54
- ◆ www.physics4u.gr/articles/2008/Goedel.html προσπελάσθηκε 17/8/2012

